T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

ARAP DİLİ VE BELAGATI ANABİLİM DALI

HÂNÎ ER-RÂHİB'İN EL-VEBÂ ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulhalim HASSUN

Danışman:

Prof. Dr. İsmail GÜLER

BURSA-2024

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

ARAP DİLİ VE BELAGATI ANABİLİM DALI

HÂNÎ ER-RÂHİB'İN EL-VEBÂ ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulhalim HASSUN

Danışman:

Prof. Dr. İsmail GÜLER

BURSA-2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim, Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı'nda 702123069 numaralı Abdulhalim HASSUN'in hazırladığı "**Hânî er-Râhib'in el-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme**" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, 05 / 03 / 2024 Salı günü 10:00 – 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı
Prof. Dr. İsmail GÜLER
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Abdurrahman ÖZDEMİR
İstanbul Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Ahmet İhsan DÜNDAR
Bursa Uludağ Üniversitesi

Tarih: 05.03.2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 07/02/2024

Tez Başlığı: Hânî er-Râhib'in el-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 118 sayfalık kısmına ilişkin, 07.02.2024 tarihinde şahsım tarafından "Turnitin" adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar dâhil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

07/02/2024

Adı Soyadı: Abdulhalim HASSUN

Öğrenci No: 702123069

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Programı: Arap Dili ve Belagati

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman
Prof. Dr. İsmail GÜLER

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **"Hânî er-Râhib'in el-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme"** başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
07/02/2024

Adı Soyadı : Abdulhalim HASSUN

Öğrenci No : 702123069

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Programı : Arap Dili ve Belagatı

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Adı ve Soyadı	: Abdulhalim HASSUN
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: Arap Dili ve Belagati
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: 118
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. İsmail GÜLER

HÂNÎ ER-RAHİB'İN EL-VEBÂ ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Suriye'nin modern tarihi, siyasi olaylar, darbeler ve çalkantılarla doludur. Bu tarih, birçok akademik çalışma tarafından ele alınmıştır. Ancak edebiyat ve roman alanında, Suriye'nin modern tarihi Suriyeli yazarlar ve romancılar tarafından pek işlenmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Suriye'den çıkışından 1980'li yıllara kadar olan dönemi kapsayan önemli romanlardan biri, Suriyeli yazar ve romancı Hânî er-Râhib tarafından kaleme alınan *el-Vebâ* adlı romandır. Bu roman, Suriye tarihinin bazı yönlerini genel bir bakış açısıyla bazı yönlerini de detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Bu romanın en dikkat çekici özelliklerinden biri, Suriye halkının günlük yaşantısına odaklanması ve bu yaşantının siyasi koşullardan nasıl etkilendiğini açıklamaya çalışmasıdır. Ayrıca, yazar, romanın içindeki karakterler aracılığıyla toplumun kadınlara bakış açısını da incelemiş ve günlük diyaloglarla bu konuya dikkat çekmiştir. Roman, ülkenin idari yapısının dikta rejimi olduğu bir ortamda, yetkililerin görevlerini kötüye kullanarak büyük servetler ve haksız kazançlar elde etmelerini ele almaktadır. Ayrıca, istihbarat güçlerinin baskısını ve muhaliflere karşı yapılan tutuklamaları da işlemektedir.

Bu çalışmada, romanın edebi değeri ve önemi vurgulanmış ve ana karakterler analiz edilmiştir. Ayrıca, mekân ve zamanın önemi, yazarın dil kullanımı ve anlatım teknikleri incelenmiştir. Toplumun kadınlara bakış açısı ve dönemin siyasi durumu ele alınmıştır. Son olarak, romanın karakterlerinin davranışlarını inceleyerek Suriye halkının günlük hayatında dinin rolü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Suriye Romanı, Suriye Modern Tarihi, Siyasi Koşullar, Hânî er-Râhib, el-Vebâ Romanı

ABSTRACT

Name and Surname	: Abdulhalim HASSUN
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Sciences Institution
Field	: Basic Islamic Sciences
Branch	: Arabic Language and Rhetoric
Degree Awarded	: Master
Page Number	: 118
Degree Date	:
Supervisor	: Prof. Dr. İsmail GÜLER

A STUDY ON HÂNÎ ER-RÂHİB 'S NOVEL CALLED EL-VEBÂ

The modern history of Syria is filled with political events, coups, and upheavals. This history has been the subject of numerous academic studies. However, in the realm of literature and novels, Syria's modern history has not been extensively explored by Syrian writers and novelists. One of the significant novels that covers the period from the Ottoman Empire's exit from Syria to the 1980s is "el-Vebâ," authored by Syrian writer and novelist Hânî er-Râhib.

This novel provides a comprehensive overview of certain aspects of Syrian history while delving into others in great detail. One of the most notable features of this novel is its focus on the daily lives of the Syrian people and an attempt to explain how their lives were influenced by political circumstances. Furthermore, the author examines society's perspective on women through the characters in the novel, drawing attention to this issue through everyday dialogues. The novel also addresses the country's political structure in a dictatorial environment, highlighting how authorities abused their positions to amass significant wealth through illicit means. Additionally, it portrays the repression of intelligence agencies and the arrests of those who opposed the country's regime.

This study emphasizes the literary value and significance of the novel, providing a detailed analysis of the main characters. It also examines the importance of setting and time, the author's language use, and narrative techniques. The societal perspective on women and the political context of the era are also explored. Finally, by scrutinizing the behaviors of the novel's characters, the role of religion in the daily lives of the Syrian people is identified.

Keywords: Arabic Literature, Syrian Novel, Modern Syrian History, Political Conditions, Hânî er-Râhib, el-Vebâ Novel

ÖNSÖZ

Roman, Arap dünyasında önemli bir edebi tür olarak kabul edilir ve Arap edebiyatının önemli bir unsurunu temsil eder. Bu edebi tür, okuyucuyu farklı dünyalara taşıyan, gerçekçi yaşam tabloları sunan ve insan deneyimlerini ve toplumları derinlemesine anlama fırsatı sunan bir pencere olarak sayılmaktadır. Roman, çok boyutlu bir kültürel ifade aracıdır ve çeşitli sorunları ve konuları edebi bir üslupla ele alma yeteneğine sahiptir, bu da okuyucunun duygusal ve zihinsel düzeyde etkileşimde bulunmasına olanak tanır.

Suriye'de roman, edebiyat alanında yeni kabul edilen ve diğer Arap ülkelerine kıyasla yavaş bir gelişme gösteren bir tür olarak görülmektedir. Bu gelişmenin yavaşlığı, çeşitli nedenlerle açıklanabilir, bu nedenlerin arasında ise sosyal ve siyasi faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle siyasi nedenler, Suriye'nin son yüz yıl içinde diktatoryal rejimler tarafından yönetilmesi sonucu ülkedeki istikrarsızlığa ve siyasi baskılara yol açmıştır.

Hânî er-Râhib, mevcut diktatoryal yönetim ve yaygın yolsuzluklarla mücadele etmeyi kendine görev edinen önde gelen Suriyeli yazarlardan biridir. Kendisi bir dizi roman kaleme almıştır ve bu romanlar, yolsuzluğu, adaletsizliği, rüşveti, insanlar arasındaki ayrımcılığı ve eşitsizliği ele almaktadır. Bu sebeple üniversiteden ihraç edilmiş ve sonrasında ifade özgürlüğünü daha cesurca kullanabileceği bir ortam arayışıyla Kuveyt'e gitmiştir.

er-Râhib, Arap dünyasındaki geleneksel roman tarzlarına meydan okuyan ve yenilikçi bir yaklaşım benimseyen ender yazarlardan biridir. İngiltere'de İngiliz edebiyatı alanında doktorasını tamamlamış olması, uluslararası edebiyata ve özellikle Batı edebiyatına geniş bir perspektif kazandırmış ve ona, Arap edebiyatında henüz var olmayan yeni anlatım teknikleri geliştirme konusunda ilham kaynağı olmuştur.

Hânî er-Râhib, roman yazma deneyiminin olgunlaşmasının ardından *el-Vebâ* adlı romanı kaleme almıştır. Bu roman, Arap Yazarlar Birliği tarafından en iyi 100 Arap romanından biri olarak seçilmiştir. Romanı, Suriye'nin modern tarihini çok yönlü bir şekilde ele almıştır. Ayrıca, roman önemli toplumsal meseleleri ele almış ve Suriye toplumunun yapısını ve devlet yetkililerinin yolsuzluklarının nasıl ilerlediğini

anlamamıza yardımcı olan önemli tarihsel gerçekleri işlemiştir. Romanın bu önemi nedeniyle tezimize konu olarak seçtik.

Giriş bölümünde, Suriye'de romanın ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve bu gelişimi etkileyen faktörler incelenmiştir. Ayrıca, Suriye romanının türleri ve önemli Suriyeli edebiyatçılar ile romancılar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Hânî er-Râhib'in çocukluk dönemi, kişiliği ve edebiyatı ile akademik kariyeri ele alınmıştır. Daha sonra, yazara ait edebi eserler ve her bir romanı hakkında özet bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, ele aldığımız romanın konusu ve edebi değeri incelenmiş, romanın kapak tasarımının sembolik içerimi üzerinde analizler yapılmıştır. Ana karakterler tanıtılmış ve her bir karakterin olayların gelişimine olan katkısı açıklanmıştır. Ardından, romanın geçtiği mekân ve zamanın, yazarın dil kullanımının ve anlatım tekniklerinin örneklerle ayrıntılı bir şekilde incelenmesine geçilmiştir. Romanda kadın figürünün ve toplumun bu figüre bakış açısı da detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Son olarak, dinin roman karakterleri üzerindeki etkisi ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiş ve çalışma, o dönemdeki Suriye siyasi koşullarının yazar tarafından nasıl tasvir edildiğini inceleyen bir kısımla son bulmuştur.

Tezimizde, müelliflerin ve kitapların isimleri, İSNAD transkripsiyon kurallarına uygun bir şekilde yazılmıştır.

Türk akademik çevresinde Hânî er-Râhib hakkında herhangi bir akademik çalışma veya makale bulunmamaktadır. Arap dünyasındaki akademik çalışmalar oldukça sınırlı olup yazar ile eserlerinin edebi değerini yeterince yansıtmamaktadır. Cezayir'deki Muhammad Boudiaf Üniversitesi'nde Leqilti İman ve Msakam İman tarafından 2021 yılında yazılmış olan "el-Vebâ Romanında Anlatı Yapısı" başlıklı bir yüksek lisans tezi mevcuttur. Ancak bu tez, romanı derinlemesine inceleme konusunda eksik kalmış ve yüzeysel bir analiz sunmuştur. Bunun dışında, el-Vebâ romanını analiz eden herhangi bir akademik teze rastlanmamıştır.

Adnan Arslan ve Sâlih Zor tarafından yazılan "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması" başlıklı bir makale bulunmaktadır.[1] Bu makalede, Hânî er-Râhib'in ve eserlerinin Türk akademik çevrelerince incelenmesi

[1] Adnan ARSLAN - Sâlih ZOR, "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması", *Journal* 38 (2021), 155-180.

gerektiği vurgulanmış ve yazarın edebi yetenekleri ile derinlemesine romanlarının öne çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Bu makalenin, tez konusunu seçme sürecimde büyük etkisi olduğunu ifade etmek isterim.

Yüksek lisans tezimdeki rehberliği, önerileri ve değerli katkıları için sabırla tezi adım adım inceleyip destekleyen Danışman hocam Prof. Dr. İsmail Güler'e, tezi titizlikle okuyup görüşlerini paylaşarak değerli katkılar sunan Doç. Dr. Adnan Arslan hocamıza, hayatımın en değerli parçası, her zaman yanımda olan, varlığı benim için ilham kaynağı olan ve en zor zamanlarımda beni destekleyen sevgili eşim Hafız Arife'ye, dualarıyla ve sonsuz sevgileriyle her zaman yanımda olan ve hayatım boyunca destek olan sevgili anne ve babama sonsuz şükranlarımı sunar, minnettarlığımı ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU iii

YEMİN METNİ iv

ÖZET v

ABSTRACT vi

ÖNSÖZ vii

İÇİNDEKİLER x

GİRİŞ 1

SURİYE'DE ROMAN 1

I. SURİYE'DE ROMANIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ 1

II. SURİYE'DEKİ ROMAN TÜRLERİ 13

A. Tarihi Roman 13
B. Sosyal Roman 15
C. Seyahat Romanı 15
D. Otobiyografik Roman 16
E. Fikir Romanı 17
F. Polisiye Roman 17

BİRİNCİ BÖLÜM

I. HÂNÎ ER-RÂHİB'İN HAYATI VE ESERLERİ 19

A. Hânî er-Râhib'in Hayatı 19
B. Eserleri 21
1. el-Mehzûmûn - 1960 (Yenilmişler – **المهزومون**) 22
2. Beled Vâhid Hüve'l-Âlem – 1965 (Tek Ülke Dünyadır- **بلد واحد هو العالم**) 23

3. Şerh Fi Târih Tavil – 1970 (Uzun Tarih İçinde Bir Çatlak –**شرخ في تاريخ طويل**) 23
4. Elf Leyle ve Leyletân – 1977 (Bin iki Gece- **ألف ليلة وليلتان**) 24
5. el-Vebâ – 1981 (Salgın – **الوباء**) 25
6. et-Tilâl – 1989 (Tepeler – **التلال**) 25
7. Hadrâʾ ke'l-Mustenkaʿât – 1992 (Bataklık Gibi Yeşil – **خضراء كالمستنقعات**) 26
8. Hadraʾ ke'l-Hukûl – 1993 (Tarlalar Gibi Yeşil- **خضراء كالحقول**) 26
9. Resemtu Hattan fi'r-Rimâl – 1999 (Kumda Bir Çizgi Çizdim-**رسمت خطاً في الرمال**) 27
10. Hadraʾ ke'l-Bihâr – 2000 (Denizler Gibi Yeşil – **خضراء كالبحار**) 27

İKİNCİ BÖLÜM

I. ROMANIN KONUSU **28**

II. ROMANIN KAPAĞI **29**

III. ROMANIN ÖNEMİ **30**

IV.ROMANIN ÖZETİ **31**

V. ŞAHISLAR **33**

A. Şeyh Abdülcevad 33
B. Ummu Ahmed 34
C. Ahmed Selim 34
D. Absi 35
E. Şeddad 36
F. Kenʿan 37
G. Havle 38
H. Şekip 39
İ. Meryem 39
J. İsmail Sindiyan 40

VI.ROMANDA ZAMAN **41**

A. Vaka Zamanı 41
B. Anlatma Zamanı 45

VII. ROMANDA MEKÂN **46**

A. Açık Mekân 47

1. Lazkiye **(اللاذقيَّة)** 47
2. eş-Şir Köyü **(قرية الشّير)** 47
3. Lazkiye Sahili- Korniş **(الكورنيش)** 48
4. el-ʿAnnabe Çarşısı **(سوق العنَّابة)** 49
5. Güney Kum Mahallesi **(حارة الرَّمل الجنوبي)** 49
6. Mar Tekla Parkı **(حديقة مار تقلا)** 50
7. Antakya Caddesi **(شارع أنطاكيا)** 51
8. Şeyh Dahir Meydanı **(ساحة الشيخ ضاهر)** 51

B. Kapalı Mekân 52

1. Tekke **(الصَّومعة)** 52
2. el-Batarnî Mezarı **(مقامُ البَطَرني)** 53
3. Büyük Ev **(البيتُ الكبير)** 53

VIII. HANİ ER-RAHİB'İN EDEBİ DİLİ **55**

A. Romanda Kullanılan Dil ve Suriye Lehçesi 57

B. Anlatım Teknikleri 61

1. Özetleme Tekniği 61
2. Benzetme (Teşbih) Tekniği 62
3. Diyalog Tekniği 62
4. Geriye Dönüş Tekniği 64
5. İç Çözümleme Tekniği 66
6. Montaj Tekniği 67
7. Tasvir Tekniği 69

IX.ROMANDA KADIN TEMASI **71**

A. Gelinin Vasıfları 71

B. Kadına Danışmama 72

C. Erkek Çocuğu Kız Çocuğuna Tercih Edilmesi 73

D. Kızların Zayıf Karakterli Yetiştirilmesi 74

E. Kızlara Miras Hakkının Verilmemesi 75

F. Toplumun Boşanmış Kadınlara Bakış Açısı 76

G. Bekâret Kontrolü 77
H. Kadın Aklının Hafife Alınması 78

X. KARAKTERLERİN GÜNLÜK HAYATINDA DİNİ YANSIMALAR 79

A. Kader ve İlahi Ceza 80
B. Velilerin Türbelerinde Dua ve Tevessül Olgusu 83
C. Kuran'ın ve Zikrin Günlük Hayatta Rolü 85
D. Dua 86

XI.20. YÜZYILIN SURİYE'DEKİ SİYASİ DURUMUN PORTRESİ 87

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 101

KAYNAKÇA 103

GİRİŞ

SURİYE'DE ROMAN

I. SURİYE'DE ROMANIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Modern Suriye edebiyatının temelleri kültürel bir hareket olan 'Nahda' düşüncesine dayanır. Bu hareket, Suriye ve Lübnan'da doğmuş, ardından Mısır'da gelişmiş ve genellikle "Arap Rönesansı" olarak kabul edilmiştir. Arap Rönesansı, klasik Arap edebiyatını canlandırmayı amaçlamış ve aynı zamanda modern Avrupa'nın başarılı yönlerini özümsemek için tercüme faaliyetlerine önem vermiştir. Bu hareket, Arap toplumunun geri kalmışlığını açıklamaya ve Avrupa'nın ilerlemesi ile toplumun gerilmesi arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmıştır. Nahda hareketi, toplumun bilincini yeniden şekillendirecek bir kültürel hareket olarak ortaya çıkmıştır.[2]

Nahda hareketi, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başladığı ve Avrupa'nın siyasi, ekonomik, sanayi ve entelektüel açıdan güçlenmeye başladığı 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar olan dönemi kapsar. Bu dönem, Arap dünyasında modernleşme sürecinin başlangıcını teşkil eder.[3]

Mısır'da Nahda hareketi Müslüman Arap entelektüel kesim tarafından yürütülürken, Suriye ve Lübnan'da Hıristiyan Araplar tarafından gerçekleştirilmiştir.[4]

Nahda hareketi, Arap dünyasında önemli bir dönüşümü tetiklemiş ve bu süreçte Arapça eğitim veren resmi okullar ve üniversiteler kurulmuş, edebiyat ve düşünce alanında gazeteler yayımlanmış, kütüphaneler yaygınlaşmış, Arapça sözlükler oluşturulmuş ve Arap dili ile ilgili akademik çalışmalar yapan kurumlar kurulmuştur.[5]

---

[2] Ecehan Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 3/1 (Mart 2015), 107.

[3] Albert Hourani'ye göre, Nahda hareketinin başlangıcı 18. yüzyılın sonlarına kadar uzanırken, sonu 20. yüzyılın başlarına rastlar. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar Nahda döneminin henüz tam olarak sona ermediğini ve etkilerinin günümüze kadar devam ettiğini savunmaktadırlar.

[4] Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", 107.

[5] Ula Azmi eş-Şerbini el-Mursi Mâdi, "en-Nahdatu'l-Arabiyetu'l-Hadise fi'l-Edebi'l-Arabî Esbâbuhâ ve Mezâhiruhâ", *Mansoura Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 108/6 (Ekim 2019), 1918.

Bu kurumlar, başlıca görevleri arasında Arap dilinin korunması, dilin bozulmasını engelleme, çağın gereksinimlerine uygun bir şekilde geliştirilmesi, modern buluşlar için Arapça terimlerin oluşturulması ve klasik metinlerin tahkikinin yapılması ve bu metinlerin yayımlanması bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin doğal sonucu olarak Arapça yeniden canlanmıştır. [6]

Nahda öncülerinin çoğunun Hıristiyan olmaları nedeniyle, bu hareketin temel itibarıyla Arap Milliyetçiliği düşüncesine dayandığı bir perspektif sunmuştur. Bu perspektife dayalı olarak, Arap dilinin güçlendirilmesi ve Arap edebiyatının yeniden canlandırılması gibi hedeflerle, eğitim ve öğretim kurumları ile devlet dairelerinde Türkçe yerine Arapçanın resmi yazışma diline dönüşmesi çağrıları yapılmıştır. Bu çağrıların sonucunda, Mısır'da Hıdiv Said döneminde (1854-1863), Arapça resmi dil olarak ilan edilmiştir.[7]

Arap dünyası, Osmanlı yönetimi altındayken Arap Milliyetçiliği düşüncesi genellikle belirgin değildi. Ancak, 1789'daki Fransız İhtilali ve Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında, bazı ulusal eğilimlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, Arap Milliyetçiliği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu süreç, özellikle edebiyat alanında etkisini en fazla göstermiş ve bu döneme "Nahdatu'l-edebi'l-ʿArabî" adı verilmiştir, yani "Arap Edebi Rönesansı".

Arap Edebi Rönesansı'nın kökenlerini anlamak için kültürel, politik ve sosyal birkaç ana neden göz önüne alınmalıdır. Politik nedenler arasında, Batı ülkelerinin Arap bölgelerini işgal etmesi, Arapların bağımsızlık ve direniş arzusu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki zayıflığı sayılabilir.

Kültürel nedenler arasında, Suriye ve Lübnan gibi bölgelerde misyonerler tarafından kurulan kültür derneklerinin Arap Milliyetçiliğini teşvik etmesi, matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte dergi ve gazetelerin Arap milliyetçileri tarafından düşüncelerini yaymak için kullanılması yer alır.

---

[6] Muhammed Harb, "Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003).

[7] Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", 109.

Sosyal nedenler ise Suriye, Lübnan ve Mısır gibi bölgelerde eşitlik ve bağımsızlık mesajları taşıyan aydınların ortaya çıkması ve toplumu etkileme çabalarıyla ilişkilendirilebilir.

Arap Edebi Rönesansı, kendisini üç temel yolla göstermiştir. İlk olarak, bu hareketin bir parçası olarak Arap edebiyatının köklerine dönülmesi ve klasik Arapça'nın kullanımının vurgulanması, ayrıca Arapların tarihsel mirasının yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. İkinci olarak, mevcut Arap edebiyatı, Batı edebiyatının gelişmiş ilkelerine uygun hale getirip modern edebiyatın standartlarına daha yakın bir konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Üçüncü olarak, Arap edebiyatının temel özü korunurken, Batı edebiyatının etkisi altında zenginleştirilmesi ve modern edebiyata geçişin kolaylaştırılması hedeflenmiştir.[8]

Nahda hareketi, Arap dili ve Arap edebiyatının canlandırılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Yeniden canlanma süreci, kurulan üniversiteler, dil kurumlarının oluşturulması ve dil üzerine yapılan çalışmaların etkisiyle Arapça'nın canlılığını yeniden kazanmıştır. Bir dilin canlanması doğal olarak edebiyat alanında da olumlu etkiler yaratır. Bu bağlamda, şiir, tiyatro, nesir, hikâye, roman gibi çeşitli edebi alanlarda kayda değer gelişmeler yaşanmıştır.

Arap şiiri hem biçimsel hem de tematik açıdan klasik dönemden önemli ölçüde farklılaşan yeni akımların ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Bu yeni akımlar, klasik şiire alternatif bakış açıları sunarak Arap şiirinin çeşitlenmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu çeşitli akımlar şunlardır: İhyâ Grubu, Dîvân Grubu, er-Râbitatü'l-Kalemiyye Grubu, el-Usbetu'l-Endelusiyye, Apollo Grubu, Mecelletu'ş-Şiʿr Grubu ve Temmuz Hareketi. Kimi bu akımlar, klasik şiiri yeniden canlandırmanın ve günümüze taşımanın önemini vurgularken, diğerleri tamamen yeni şiir okulları kurarak farklı bir şiir anlayışını benimsemişlerdir.[9]

Arapların divanı olan şiir alanında yaşanan gelişmeler ve yenilikler, Modern Arap edebiyatında kökleri Batı edebiyatına dayanan roman türünün yükselmesine ve hızla yayılmasına yol açmıştır. Bu eğilimin arkasındaki sebeplerden biri, sinemaların,

[8] İbrahim Usta, *Modern Suriye Şiiri Edebî Akımlar ve Temsilcileri* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 28-29.
[9] Usta, *Modern Suriye Şiiri Edebî Akımlar ve Temsilcileri*, 21-25.

televizyonların ve dramın yaygınlaşmasıdır. Diğer bir neden ise bu edebi türün insanların güncel sorunlarına daha yakından odaklanmasından kaynaklanmaktadır.[10]

Modern Arap romancılığının doğuşu, 18. yüzyılın sonlarına doğru Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi ve 19. yüzyılda Fransızların bazı Arap ülkelerini siyasi ve ekonomik olarak kontrol etmeye başlamasıyla başlamıştır. Bu dönemde Batı ile Arap dünyası arasında yeni bir edebi ilişkinin geliştiği gözlemlenmiştir.

Arap dünyasında yeni okullar ve üniversitelerin kurulması, Avrupa üniversitelerine burslu öğrencilerin gönderilmesi, Rifâa et-Tahtâvî'nin liderliğinde başlayan tercüme faaliyetleri, 1822'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından kurulan matbaanın yaygınlaşması ve bunun sonucunda gazeteciliğin ortaya çıkması, yeni bir neslin yetişmesine zemin hazırlamış ve yeni edebi türlerin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır.

Avrupa medeniyeti ve edebiyatından etkilenerek Batı'da eğitim almış olan bu yeni nesil, Avrupa dillerini öğrendikleri için, Batı edebiyatına büyük bir hayranlık duymuş ve özellikle hikâye ve roman türlerini Arapça'ya çevirmeye başlamışlardır. İlk çevirilerin bir kısmı serbest adaptasyonlar biçiminde gerçekleştirilmiş, hatta bazı çevirmenler, okuyucuların beklentilerine uygun değişiklikler yaparak bu eserleri kendi özgün eserleri gibi sunmuşlardır. Bu çeviri hareketi, Halil Mutrân, Cibrân Halîl Cibrân, Muhammed Hüseyin Heykel, Tâha Hüseyin ve İbrahim el-Mâzinî gibi önemli şahsiyetlerin katkılarıyla gerçekleşmiş ve modern hikâye ve roman türlerinin Arap edebiyatına geçişinde önemli bir role sahip olmuştur.[11]

Arap romanı, ilk döneminde hem Mısır hem de Şam (Suriye ve Lübnan) coğrafyasında, Arap dünyasındaki muhafazakâr toplum değerleriyle çelişmesi veya roman anlatım dili ile ilgili tamamen edebi nedenlere dayanan çeşitli sebeplerle güçlü bir muhalefetle karşılaşmıştır. Zira roman dili anlatımı, klasik dil anlamında edebi olmayan bir dil olarak kabul edilmişti. Bu nedenle, romancılar, modern romancılığın temel

[10] Halil Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye", *el-Misbâh,* (2005).
[11] Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998), 17/479-485.

kurallarına uygun, sade ve akıcı bir anlatım tarzını bulma gerekliliğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu da ilk evrede kolay olmamıştır.[12]

Lübnan'da, modern Arap edebiyatının başlangıcında önemli bir rol oynayan isimler arasında, Butrus Bustânî, İbrâhim Yâzicî ve Fâris eş-Şidyâk gibi yazarlar yer almaktadır. Mısır'da, Kavalalı Mehmed Ali'nin reformlarının yanı sıra matbaanın varlığı, entelektüel ve edebi özgürlük atmosferi, edebiyatın hızla gelişmesine katkı sağlamıştır. Suriye halkı, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Mısır ve Lübnan'dan aldıkları folklor hikayelerini okurdu. Ancak, Suriye'de yabancı dil bilenlerin sayısının az olması, Suriyelilerin tercüme faaliyetlerine aktif olarak katılımlarını sınırlamıştır.[13]

Birçok edebi çalışma, Suriye ve Lübnan'ı ayrı ayrı ülke olarak ele almadan, bu iki ülkenin edebi tarihini "Bilâduşşâm" başlığı altında incelemişlerdir. Romanın Bilâduşşâm'a girişi, Halil el-Huri'nin Hadîkatu'l-Ahbâr gazetesinde Fransızca, İngilizce ve İtalyanca gibi diğer dillerden tercüme edilen romanları yayınlamasıyla başlamıştır.

Butrus Bustânî'nin 1861'de Arapçaya çevirdiği Daniel Defoe'nin *Robinson Crusoe* romanı, Sâlim Saʿb'ın 1866'da çevirdiği Alexandre Dumas'ın *Monte Cristo Kontu* adlı romanı ve Necib el-Haddâd'ın 1888'de çevirdiği Alexandre Dumas'ın *el-Fursan es-Selâse* romanı, tercüme faaliyetlerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde gelişmekte olan bu edebi türe ilgi duyan şirketler ve edebi dergiler kurulmuştur. Yusuf el-Şelfûn'un Beyrut'ta 1867'de kurduğu eş-Şeriketu'ş-Şehriyye şirketi ve Butrus Bustânî'nin 1870'de kurduğu el-Cinân dergisi, söz konusu şirketler ve dergilere örnek teşkil etmektedir.[14]

Yukarıda zikrettiğimiz tüm yazarlar, ünlü Lübnanlı ailelere mensuptur. Bu bağlamda, Lübnan'ın, Suriye'den önce edebi açıdan gelişmeye başladığını söylemek mümkündür.

Araştırmacılar, Suriye'nin siyasi sınırlarının çizilmesi ve Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından Modern edebi tarihin başladığı görüşündedirler. Bu bakış açısına göre, Şekîb el-Câbirî'nin 1937'de yazdığı *Nehem* romanı, Suriye'de

[12] Riyad Kâmil, "Neş'etu'r-Rivâyeti's-Suriyyeti'l-Hadîse", *Diwanalarab*, (10 Eylül 2018).
[13] Ömer Dakkak, *Fununu'l-Edebi'l-Mu'âsır fî Suriye* (Beyrut: Dar'ş-şarki'l-evsat li't-tiba'ati ve'n-neşri ve't-tevzi', 1990), 109-113.
[14] Musa, "Melâmih Min'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".

yazılan ilk romantik roman olarak kabul edilir. Şekîb el-Câbirî daha sonra 1939 yılında klasik bir dil kullanarak bedîʿ sanatlarıyla dolu *Kaderun Yelhu* romanını yazmıştır.[15]

1865-1918 yılları arasında Suriye'de Fransis Merraş gibi parlak yazarlar ortaya çıkmıştır. Merraş'ın 1865 yılında yazdığı *Gâbetu'l-Hak fî Tafdîl'l-Ahlaki'l-Hamîde ve Ezdâduha* romanı, bazı araştırmacılara göre Modern Arap romanlarında ilk romandır. Pierre Cachia'ya göre bu roman, ilk uzun Arapça romandır ve bundan sonra yayımlanacak uzun Arapça romanlara kapı açmıştır. Didaktik bir üslupla yazılan bu romanın amacı, yazarın Batı dünyasında gördüğü ve hayran kaldığı medeniyeti ve değerleri doğulu okurlara sunmaktır.

Merraş, Fransa'da bulunduğu süre zarfında mevcut özgürlük atmosferini beğenmiş ve Fransız Devrimi'nin ilkelerinden etkilenerek Araplar, özellikle de Suriyeliler arasında bu ilkelerin yayılmasını istemiştir. Merraş, hayal dünyasını kullanarak bu romanı, toplumsal kaygılarla yazmıştır ve edebi kaygılardan ziyade toplumsal mesajlar ile doldurmuştur. Yazar, hayal ettiği toplumun ve yöneticilerin nasıl olması gerektiği konusunda öğütler vermek amacıyla bu romanı kaleme almıştır.

Merraş, 19. yüzyılın romantik akımın yazarlarından biri olarak kabul edilir.[16] Aynı zamanda devrimci bir romancıdır.[17] Merraş'ın 1861'de yayımlanan *Durr's-Sadaf fî Garâ'ibi's-Sadaf* ve 1867'de yayımlanan 'Rihletün ilâ Paris' romanları, Modern Suriye Romancılığı'nın ilk denemeleri olarak kabul edilir. [18]

Merraş'la birlikte bu dönemde, Numan el-Kasatlı da 1880-1882 yılları arasında el-Cinân dergisinde *el-Fetatü'l-Eminetü ve Ümmüha, Mürşit ve Fitne* ve *Enisü Enise* romanlarını yayınladı. El-Kasatlı, bu romanlarında Suriye toplumunun yaygın sosyal sorunlarına, toplumun olumsuz alışkanlıklarına ve toplumda yasak olarak kabul edilen aşk hikâyelerine odaklandı. Ancak, bu romanlar psikolojik derinlikten yoksun, retorik ve

[15] Kâmil, "Neş'etü'r-Rivâyeti's-Suriyyeti'l-Hadîse".
[16] Haydar Hac İsmâîl, *Fransis Merraş* (Londra: Riad el-Rayyes Books, 1989), 9.
[17] Ülfet İdlibî, "Devrimci Roman Yazarlarından Fransis Merraş ve Nu'mân el-Kasatlî", *el-Kıssa Dergisi* 5 (1964), 94.
[18] Musa, "Melâmih Min'r-Rivâyet'il-ʿRabiyye fi Suriye"..

yönlendirici bir üslupla yazıldığı için yazarın edebi üslubu zayıf kalmıştır. Ayrıca, garip kelimelerin kullanılması da romanların anlaşılabilirliğini olumsuz etkilemiştir.[19]

Suriye'deki edebiyat gazeteleri, dönemin roman yazarları için kaygılarını, toplumun sorunlarını ve değişim özlemlerini ifade etmek için uygun bir platform sunmuştur. Bu yazarlar için kendi eserlerini yayınlamanın maliyeti oldukça yüksek olduğu için, eserlerini daha geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşturmak amacıyla ve gazetenin ücretleri daha ekonomik olduğundan dolayı edebiyat gazetelerine yönelmişlerdir. Bu dönemin yazarları, Batı yazım tarzına uygunluğu sağlamak amacıyla yeni anlatım tekniklerini benimseyerek eserlerini kaleme almışlardır.[20]

Edebi dergiler ve gazeteler, yerel kurgu ve öykü eserlerinin yayınlanmasının yanı sıra edebi çeviri eserlerin de yayınlandığı platformlar olmuştur. 1907 yılında Al-Muktebes dergisinde başlayan ve daha sonra ardışık sayılarda devam eden Şükri el-ʿAselî'nin *Fecâiʿu'l-Baisîn* adlı romanı bu dergide yayınlanmıştır. Bu eserin giriş bölümü, o dönemdeki romanların ve edebi yazıların topluma rehberlik etme amacını ve güzel ahlakı yayma çabalarını yansıtmaktadır.[21]

Suriye'de romancılık, 1960'ların sonlarına kadar büyük bir gelişme kaydetmemişti. 1870-1967 yılları arasında Bilâdüşşam'da basılan 400 romanın sadece kırkı Suriyeli yazarlar tarafından kaleme alınmıştı. Bu veri, o dönemde Suriye'deki romancılığın, Lübnan ile kıyaslandığında geri planda olduğunu göstermektedir. Ancak 1970-1989 yılları arasında Suriye'de roman yazımı popülerlik kazanmış ve bu dönemde 190'dan fazla roman yayınlanmıştır.[22]

Suriye romancılığı, 1940'ların sonlarına kadar Romantizm etkisi altında kaldı. Ancak daha sonraki yıllarda, özellikle 1950'ler ve 1960'lar boyunca Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının, darbelerin yaşanmasının, rejimin sosyalist bir sisteme yönelmesinin ve toprak reformlarının gerçekleştirilmesinin etkisiyle Realist akım, Suriye

[19] Mesut Dalbudak, *Suriye Romanında Modern Akımlar (1946-1967)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019), 25-26.
[20] Hüsam Hatib, *Subülü'l-Mu'essirâti'l-Ecnebiyyeti ve Eşkâlüha fi'l-Kıssati's-Suriyyeti'l-Hadise* (Taiz: el-Mektebu'l-Arabî li't-Tensik ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1991), 14.
[21] Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*, çev. Bedrettin Aytaç (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994), 60-61.
[22] İbrâhim Se'âfîn, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyet'l-Hadise fi Biladişşam (1870-1967)* (Beyrut: Darü'l-Menahil, 1987), 571-589.

romancılığının hemen hemen tamamını kapladı. Ayrıca, Mısır'da 1952 devriminin ve Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolca ve Rusça gibi yabancı dillerden yapılan çevirilerin de bu Realist egemenliğini etkilediği görülmektedir.[23]

1967 öncesi Suriye romanlarında genellikle olayların gerçekçiliği ön plandaydı. Ancak 1967'den 1973'e kadar olan dönemde, Suriye romanları daha fazla ideolojik eleştiriye odaklandı. Bu dönemde, egemen sınıfların halk üzerindeki baskılarına ve insan özgürlüğünün kısıtlanmasına dikkat çeken eserler öne çıktı. Aynı zamanda bireylerin onurunun aşağılandığı ve haysiyetinin çiğnendiği konular da sıkça işlendi. Bu dönem, Suriye romancıları için toplumsal ve politik meselelere odaklanma fırsatı sunmuştu.[24]

Genel olarak Suriye'de hikâyeler ve romanların yazımında Fransız etkisi belirgindi. Bu etkinin kökeni, Fransa'nın bölgeyi 20. yüzyılın başından itibaren egemenliği altına almasına dayanmaktadır. Alexandre Dumas (Baba ve Oğul), André Gide, François Mauriac, Marcel Proust, Georges Duhamel ve özellikle Guy de Maupassant gibi Fransız yazarlar Suriyeli yazarlar arasında popülerdi. Suriyeli yazarların etkilendiği yazarlara bağlı olarak, tarihi konuları, toplumsal eleştirileri, gerçekçi tasvirleri veya romantik hayal yazılarını tercih etme eğilimleri vardı.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde yazılan eserlerin tarzları farklı olsa da genel olarak bir hayal kırıklığı, geleceğe dair kaygılar ve hatta kaçış arayışı atmosferini yansıtıyordu. Başlangıçta, Suriye edebiyatında tarihi romanlar ve geçmişe odaklı hikayeler önemliydi. Ancak belirli bir süre sonra, gerçekçi veya duygusal bir temelde, şimdiye odaklı anlatılar da ortaya çıktı.[25]

Şam Üniversitesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı Husam el-Hatîb, Suriye romanının gelişim sürecini üç döneme ayırmaktadır.[26]

1. İlk Dönem (1937-1949)

[23] Seyyid Hamid en-Nessac, *Panorama er-Rivâyeti'l-'Arabiyeti'l-Hadîse* (Kahire: Darü Garib li't-tiba'a ve'n-neşir, 2007), 213-214.
[24] Elisabeth Vauthier, "1967'den günümüze Suriye'de çağdaş romanın ortaya çıkışı", (05 Mayıs 2022).
[25] Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*, 69.
[26] Hüsam Hatib, *Rivayâtün Tahte'l-Michar* (Şam: Manşurâtü İttihadi'l-Küttabi'l-'arabi, 1983), 16-24.

Bu dönem yılda en fazla bir romanın yazıldığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemin en belirgin özelliği, romanlarda kullanılan üslubun romantizme yakın olması ve aynı zamanda eğitici ve didaktik bir yaklaşımın benimsenmesidir.

Bu dönemin en parlak yazarlarından biri olan Şekib el-Câbirî (1912-1996), *Nehem* (1937), *Kaderun Yelhu* (1939), *Kavsu Kuzah* (1946) ve *Veda' yâ Afamya* (1960) gibi romanları yazmıştır. el-Câbirî ve tarih temalı romanlarıyla tanınan Maʿrûf el-Arnâʿût (1892-1948) gibi yazarlar, bu dönemin öncülerinden kabul edilirler.

el-Câbirî, romanlarında genellikle bir veya iki karakterin etrafında dönen hikayeleri işlerdi. Gerçekte var olmayan bir karakteri yaratmak, o dönemin romancıları için kolay bir görev olmadığından, bazen romanın kahramanı kendisi olurdu.[27]

Modern Suriye romancılığının başlangıcı ve gelişimi açısından önemli bir rol oynayan ve özellikle tarihi roman türünde birçok eser veren el-Arnâʿût'un ana amacı, Batı medeniyetinin İslam medeniyetinden üstün olmadığını okurlarına göstermektir. Aynı zamanda İslam tarihindeki kahramanların nasıl örnek alınması gerektiği konusunda da okuyuculara rehberlik etmeyi hedefler. Yazarın tarihi romanlarında Corcî Zeydân'ın yönteminden etkilendiği açıkça görülmektedir.[28]

Seyyidu Kureyş (1929), *Ömer b. El-Hattâb* (1936), *Tarık b. Ziyad* (1941), ve *Fatimetu'l-Betûl* (1942) gibi eserler, el-Arnâʿût'un romanlarının sadece birkaç örneğini temsil etmektedir. Bu romanlarda, edebiyat ve gerçeklik birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Romanların sonlarına eklenen bibliyografik ekler, yazarın araştırmalarını bilimsel bir şekilde yürüttüğünün kanıtıdır.[29]

Bu döneme katkı sağlayan bir diğer yazar da Paris'te eğitim görmüş olan varoluşçu yazar ʿAbîr eş-Şibli'dir. 1947 yılında yayınlanan *Mine'l-Meçhûle ilâ Mâyâ* romanı, derin felsefi düşünceler içermektedir.[30]

Otuzlu yılların romanları, sosyal ve tarihsel temalardan kurtulma çabalarına rağmen, açıkça romantizmin etkisinde kaldı. Romanların sosyal ve tarihi konularla sınırlı

[27] Se'âfîn, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadise fi Biladişşam (1870-1967)*, 251.
[28] Musa, "Melâmih mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".
[29] Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*, 70.
[30] Seyfeddin Kıntar, *el-Edebu'l-'Arabiyyu's-Surî ba'de'l-İstiklâl* (Şam: Menşûratü Vezaretü'-Sekâfeti, 1997), 273.

kalması, özellikle Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı sonraki dönemde Suriyeli okurları tatmin etmekte yetersiz kaldı. Bu durum, Suriye edebiyatında Realizm akımının ortaya çıkmasına yol açtı.[31]

2. İkinci Dönem (1950-1958)

Bu dönemde, Varoluşçuluk ve Sosyal Realizm akımlarının Suriye edebiyatında ortaya çıktığına şahit olunmuş ve kısa hikayelerin hızla geliştiği gözlemlenmiştir. Ancak romancılık alanındaki gelişme daha yavaş bir seyir izlemiştir.

Bu dönemde, Arap edebiyatının ilk deniz romanlarının yazarı olarak kabul edilen ve Suriye romanının mânevî babası olarak görülen Realist yazar Hanna Mina öne çıkmıştır. Hanna Mina, eserlerinde köy hayatını, sahil kentlerini, yoksullukla mücadele eden insanların yaşamlarındaki zorlukları ve deniz yaşamını detaylı bir şekilde ele alarak dikkat çekmiştir. Özellikle deniz romanları bağlamında deniz yaşamını, gemileri, fırtınaları, dalgaları ve denizcilerin karşılaştığı güçlükleri ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Mina, sosyal sorunları yeni bir edebi üslupla ele alarak, roman türünü Romantizm etkisinden kurtarmaya çabalamıştır.[32]

Hanna Mina'nın eserleri birkaç yabancı dile çevrilmiştir. Bu sayede Mina, sadece Suriye romancılığını geliştirmekle kalmamış, aynı zamanda Suriye edebiyatını uluslararası düzeye taşımıştır. Örnek olarak, *el-Mesabihu'z-Zurk* (1954), *el-Mustankaʿ* (1977), *Hikayetu Bahhar* (1981), *el-Merfeu'l-Beʿid* (1997) ve *Nihayetü Raculin Şücaʿ* (1997) gibi romanları verilebilir. Muhammed Mustafa Bedevi'ye göre, Mina'nın 1954 tarihli *el-Mesabihu'z-Zurk* romanı, olayların tamamının Suriye'de geçtiği ve tüm karakterlerin Suriyeli olduğu ilk roman olarak kabul edilmektedir.[33]

Kendini daha çok hikâye ve tiyatro alanında gösteren edebiyatçı Hasip Keyyâli, 1956 yılında *Mekâtibu'l-Ğarâm* adlı romanı yazmıştır. Keyyâli, dil olarak hem fasih hem ammice unsurlarını karıştıran bir dil kullanmakta ve üslup olarak da ironik bir üslubu tercih etmektedir.[34]

---

[31] Dalbudak, *Suriye Romanında Modern Akımlar (1946-1967)*, 37-38.
[32] Kâmil, ‘’Neş’etü’r-Rivâyeti’s-Sûriyyeti’l-Hadîse’’.
[33] M. M. Badawi, *A Short History of Modern Arabic Literature* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 210.
[34] Necme’d-Din Sümmân, “Hasib el-Keyyâli 1921-1993”, *Syrianstory.com*, (15 Ağustos 2006).

Bu dönemde, farklı millî konuların yanı sıra Suriye toplumunun sorunlarına odaklanan romanlar yazılmıştır. 1950 yılında Halîl es-Sîbaʿi, *Masraʿu Livâ*, Vidâd Sekâkîni *Erâ Binte'l-Hatûf*, Selmâ el-Kezberi ise *Yevmiyyâtü Hâle* başlıklı romanlarıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1952 yılında Sekâkîni, *el-Hubbu'l-Muharram* adlı ikinci romanını yazmış, 1953 yılında ise Abdulvehhâb Sâbûni, *ʿIsâm* adlı romanını yayınlamıştır. 1958 yılında es-Sîbaʿi, *Cerîmetu'n-Nâs* adlı ikinci romanını okurlarla buluşturmuştur. [35] Ayrıca, bu dönemde kadın sorunlarını işleyen romanlar da bulunmaktadır.[36]

3. Üçüncü Dönem-Kalkınma Dönemi (1959-1979)

Bu dönem, Suriye romanının sanatsal, entelektüel, sosyal ve modern deneyimlere doğru yükseliş dönemi olarak kabul edilmektedir. Suriye'nin Mısır ile birleşmesi sonucunda gazetelerin ve edebi dergilerin sayısı artmış ve devlet tarafından roman ve hikâye yazımı desteklenmiştir. Artan tercüme faaliyetleri, roman sahasında yeni üsluplar ve yazı tekniklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu nedenle edebi sahada yeni düşünce ve akımlar gelişmiştir. Ayrıca, Suriye Kültür Bakanlığı, roman ve hikâye yazarları için bir dizi yarışma düzenlemiş ve ödüller vermiştir.

İki ülkenin birleşmesi sonucunda, Suriyeli ve Mısırlı edebiyatçılar arasındaki ilişkiler güçlenmiş, ziyaretler artmıştır. Bu buluşmalar ve edebi alışverişler, özellikle Suriye romanının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Suriyeli romancılar hem yapısal hem de teknik açıdan Mısırlı romancılardan öğrenerek kendilerini geliştirme ve yeni konu ve üsluplar edinme fırsatı bulmuşlardır.[37]

Bu dönemde, edebiyatçılar arasında, sosyal, siyasi ve edebi alanlarda çeşitli boyutlarda meydana gelen tartışmalar gözlemlenmiştir. Farklı edebi akımların temsilcileri, yazılarında düşünce, üslup ve konu açısından topluma daha yakın olmaya çalışmışlardır. İşlenen konuların Suriyelilerin ekonomik ve sosyal sorunlarını ele almasına dikkat edilmiştir. 1960'lı yılların konuları çeşitli olmakla birlikte genel olarak Suriye ile Mısır'ın birlikteliği, sosyal ve milli konular ön planda olmuştur.[38]

---

[35] el-Kıntar, *el-Edebu'l-'Arabiyyu's-Sûriyyu Ba'de'l-İstiklâl,* 273.
[36] Dalbudak, *Suriye Romanında Modern Akımlar (1946-1967),* 46.
[37] el-Kıntar, *el-Edebu'l-'Arabiyyu's-Sûriyyu Ba'de'l-İstiklâl,* 16-18.
[38] Hatib, *Subülü'l-Mu'essirâti'l-Ecnebiyyeti ve Eşkâluha fi'l-Kıssati's-Sûriyyeti'l-Hadise,* 17-26.

Adalet Bakanılığı da yapmış olan Suriyeli edebiyatçı ve Edib en-Nahvi, Suriye romancılığının gelişimine önemli katkılarda bulunan bir yazar olarak kabul edilmektedir. *Metâ Yeʿûdu'l-Matar* (1960), *Coy Mbi* (1966), *ʿUrs Filistini* (1970), *Tacu'l-Lu'lu'* (1980), *Selâmun Ale'l-Gâibîn* (1981) ve *Âhiru Şebeh Lehum* (1991) adlı romanların yanı sıra birçok öykü koleksiyonu da yazmıştır.

Suriye romancılığının gelişiminde önemli bir rol oynayan kadın edebiyatçılar da bu dönemde etkili olmuşlardır. Çeşitli edebiyat alanlarında eserler veren en önemli Suriyeli kadın yazarlardan biri olan Ğade es-Semmân, *Beyrut 75* (1975), *Kevâbisu Beyrut* (1976) ve *Leyletu'l-Milyâr* (1986) gibi bazı romanlar yazmıştır. Kolet Huri de es-Semmân gibi kadınların sesini yükseltmiştir ve *Eyyâm Maʿah* (1959), *Leyle Vâhide* (1961), *Ve Merra Sayf* (1975) ve *Eyyâm Meʿl-Eyyâm* (1978-1979) gibi bazı romanları kaleme almıştır.[39]

Suriye romanı, Mısır romanı kadar detaylı bir şekilde incelenmemiş olup, İbrâhim es-Se'âfîn'in 1980 yılında yayımlanan *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-ʿArabiyye fî Bilâdişşam 1870-1967* (Biladüşşam'da Modern Arap Romanının Gelişimi 1870-1967) gibi bazı istisnalar dışında yeterince akademik bir ilgi görmemiştir. es-Se'âfîn'in çalışması bile geniş bir zaman dilimini kapsayan Biladüşşam'ı bütünüyle ele almamış ve sadece Suriye romanına odaklanmamıştır.[40]

Yukarıda bahsedilen dönemlendirme, Suriye romanının tarihsel gelişimi için genel kabul gören bir çerçevedir. Ancak bazı araştırmacılar Suriye romanının tarihsel gelişimini farklı dönemlendirmelere tabi tutmuşlardır:[41]

- Esad ailesinin iktidara gelmeden önceki dönem (1937-1970)
- Esad ailesinin iktidarda olduğu dönem (1970-2011)
- ''Suriye Devrimi'' sonrası dönem (2011-…)

Suriye'de roman yazımı, 2011'de Suriyelilerin ayaklanmasıyla tarihsel bir dönüm noktasından geçtiği açıkça görülmektedir. Roman yazarları, bu dönemde sosyal sorunlar ve ahlaki değerler yerine, mazlum Suriyelilerin yaşadığı acılara, rejimin işlediği cinayetlere, adaletsizliğe, kadınlara yönelik tecavüzlere ve Esad'ın hapishanelerinde

[39] Hatib, *Rivayât Tahte'l-Micher*, 24-26.
[40] Kâmil, ''Neş'etu'r-Rivâyeti's-Suriyeti'l-Hadîse''.
[41] Riyâd Müʿasʿas, "er-Rivâyetü's-Sûriyye fi ʾÂmiha's-Semânîn", *Şarkul Avsat* (2018).

gerçekleşen işkencelere odaklanmışlardır. Sadece 2011 ile 2018 arasında devrimle ilgili yazılmış romanların sayısı 153'e ulaşmıştır.[42]

II. SURİYE'DEKİ ROMAN TÜRLERİ

Edebiyatçılar, romanı ele aldıkları özelliklerine ve temalarına göre farklı türlere ayırmışlardır. Bu türler, romanın içeriği, sanatsal yapısı ve yazarın edebi doktrini gibi faktörlere dayalı olarak tanımlanır. Tarihi, sosyal, siyasi, milli, romantik, gerçekçi ve varoluşçu gibi roman türleri, bu sınıflandırmalardan bazılarıdır.

Arap ülkeleri genelinde, bu türlerin bazıları bir bölgede daha baskınken diğer bölgelerde daha nadir olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, Suriye'de yaygın olan roman türleri incelenecektir.

A. Tarihi Roman

Tarihi roman *temelleri maziye dayanan yani başlangıcı ve sonu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edildiği* bir edebiyat türü olarak tanımlanır. [43] Bu tür, temelde tarihsel gerçeklere dayanır ancak aynı zamanda kurgusal bir anlatı da içermektedir.

Tarihi romanlar, siyasi, sosyal, ekonomik veya kültürel tarihin yanı sıra örgütler, darbeler gibi tarihi olayları ve ünlü şahsiyetlerin hayatlarını da ele alabilirler. Suriye'de yazılan birçok tarihi roman, ülkenin farklı şehirlerinde Fransız işgali döneminde yaşanan zorlukları ve mücadeleleri anlatmıştır. Bu eserler, Suriye'nin tarihi ve toplumsal geçmişine odaklanarak, okuyuculara bu önemli dönemi daha derinlemesine anlama fırsatı sunarlar.

Hanna Mina'nın romanlarından ilki olan *el-Mesâbîhu'z-Zurk* (1954), Lazkiye şehrinde Fransız işgalcilere karşı verilen mücadeleyi konu almaktadır. Bu roman, Suriye'nin tarihindeki önemli bir dönemi edebi bir bakış açısıyla ele almaktadır.

---

[42] Hassan Abbas, *el-Cesedü fî Rivâyeti'l-Harbi's-Sûriyye* (Paris: Menşûratü'l-Me'hadi'l-Ferensî li'ş-Şerki'l-Evsat, 2021), 15.

[43] Hülya Eraydın Argunşah, *Türk Edebiyatında Tarihi Roman (Türk Tarihiyle İlgili)* (Marmara, Doktora, 1990), 7.

Cemil Sallum'un *et-Teczif fi'l-Vahl* adlı romanı, Sultan Paşa el-Atraş liderliğindeki Büyük Suriye Devrimi'nin[44] Cebelularab'daki aşamasını anlatmaktadır. Bu eser, Suriye'de milli bağımsızlık mücadelesinin önemli bir bölümünü içeren tarihsel bir olayı edebi bir dille yeniden canlandırmaktadır.

Muhammed Raşid el-Ruveyli'nin *Surin* adlı romanı ise Ali Bey önderliğindeki İngiliz ve Fransız sömürgeciliğine karşı Deyrizor şehrinde verilen mücadeleyi konu almaktadır. Bu roman, Suriye'nin bağımsızlık ve özgürlük mücadelesini edebi bir bakış açısıyla ele alarak işgalcilere karşı verilen mücadeleyi anlatmaktadır. [45]

Suriye'de tarihi romanların önde gelen yazarı olarak kabul edilen Maʿrûf el-Arnâʿût, edebiyat kariyerine günlük basında yazılar yayınlayarak başlamıştır. Aynı zamanda Fransız tiyatro eserlerini ve hikâyelerini Arapçaya çevirmiş olan el-Arnâʿût, daha sonra tarih temalı romanlar yazmaya yönelmiştir. Bu şekilde, yaklaşık yirmi veya otuz yıl önce Mısır'da Corcî Zeydan'ın sahip olduğu edebi konuma Suriye'de ulaşmış ve tarihi roman türünü Akdeniz'in doğusundaki ülkelerin okuyucularına sunan ilk yazarlardan biri olmuştur.

el-Arnâʿût, romanlarında tarihsel olayları ve figürleri kurgusal olaylar içinde başarılı bir şekilde entegre eder. Özellikle el-Arnâʿût'un karmaşık olayları ve karakterleri etkileyici ve akıcı bir şekilde kurgulama yeteneği, diğer Suriyeli yazarlarda bulunmayan bir özelliktir. Bu nedenle, Suriye'de diğer yazarlar da tarih temalı hikâyeler yazmış olsalar da el-Arnâʿût genellikle tarihi roman türünün neredeyse ilk yazarı olarak kabul edilir.

Diğer yazarlar genellikle Arap tarihinin gerçeklerine daha fazla bağlı kalmışlardır ve bu nedenle geçmişi el-Arnâʿût'un yaptığı gibi aydınlatma konusunda aynı başarıya ulaşamamışlardır.[46]

[44] 1925 ile 1927 yılları arasında Suriye ve Lübnan genelinde yaşanan büyük bir ayaklanma hareketidir. İsyancı güçler, Sünni, Dürzi, Nusayri ve Hristiyan gruplardan oluşan savaşçılardan meydana gelmekteydi. Ortak amaçları, I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı yönetiminden Fransız yönetimine geçen yeni manda bölgelerindeki Fransız egemenliğine son vermekti. Büyük Suriye Devrimi'nin ortaya çıkışı hakkında daha fazla detay için Sultan Paşa el-Atraş'ın "Ahdâsu's-Sevreti'l-Suriyeti'l-kubrâ" adlı eserine başvurulabilir (Şam: Tilas li'd-Dirâsâti ve't-Tercüme ve'n-Neşir, 2008).

[45] Musa, "Melâmih mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".

[46] Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*, 70-71.

B. Sosyal Roman

Toplumsal sorunları işleyen bu tür romanlarda, sosyal olaylar ve olguların nedenleri üzerinde durulur. Suriye'de sosyal romanlarda ele alınan konular arasında toplumsal dönüşümler, yaygın olan gelenekler ve görenekler, kadın sorunları (aşk, evlilik, hamilelik vb.), sınıfsal çatışmalar, yoksulluk, açlık ve evsizlik gibi temalar bulunmaktadır.

Habib Kehhâle'nin *Kıssa Hatiʾe* adlı romanında, gelenek ve göreneklerde sıkça karşılaşılan bir sorun olan ailelerin kız çocuğunun doğumuna sevinmemesi sorunu ele alınır. Fâdıl es-Sibâî ise *Summe Ezhera'l-Huzn* romanında, önceki romanda bahsedilen sorunun zıttı olan ailelerin erkek çocuğunun doğumunu beklemesi ve kız çocuğunun doğumuna üzülmesi sorununu işler.

Suriyeli kadın yazarlar, Suriyeli kadın karakterleri genellikle toplumun geleneklerine karşı çıkan, evliliğe karşı duran ve toplumun "gerici" erkek merkezli düşüncesine meydan okumaya ve erkeklerle başa çıkmaya çalışan karakterler olarak tasvir etmiştir. Ğade es-Semmân'ın *Leyletu'l-Milyâr* ve Kolet Huri'nin *Eyyâm Meʿah* adlı romanlarında bu türden kadın karakterler en belirgin şekilde görülmektedir.[47]

Bu romanlar, Suriye toplumunun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel dinamikleri yansıtarak, toplumsal sorunlara dikkat çekmek ve tartışma platformu oluşturmak amacıyla yazılmıştır. Bu eserler, Suriye edebiyatında toplumsal meseleleri ele alan önemli bir katmanı temsil eder ve toplumun değişen yüzünü anlamaya katkı sağlar.

C. Seyahat Romanı

Bu tür romanlarda yazar, bizzat gezdiği yerleri, tanık olduğu olayları ve gözlemlediği olguları aktarır. Suriyeli yazarlar arasında, Paris seyahatini romanlaştıran ilk isimlerden biri olan Fransis Merraş bulunmaktadır. 1867 yılında gerçekleştirdiği Paris gezisini bir roman haline getiren Merraş, bu eserle birlikte yeni bir anlatı yöntemi izlemiş ve yazarın kendisi anlatının kahramanı haline gelmiştir.

Seyahat romanlarında genellikle yazar ya da roman kahramanı Avrupa'yı ziyaret eder ve Batı medeniyetine hayranlık duyar. Dönüşünde, kendi ülkesinin zor koşullarıyla Batı'nın medeniyetini karşılaştırır. Şekîb el-Câbirî'nin 1939 tarihli *Kader Yelhu* adlı

[47] Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".

romanı da benzer bir anlatı yöntemini kullanmıştır. Bu tür eserlerde, yazarlar genellikle Batı'nın fikirlerinden etkilenmeye çağırırken, aynı zamanda Doğu'nun geleneksel değerlerine ve inançlarına aykırı olan bazı adetlere de dikkat çekerler.

Fransis Merraş'ın *Rıhle ilâ Bârîs* adlı romanında, Batı'nın bazı fikirlerinden yararlanma gerekliliğine vurgu yapar, ancak Doğu'nun geleneksel değerlerini korumaya ve bu değerlere saygı göstermeye devam etmenin önemini vurgular. Bu tür eserler, Suriyeli yazarların kendi deneyimlerini, gözlemlerini ve düşüncelerini okuyucularıyla paylaştığı önemli bir yazın türünü temsil eder ve Batı ile Doğu arasındaki kültürel etkileşimi ele alır.[48]

D. Otobiyografik Roman

Otobiyografik roman öncüsü Philippe Lejeune'e göre otobiyografik anlatım, gerçek bir kişinin kendi varlığına, bireysel yaşamına ve özellikle kişisel tarihine odaklanarak geriye dönük anlatımıdır.[49]

Otobiyografik roman, Suriye'de en baskın roman türüdür. Bu türde yazarlar, genellikle bizzat yaşadıkları gerçek olaylardan esinlenirler ve toplumsal romanla iç içe geçen bir anlatım sunarlar. Bu edebi türde, yazarın tecrübelerini doğrudan ya da dolaylı olarak romanda geçen bir kahraman adına okuyucuya aktardığı bir yöntem kullanılır.

Örneğin, Kolet Huri'nin *Eyyam Meʿah* adlı eserinde, yazar kendi hayat tecrübesini Rim adlı bir karakter üzerinden özetler. Gada es-Semmân, Hayfa Bitar ve birçok Suriyeli kadın yazar, Kolet Huri'nin izlediği yolu takip etmişlerdir.

Suriye otobiyografik romanında kullanılan anlatım yöntemleri doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılabilir. Doğrudan anlatımda, yazar birinci tekil şahıs zamirini kullanarak kendi tecrübelerini aktarırken, dolaylı anlatımda ise siyasi, kültürel ve toplumsal tutumlarını ifade etmek veya hayat tecrübesini aktarmak için kurgusal bir kahraman kullanır.

Ancak, Suriye'deki otobiyografik roman yazarlarının kendi düşüncelerini tamamen özgürce ifade edebildiği söylenemez. Suriye toplumu hala geleneklere

[48] Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".
[49] Philippe Lejeune, *es-Sîretu'z-Zâtiyye el-Misâk ve't-Târihu'l-Edebi*, çev. Ömer Hulli (Beyrut: el-Merkezü's-sekâfiyyü'l-arabî, 1994), 8.

bağlıdır[50] ve edebiyatçılar için toplumun ahlaki, dini ve kültürel normlarına uymak önemlidir. Bu nedenle, romancılara geniş bir ifade ve yazma özgürlüğü tanınmaz.

Suriye romancıları, toplumun yanı sıra siyasi ve kültürel baskılara da tabidir.[51] Sonuç olarak, otobiyografik romanlar, farklı otoritelerin gözetiminden geçerek yazılırlar ve gerçeği tam olarak yansıttıklarını söylemek zordur.[52]

E. Fikir Romanı

Fikir romanı, belirli bir siyasi veya felsefi tezi savunan bir roman türüdür. Suriye edebiyatında bu türün ilk örneği, Fransis Merraş'ın yazdığı *Ğâbetu'l-Hak* adlı romandır. Bu roman, Fransız Devrimi'nden etkilenerek zorbalık ve zulme karşı mücadele etmeyi, medeniyetin gelişmesine çağırmayı ve sonunda halkın uyanışıyla sonuçlanan sekiz bölümden oluşur.

Suriye'de roman, Hanna Mina ve diğer Suriyeli yazarlar tarafından peş peşe yazılan devrimci ve politik fikirleri içeren bir türdür. Bu romancılar genellikle siyasi, milli ve sosyal mücadele konularını ele alırlar. Bu bağlamda, Hayri ez-Zehebi ve Abdülilah er-Rahil gibi ünlü romancılar, Suriye'de bu türün önde gelen isimlerindendir.

Suriye'de gerçek olaylara dayalı olay romanları, hayali romanlar ve polisiye romanları, diğer türler kadar yaygın değildir. Bu durum, Suriye'nin siyasi ve sosyal istikrara sahip olmaması gerçeğiyle açıklanabilir. Suriye'deki toplumsal ve siyasi sorunlar, yazarları gerçek olayları ve toplumsal meseleleri ele almaya yönlendirirken, hayali olaylar üzerinde düşünmeye ve kurgusal hikayeler oluşturmaya fazla fırsat vermemiştir.[53]

F. Polisiye Roman

Bir suçun ya da bir cinayetin kimin eliyle (ve nasıl) işlendiğini bulma odağı çerçevesinde gelişen romanlardır şeklinde tanımlanan polisiye roman, ortaya çıktığı zamanlardan bugüne kadar pek çok evrim geçirmiş olup ilk zamanlarında gizem edebiyatı kategorisi altında değerlendirilmiştir. Daha sonra ise şüphe, gerilim ve suç gibi alt başlıklarla anılmaya başlamıştır. Edgar Allan Poe'nun ABD'de yayımlanan "Morgue

[50] "Culture of Syria", *Everyculture.com*, (2008).
[51] Çağatay Özdemir, "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (01 Aralık 2016), 92-93.
[52] Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".
[53] Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye".

Sokağı Cinayeti" (1841) adlı eseri, polisiye roman türünün ilk örneği olarak kabul edilmiş ve bu tür, zamanla artan bir ilgiyle yaygınlaşmıştır.

Suriye'deki romanlar genellikle toplumsal ve politik konulara odaklanırken, hayali romanlar ve polisiye romanları yazmak için sınırlı bir alan bulunmaktadır. Suriye'nin karmaşık siyasi ve toplumsal geçmişi, yazarları gerçek dünyadaki sorunları ele alarak bu türlerde yazmaya itmektedir.

Siyasi istikrarsızlık, bir ülkenin edebi türlerine etki bırakan önemli bir faktördür. Suriye gibi diktatörlüğün ve adaletsizliğin hüküm sürdüğü bir ülkede, romancılar genellikle rejimin adaletsizliğini ve zulmünü çağrıştıran romanlar yazmaktan çekinirler. Bu tür yazılar yazmak, yazarlar için ciddi riskler taşıyabilir. Ayrıca, Suriye gibi bir ülkede adaletin ve dürüstlüğün müfettişler tarafından sağlanması beklenmez, bu nedenle polisiye romanların temel unsurları olan adalet, müfettişlerin yetenekleri ve polisin halkı koruma görevi gibi kavramlar da tartışmalıdır.

Polisiye romanın temel ögeleri Suriye'de mevcut olmadığı için, bu türün yazılması oldukça zordur. Suriye'de polisiye romanlarına çok az örnek bulunmaktadır. Ayrıca, klasik edebiyat akımının Suriye'de ağırlıkta olması, okuyucu kitlesinin geleneksel edebiyat türlerini (klasik şiir, klasik edebiyat tarzı, klasik roman) tercih etmesine neden olmuştur. Bu nedenle, Suriyeli romancılar, polisiye roman gibi yeni ve farklı konuları ele almak yerine, geleneksel edebiyatın içinde kalmayı tercih etmişlerdir.

Sonuç olarak, Suriye'deki siyasi ve sosyal koşullar, polisiye romanın gelişmesini ve yaygınlaşmasını engellemiştir. Yazarlar, çoğunlukla toplumsal ve politik konuları ele alan romanlar yazmayı tercih etmişlerdir ve polisiye romanın temel ögeleri ile uyumlu bir ortam bulunmamıştır.[54]

[54] Arif Hamza, "Diktatör Ülkelerde Polisiye Romanı Yoktur... Arap Polisiye Romanı Neden Yoktur?", *Aljazeera.net*, (17 Şubat 2020); T. Kakınç, *100 Filmde Başlangıcından Günümüze Gerilim/Polisiye Filmleri* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1995), 18-21.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. HÂNÎ ER-RÂHİB'İN HAYATI VE ESERLERİ

A. Hânî er-Râhib'in Hayatı

Hânî er-Râhib Lazkiye'nin Meşkita köyünde konuşma ve duyma engeli olan bir babanın çocuğu olarak 1939 yılında dünyaya geldi. Dokuz kişilik bir aileden gelen er-Râhib çocukluğunu annesi, babası ve bazı kardeşleriyle birlikte geçirdi. İlköğretim eğitimine köydeki okulda başladı. Ancak, ailenin tamamını geçindiren ve Lazkiye'de çalışan ağabeyi Ali'nin henüz 22 yaşında iken vefat etmesi üzerine, ağabeyi Süleyman ailenin bakımını üstlendi.

er-Râhib, Suriye genelindeki genel lise sınavında ikinci oldu ve bu sayede Şam Üniversitesi İngiliz Dili bölümünde tam burslu olarak öğrenim hakkını kazandı. Edebiyat Fakültesi'nden başarıyla mezun olan er-Râhib İngiliz Dili bölümünde yüksek başarıları nedeniyle öğretim görevlisi olarak atandı. Daha sonra, Birleşmiş Milletler tarafından Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nde burslu eğitim alma fırsatı verildi. Bir yıl içinde İngiliz Edebiyatı alanında yüksek lisans derecesini tamamlayan er-Râhib, yoğun bir çalışma sürecinin sonucunda Londra Üniversitesi'nden doktora derecesini iki buçuk yılda elde etti.

Bir zaman sonra er-Râhib kanser olduğu için tedavi amacıyla Kuveyt'e gitmeye karar verir. Bir yıl boyunca düzenli kontrollerden sonra doktorlar, vücudunun hastalıktan tamamen arındığını ve sadece soğuktan, stresten ve ruhsal endişelerden kaçınması gerektiğini teyit eder. Doktorların tavsiyeleriyle Kuveyt'ten ayrılıp Şam'a dönerek sağlığının yerinde olduğunu, ailesinin ve yazma-derleme faaliyetleri için yeterli bir geçim sağlamak için gerekli miktarda parayı biriktirdiğini zanneden er-Râhib, çok geçmeden ani bir şekilde kanserden kurtulmamış olduğunu, aksine hastalığın tüm vücuduna yayıldığını keşfeder. Yazar, hastalığa yenik düşerek 6 Şubat 2000 tarihinde Şam'da vefat eder. Meşkita köyünde yüksek bir tepe üzerinde bulunan dedesi Şeyh Selman er-Râhib'in türbesinin yanında toprağa verildi.

Yazarlık, romancılık ve edebi eleştiri konularında faaliyet gösteren er-Râhib'in sekiz romanı ve ölümünden sonra yayımlanan üç hikâye derlemesi bulunmaktadır.[55] Hânî er-Râhib'in özel hayatıyla ilgili kaynaklarda kesin bilgi yoktur, ancak evli olduğu bilinmektedir.[56]

er-Râhib 1985 yılında misafir öğretim görevlisi olarak çalıştığı Yemen'e gitmek üzereyken tutuklandı ve pasaportu elinden alındı. Daha sonra Şam Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı öğretim görevliliğinden uzaklaştırıldı ve iki yıl boyunca seyahat etmesi yasaklandı. Hükümet daha sonra erken emeklilik veya lise okullarında İngilizce öğretmenliği yapma seçeneklerini kendisine sundu. Bunun üzerine er-Râhib, Suriye'den ayrılarak Kuveyt Üniversitesi'nde görev yapmayı tercih etti. Bu süreç, yazarın kariyeri ve akademik hayatındaki zorlu bir dönemi temsil etmektedir.[57]

Hânî er-Râhib, muhalif ve isyankâr bir karaktere sahipti. İsrail yazarlarının Arap insanını "*gerici, korkak, ihanetin hançeriyle donanmış ve kılıcı olmayan bir aptal*" olarak tasvir ettiğini tespit etmesi nedeniyle 1995 yılında "İsrail ile normalleşme" suçlamasıyla Arap Yazarlar Birliği üyeliğinden çıkarıldı. Buna karşılık olarak şunları söyledi:

"*Düşmanımız hakkında her şeyi, kültürünü bile, bilmeliyiz. Bu düşman her alanda, yaratıcılıkta bile, bizden üstün olmuş ve olmaya devam etmiştir. En azından onun seviyesinde olmaz isek onunla başa çıkamayız*."[58]

er-Râhib, Arap kültürüne, mirasına ve medeniyetine olan derin bağlılığını ve Batı değerlerine karşı devrimci ve boyun eğmeyen tutumunu, Nobel Ödülü'ne karşı yaptığı açıklama ile ifade etmektedir:

"Nobel Ödülü için aday değilim. Şu ana kadar sekiz roman yazdım, bunlardan sadece ikisi okunmaya değer nitelikte, ancak diğer altı kitap da elbette değersiz değil. Ancak bu ödül, maddi yönünü bir kenara bırakırsak, ünü kötü olan bir ödüldür çünkü politikanın müdahale ettiği, kültürel değerleri göz ardı eden bir nitelik taşır. Özellikle

[55] Kemal Şahin, "Hânî er-Râhib, Gaymetü'l-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Mâtira Ebeden", *esyria.sy*, (15 Nisan 2013).
[56] "Men Hüve Hânî er-Râhib?", *Arageek.com*, (18 Eylül 2022).
[57] Subhi Hadidi, "Hudrâvât Hânî er-Râhib", *Al-Quds Al-Arabi* (2023).
[58] Rima Naisa, "Hânî er-Râhib fi Zikrâ Rahilihi", *Salehalali.com*, (26 Temmuz 2023).

emperyalist ve kapitalist değerleri teşvik etmesi, benim gibi kendi kültürel mirasından ve medeniyetinden gurur duyan bir Arap için uygun değildir."[59]

B. Eserleri

Hânî er-Râhib, genç bir yaşta, yirmi iki yaşında edebi yolculuğuna başlamıştır. Ancak genç yaşına rağmen, ilk romanıyla katıldığı Darü'l-Adab yayınevinin düzenlediği yarışmada birincilik ödülünü kazanmıştır. Bu ödül, onun bu yaşta seçkin bir edebi yeteneğe sahip olduğunu göstermektedir.

er-Râhib'in edebi eserleri oldukça çeşitlidir. Romanlar, hikâye derlemeleri ve hatta filmler dahil olmak üzere farklı alanlarda eserler vermiştir. Buna rağmen edebiyat sahasında daha çok romancı olarak tanınmaktadır. Romanları sadece Suriye ile sınırlı kalmamış, Arap dünyasının her yerine yayılmıştır. Bu durum er-Râhib'in fakir bir aileden gelmesi ve yoksulların yaşadığı zorlukları bizzat deneyimlemesi nedeniyle, romanlarında bu kesimin sesi olmasıyla açıklanabilir. Bu şekilde, romanları geniş bir okuyucu kitlesi tarafından benimsenmiş ve büyük bir popülerlik kazanmıştır.

Arap halkının genel zorluklarını ve toplumun ezilen kesimlerinin yaşadığı sıkıntıları yürekten anlayan er-Râhib'in eserleri, akıcı ve anlaşılır bir dil ile yazılmıştır. Bu sebeple okuyuculara derin bir etki bırakmış ve eserlerinin geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır.

er-Râhib'in romanları, adaletsizlikle mücadele eden, yoksullukla savaşan, zalim ve bozguncu otoritelere karşı duran her Arap bireyinin sesi haline gelmiştir. Kendi memleketinin sınırlarını aşarak, evrensel bir romancı haline gelmiş ve bu sayede okurlarının iç dünyalarına dokunabilmiştir.

Genel olarak, er-Râhib'in eserleri, pesimist bir bakış açısıyla yazılmıştır. Bu, zorlu çocukluk deneyimlerine ve erken yaşta karşılaştığı hayat zorluklarına dayanmaktadır. Aynı zamanda, Arap ülkelerinin 20. yüzyılda İsrail'e karşı sürekli olarak yaşadığı

[59] Abdurrahman Selime, "Rivâʾiyyûn Suriyyûn Terekû Basmâtahim fi Harîteti'-Rivâyeti", *sasapost.com* (2015).

yenilgiler de bu bakış açısını şekillendiren faktörler arasındadır. *Resemtü Hattan fi'r-Rimâl* adlı romanı, bahsettiğimiz pesimist bakışın yansıması olarak kabul edilebilir.[60]

Hânî er-Râhib'in edebi üretimi sadece romanlarla sınırlı değildir. Birçok öykü derlemesi ve filmleri de bulunmaktadır. 1969 yılında *el-Medinetü'l-Fadıla* adlı bir öykü derlemesi yazmıştır. 1978 yılında *Don Kişot'un Suçları* adlı başka bir öykü derlemesi kaleme almıştır. Aynı zamanda vefat ettiği 2000 yılında *Hadrâun Ke'l-Bihâr* adlı romanını da yazmıştır.[61]

Hânî er-Râhib'in ürettiği sadece kitaplarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda televizyon sektöründe de önemli bir miras bırakmıştır. 1980 yılında Suriye'de çekilen *ed-Durûb ed-Dayyika* adlı dizinin senaryosunu yazmış ve 1991 yılında Ürdün'de çekilen *Hikâye Şerkiyye* adlı filmde de diyalogları kaleme almıştır. Bu şekilde hem yazılı edebiyata hem de görsel medyaya katkı sağlamıştır.

Araştırma çalışmaları arasında 1974 yılında Exeter Üniversitesinde yaptığı *The Zionist Character in English Novels* başlıklı doktora tezi yer almaktadır. Tercüme faaliyeti olarak ise Charles Feidelson'un *Symbolism and American Literature,* Arnold Kettle'ın *An Introduction to the English Novel,* Henry James'in *The Portrait of a Lady* ve *Daisy Miller* gibi birçok eseri Arapçaya çevirmiştir.[62]

1. el-Mehzûmûn - 1960 (Yenilmişler – المهزومون)

Edebi eserlerinin ilki olan ve henüz 22 yaşında sadece 30 gün içinde kaleme aldığı el-Mehzûmûn romanıyla er-Râhib, Darü'l-Adab yayınevinin düzenlediği yarışmada 150'den fazla Arap yazar arasından en iyi roman seçilerek birincilik ödülünü kazanmıştır. Bu romanın ardından er-Râhib, özel bir vizyona sahip olan ve gelecekle ilgili tahminleri gerçekleşen bir yazar olarak edebi sahnede öne çıkmıştır.

el-Mehzûmûn romanı, Arap dünyasının içine düştüğü parçalanma ve izolasyonun derin bir portresini sunarak dikkat çekmiştir. O dönemdeki Arap rejimlerinin boş sloganlarının çöküşüyle başlayan bir dizi yenilgiyi öngören er-Râhib, Arap rejimlerinin verimsiz slogancı politikalarını eleştirerek ve romanının kapağında da yer verdiği bu

[60] Abed İsmail, ''On Syrian Novelist Dr. Hânî al-Rahib (Arabic)'', *Youtube* (05 Mayıs 2016), 00:00:46-00:03:25.
[61] Arageek.com, ''Men Hüve Hânî er-Râhib?''
[62] Abdurrahman el-Halebi, "Hânî Al-Rahib 1939-2000", *Arap Ansiklopedisi* (Erişim 13 Temmuz 2023).

söylemlerin gerçeklikten uzaklığını vurgulayarak, bu rejimlerin ve söylemlerinin kırılganlığını göstermiştir. Ne yazık ki, bu durum daha sonra Arap dünyasında iç ve dış düzeyde yaşanan acı verici yenilgilerin başlangıcını oluşturdu.[63]

2. Beled Vâhid Hüve'l-Âlem – 1965 (Tek Ülke Dünyadır- بلد واحد هو العالم)

er-Râhib'in romanlarının ikincisi olan bu roman üç temel özelliğe sahiptir. Bu roman, Goethe'nin "Faust" efsanesini merkezi bir konu olarak benimser. Efsane, bilim insanı Faust'un ruhunu şeytanla bir anlaşma yaparak değiştirmesini anlatır. Roman, "Faust" efsanesinin unsurlarını temel alarak hikayesini şekillendirir ve bu temaları işler.[64]

İkinci olarak, romanda yoğun bir sembolik anlatım hakimdir, anlatılmak istenenler karmaşık bir şekilde örtülüdür ve romanın mesajlarına ulaşmak zordur. Üçüncü olarak, romanın derinlemesine işlenmiş bir kurgusu bulunur. Hem gerçeği yansıtırken hem de gerçeği dönüştürerek anlatır, okuyucuyu gerçeklik ile farklı bir bakış açısıyla etkileyerek kendine çeker.

Bu roman, sıradan deneyimlerin aktarımından ziyade, vizyoner ve kapsayıcı bir düzeydedir. Üçüncü dünya ülkelerindeki önemli sosyal kesimlerin merkezi rolünü keşfetmeyi amaçlar. Böylelikle, baskılayıcı güçlerle ezilen güçler arasındaki çatışmaların ortasında yer alır ve geleceğe dair bir perspektif sunar.[65]

3. Şerh Fi Târih Tavil – 1970 (Uzun Tarih İçinde Bir Çatlak –شرخ في تاريخ طويل)

Bu eser, Şam şehrinde yaşayan gençlerin günlük hayatlarından kesitler sunarak kişisel sorunları, yaşadıkları krizleri ve toplumun geleneksel düşünceleriyle olan çatışmalarını ele alır. Aynı zamanda, gençlerin toplumsal ve düşünsel bir devrim arayışına yönelerek, daha iyi bir gelecek için ilerlemeyi hedefledikleri anlatılır.

Romanın karakterleri, bu düşünsel devrimin başlangıcının nereden geleceği konusunda farklı fikirlere sahiptir. Bazıları, devrimin toplumdan önce kişisel düzeyde başlaması gerektiğine inanırken, bazıları tam tersini düşünmektedir. Değişim için silahlı

[63] Emire Salame, "Hânî er-Râhib", *discover-syria.com*, (30 Kasım 2010).
[64] Uluç Esen, *Johann Wolfgang Von Goethe'nin Faust Adlı Oyununun Çağdaş Bir Meddah Performansı Olarak Uygulaması ve Sahnelenmesi* (Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Tezi, 2017), 49-56.
[65] "Beled Vâhidün Hüve'l-Âlem", *Goodreads.com,* (13 Temmuz 2023).

mücadeleye inananlar olduğu gibi, gerçekle yüzleşmekte zorlananlar da kaçış ve göçten başka bir çıkış yolu bulamamaktadır.

Tüm karakterlerin ortak özelliği, kaybolmuşluk, istikrarsızlık, memnuniyetsizlik ve sürekli bir arayış içinde olmalarıdır. Sonuçta toplum ve gelenekler, karakterlerin hedeflerine ulaşamamaları karşısında sağlam ve değişmez kalmaktadır. [66]

Roman aynı zamanda, kahramanların hayal kırıklığına uğramış aşklarını ele alır ve bu başarısızlıkların temel sebebinin toplumsal düzen olduğunu vurgular. Toplumun, bireylerin özgürce ifade etmelerini ve duygularını spontane bir şekilde göstermelerini engellediği ve bu nedenle aşkın bu toplumda imkânsız olduğu anlatılır. Romanda, insanların istedikleri gibi açık ve özgür bir şekilde yaşamaktan alıkoyan egemen muhafazakâr kesimin eleştirisiyle de karşılaşılır. Roman, gençlerin toplumsal değişim ve özgürlük arayışında yaşadıkları sıkıntıları ve toplumsal baskıları cesurca ele alan bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda, aşkın toplumsal düzen tarafından nasıl engellendiğini ve bu durumun insanların iç dünyalarında yarattığı çatışmaları derinlemesine anlatır.[67]

4. Elf Leyle ve Leyletân – 1977 (Bin iki Gece- ألف ليلة وليلتان)

Bu roman, *Elf Leyle ve Leyle* temsil eden eski bir zamanla iki gece olarak simgelenen şimdiki zaman arasında gidip gelmektedir. Roman, Arap dünyasını etkileyen tarihsel sorunlara atıfta bulunarak ardı ardına gelen ve Arapları sürekli bir uykuya hapseden yenilgileri anlatmaktadır. Romana başlarken *"Gün gelip uyanacakları an"* ifadesi mecazi bir şekilde kullanılarak, Arapların sürekli uykuya dalma durumuna gönderme yapılır. Ancak yazar, romandaki bazı karakterlerin yenilgiyi ve haksızlığı reddederek direniş teşkilatları kurdukları, *Elf Leyle* zamanından çıkıp "iki gece" zamanına adım attıkları umut verici bir şekilde anlatılır.

Romanın genel atmosferinde karakterlerin üzerinde yoğunlaşan bir negatiflik duygusu vardır. Bununla birlikte, nadir görülen bir pozitiflik öğesi de (fedailik, Filistin direnişi, devrim taraftarları gibi) ortaya çıkmaktadır. Yazar, romanında sinema tekniklerine başvurarak eserine yeni bir boyut kazandırmıştır. Zamanın etkili bir şekilde kullanılması, okuyucunun farklı geçiş sahneleriyle çekici bir şekilde ilgisini çeker. Aynı zamanda, Binbir Gece Masallarından alıntılar yaparak, doğrudan veya değiştirilmiş

[66] Arageek.com, ‘’Men Hüve Hânî er-Râhib?’’
[67] Salame, ‘’Hânî er-Râhib’’.

atıflarla metinde sık sık göndermelere yer vermiştir. Bu da romana akıcılık ve görsellik katarken, okuyucunun metni daha iyi anlamasını sağlamıştır.[68]

5. el-Vebâ – 1981 (Salgın – الوباء)

el-Vebâ, yazarın en ünlü eserlerinden biri olarak kabul edilir ve Arap Yazarlar Birliği tarafından Arap edebiyatının tarihteki en iyi yüz romanı arasında seçilmiştir. Bu romanda özgürlük ve demokrasi gibi gerçekte net bir cevaba sahip olmayan önemli sorular ele alınır. Aynı zamanda, bilinçli ve entelektüel bireyin sivil toplumdaki rolü, bilgi ile kültürün kaybolduğu bir toplumda nasıl etkileşimde bulunduğu da incelenir. Roman, bu konuları derinlemesine işler ve modern toplumdaki gerilimleri ve dönüşümleri okura anlatmaya çalışır.[69]

Bu roman, araştırmamızın merkezinde yer aldığı için detayları burada uzun uzun anlatılmayacaktır. Ancak, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacaktır.

6. et-Tilâl – 1989 (Tepeler – التلال)

Yazar, bu romanda Arap toplumunun gerçekliğini anlatırken her bir karakterin farklı bir dönemi temsil ettiği birkaç zaman dilimini bir araya getirerek ifade etmektedir.[70] Roman, Nil Nehri'nde yer alan Balita şehrinin tarihini ele almaktadır. Şehir sakinlerinin yaşadığı dalgalanmaları, hırslarını, umutlarını ve başarılarını temsil eden bir tarihsel anlatı sunar.

Yazarın amacı, roman aracılığıyla Arap toplumunda iktidarın kötüye kullanılmasının yanı sıra demokratik değişim için bir çağrı yapmaktır. "Tepeler" adıyla yayımlanan bu eser, tarihle kişisel deneyimi birleştirerek, Arap toplumunun tüm yönlerini ve karmaşıklıklarını ele almaktadır. Balita şehrinin tarihi, sadece bir yerin değil, aynı zamanda Arap toplumunun kolektif tarihini ve mücadelesini temsil etmektedir.

Roman, farklı zaman dilimlerini iç içe geçiren bir anlatı tekniği kullanarak, okuyuculara geçmişin izlerini sürme ve günümüzdeki toplumsal sorunları anlama fırsatı sunmaktadır. Güç, adalet, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel konuları ele alındığı bu roman, aynı zamanda Arap toplumunun içinde bulunduğu zorlukları ve umutları da

[68] Latife Casim Tammar, "Elfü Leyletin ve Leyletân – Hânî er-Râhib", *alraimedia.com*, (03 Temmuz 2012).
[69] Arageek.com, ''Men Hüve Hânî er-Râhib?''.
[70] Arageek.com, ''Men Hüve Hânî er-Râhib?''

gözler önüne sermektedir. Yazarın dil kullanımı ve anlatımı, okuyucuyu derin düşüncelere sevk ederken, Arap toplumunun geçmişi ve geleceği üzerine çarpıcı düşünceler sunmaktadır.[71]

7. Hadrâʾ ke'l-Mustenkaʿât – 1992 (Bataklık Gibi Yeşil – خضراء كالمستنقعات)

Bu roman, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Arap bölgesindeki siyasi istikrarsızlık ve düzensizlik sonrasında kaleme alınmıştır. Bu olaylar, yazarın sanatsal araçlarını ve yazma tarzını derinden etkilemiştir. er-Râhib'in bu eserdeki üslubu ve yazma tarzı, çöküşlerin etkisini bariz bir şekilde ifade etmektedir. Çevreyi ve toplumsal durumu detaylı bir şekilde betimleyen yazar, olayları ve sahneleri, bahsedilen çöküşlerin yol açtığı karmaşayı ve kaosu yansıtan bir üslupla anlatmaktadır. Sembolik dil ve mecazi ifadeler kullanarak, bu koşullardan kaynaklanan karmaşık duyguları ve mesajları iletmeyi tercih etmiştir. Sosyal, siyasi ve edebi etkinin yanı sıra, yazarın yazma tarzında belirgin bir değişim gözlenmektedir.

er-Râhib, eserinde daha karamsar hatta öfkeli bir ton benimsemiştir. Daha sofistike edebi teknikler ve kurgusal yapılar kullanarak, bu çöküşlerin karakterler üzerindeki etkisini daha güçlü ve gerçekçi bir şekilde aktarmayı amaçlamıştır. Bu roman, yazarın o dönemdeki deneyimlerini yansıtmakta ve bölgedeki dönüşümleri düşündürme ve okuyucuları etkileme yeteneği taşımaktadır.[72]

8. Hadraʾ ke'l-Hukûl – 1993 (Tarlalar Gibi Yeşil- خضراء كالحقول)

Hânî er-Râhib, bu romanı önceki eserinde olduğu gibi benzer koşullarda kaleme almıştır. Kendine has üslubuyla, romanında karakterlerin davranışlarına ve iç dünyalarındaki acılara odaklanmıştır. Karakterlerin zihinsel durumları ile çevreleri arasında karmaşık bir etkileşimin bulunduğu bu romanda yazar, karakterlerin yolculuklarına eşlik edip onların mevcut durumlarını, gelişimlerini ve geleceklerini karşılaştırmıştır. Romanda geçen karakterlerin yaşamlarındaki dönüşümlere ve bu dönüşümlerin onların davranışlarına ve duygularına olan etkilerine özenle değinmiştir.[73]

---

[71] Salame, ''Hânî er-Râhib''.
[72] Ali Akbani, "Hânî er-Râhib Ellezi İhtara Hüviyyete'l-Musakkafi'l-İşkali", *Nizwa Dergisi* 37 (26 Temmuz 2009).
[73] Arageek.com, ''Men Hüve Hânî er-Râhib?''

9. Resemtu Hattan fi'r-Rimâl – 1999 (Kumda Bir Çizgi Çizdim- رسـمت خطاً في الرمال)

Bu romanının başlığı, Körfez Savaşı sırasında George Bush'un söylediği sözlerden esinlenerek belirlenmiştir. Yazar, ilk romanı *Yenilmişler'in* temalarına geri dönmekte ancak bu sefer odak noktası Kuveyt olmaktadır. er-Râhib bu romanda, petrol üreten ülkelerin kültürünü, özellikle de Kuveyt toplumunu eleştirmektedir. Yazar, kendi başına on yıl boyunca sıkıntılı bir hayat yaşadığı Kuveyt'teki insan ilişkilerini "para peşinde koşan" kurtlara benzetmektedir. Aynı bağlamda dini liderlerin de baskıcı diktatörleri meşrulaştırmaya devam ettiği gerçeğine vurgu yapmaktadır.[74]

Hânî er-Râhib, bu romanda *Biniki Gece* romanında kullandığı tarza benzer bir yazım tarzını kullanmaktadır. Yazar, geleneksel edebiyatın karakterlerini çağrıştırarak, onları modern bir şekilde yeniden yorumlamakta ve kendi isyankâr düşüncelerini ifade etmektedir. Romanda, geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği alaycı bir üslupla ele alarak, Bedîüzzamân el-Hemedânî ve Ebu el-Feth el-İskenderi gibi karakterler aracılığıyla bu fikirleri aktarmaktadır.[75]

10. Hadraʾ ke'l-Bihâr – 2000 (Denizler Gibi Yeşil – خضراء كالبحار)

Roman, Arap toplumlarında erkek-kadın ilişkisini ve toplumun kadınlara bakış açısını ele almaktadır. Aynı zamanda, toplumun kadınlara koyduğu yasakların erkekler için geçerli olmaması çelişkisini vurgulamaktadır. Roman, kadının hak ettiği değeri toplumun vermediği konusunda eleştirel bir tutum sergilemektedir. Ayrıca, Arap toplumunu erkek egemen bir toplum olduğu için suçlamakta ve toplumun her zaman kadınlara karşı çıktığını ileri sürmektedir.[76] Bu, Hânî er-Râhib'in yazdığı son romandır ve yayınlandıktan kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir.

[74] Bassam K. Frangieh, "Hânî al-Raheb and writing in the sands", *Banipal* Autumn (2000), 37.
[75] Salame, ''Hânî er-Râhib''.
[76] Ömer Şubane, "Hadraʾ ke'l-Bihâr li'r-Rahib Nakdu'l-Müctemaʾ ve Teşrihü'l-ʾalakâti'l-İnsâniyye", *Nizwa Dergisi*, (2001).

İKİNCİ BÖLÜM

I. ROMANIN KONUSU

Hânî er-Râhib *el-Vebâ* romanında modern Suriye tarihinde yüz yıllık bir süre boyunca zor durumda olan Suriyeli halkın trajik geçmişini gözden geçirmektedir. 1870'ten başlayarak iki dünya savaşını ve üç nesli kapsayan bu roman, son neslin zindanlara atıldığı dönemi anlatır. Karakterler arası ilişkiler ve olaylar açısından zengin ve karmaşık, birçok soruyu cevapsız bırakan korku ve dehşet dolu bu roman Arap dünyasında orta sınıfın yükselişini gözler önüne serer. Romana göre, bu sınıf başlangıçta toplumsal adaleti savunurken yükselme sürecinde kendi siyasi çıkarlarına odaklanmış ve önceden destekledikleri halkın alt sınıfını ve fakir kesimi terk etmiştir.

Roman, Suriye'deki siyasi mahkûmlar arasında adeta kutsal bir metin haline gelmişti. Bir gün yazar, kaçırılmış bir hapishane kopyasıyla karşılaşır ve içinde eski bir askeri subay olan General Salah Cedid'in[77] notları da dahil olmak üzere yüzden fazla imza ve yorum vardı. Bu durum, romanın gizlice hapishanelerde dolaştırıldığını ve mahkumların sorunlarını temsil ettiği için zindanlarda büyük bir üne sahip olduğunu göstermektedir. Suriye'nin modern tarihini yansıtan bu eser, eşi benzeri olmayan kapsamlı ve detaylı bir yapıya sahiptir.[78]

Bu roman, korku, geri kalmışlık, gelenek ve din gibi derin toplumsal temaları işler. er-Râhib, 1963 Devrimi olarak bilinen darbeden sonrasında Lazkiye kırsalındaki sosyal dönüşümleri derinlemesine inceleyerek Baas Partisi'nin iktidara yükselişini, ardından ülke genelinde uygulanan askeri kontrolü izler ve okuyucuya Suriye toplumunda o dönemden günümüze askeri ve ayrımcı baskının yerleştirdiği çeşitli tahakkümleri kapsayan kapsamlı bir bakış sunar.[79]

[77] Salah Cedid (1926-1993) Suriyeli general ve politikacı, Baas Partisinin önemli isimlerinden biriydi.
[78] Bassam K. Frangieh, "Al-Waba' (The Epidemic) by Hânî al-Rahib (1981)", *Banipal* Autumn/Winter/63 (2018), 149.
[79] Mazen Aksem Süleyman, "Suriyeli Büyük Yazar Hânî al-Rahib'in Vefatının 20. Yılı", *Mültaka'l-Urubiyyen,* (21 Temmuz 2023).

II. ROMANIN KAPAĞI

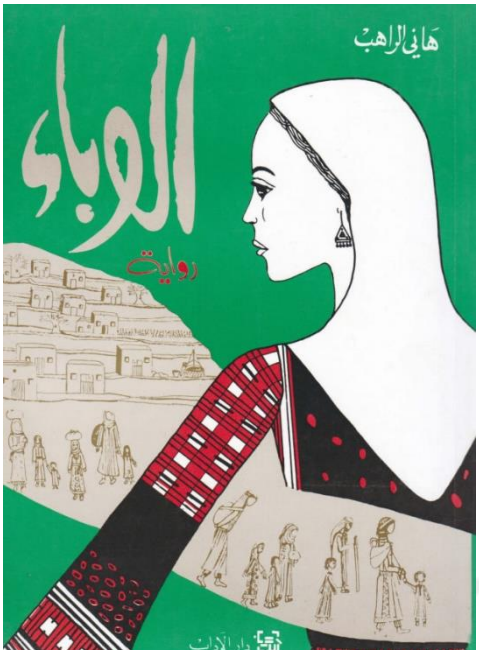
el-Vebâ romanı Dâru'l-Âdâb tarafından iki kez basılmıştır. İlk baskı 1981, ikinci baskı ise 1988 yılında gerçekleşmiştir. İki baskıda da kapak tasarımı aynıdır. Kapakta yazarın adı (Hânî er-Râhib) sağ üst köşede bulunurken, romanın adı (el-Vebâ) büyük bir dalgalı yazıyla sol üst köşede yer alır ve "roman" kelimesi kırmızı renkte yazılmıştır.

Kapak, yeşil bir arka plana sahiptir ve üzerinde romanın dönemi ve içeriği ile ilgili semboller bulunmaktadır. Birkaç tek katlı evden oluşan ilkel bir köy görülmektedir. Bir kuyu ve altından su çekmek için kullanılan bir kova da yer almaktadır. Ayrıca, köylerinden sürülen eşyalarını taşıyan yorgun ve yoksul görünümlü bir grup insan da bulunmaktadır. Yüzünün sol tarafı görünen, geleneksel köy kıyafetleri giyen, umutsuzluk ve yorgunluk belirtileri taşıyan, başını örten bir kadın da vardır.

Kapak, genel görünümü ile romanın ana temasını yansıtmak amacıyla oluşturulmuştur. Köy, eş-Şir'dir, evlerinden sürülen insanlar ise savaş döneminde Lazkiye'ye göç eden köylülerin temsilidir. Başını örtmüş olan kadın, toplumsal zorluklarla ve güçlüklerle karşılaşan Suriyeli kadını simgeler. Yorgun ve üzgün ifadesi bunu yansıtmaktadır.

Kapaktaki yeşil renk, yazarın yeni adımlar ve fırsatlar peşinde olduğu, aynı zamanda Suriye'de görmeyi hayal ettiği refah, çeşitlilik ve değişiklikleri temsil etmektedir.

Kapaktaki kırmızı renk, yazarın rejimde ve ülkede var olan yolsuzluktan duyduğu öfkeyi yansıtırken, aynı zamanda gelecekte ülkeyi bekleyen tehlikeyi simgelemektedir. Aynı zamanda yazarın, ayaklanmaları, cinayetleri ve devlet tarafından dökülen kanı öngördüğüne işaret etmektedir.

Görsel 1 *el-Vebâ* Romanı, 1988, Menşûratu Dâru'l-Âdâb, Beyrut.

III. ROMANIN ÖNEMİ

1981 yılında Arap Yazarlar Birliği tarafından en iyi yüz Arap romanından biri olarak seçilen *el-Vebâ*, er-Râhib'in en meşhur eseri sayılır ve Suriye halkının çektiği zorluklara derinden temas eden romanlardan biri olarak kabul edilir. Aynı zamanda, dikta rejimi tarafından yönetilen bir devletin geleceğini çarpıcı bir şekilde tasvir etmektedir.

er-Râhib, romanında karakterleri aracılığıyla genel olarak şu fikirleri okuyucuya ulaştırmaya çalışmaktadır: "Gelecek elli veya yüz yıl Suriye'nin şiddet çağı olacaktır. Suriye genelinde devlet baskısı artacaktır. Korkak insanlar korkularından sıyrılıp şiddetin nesnesi haline geleceklerdir. Devletin zulmü ve baskısı, yasaları tamamen ortadan kaldırarak Suriye'yi ilkel bir duruma geri götürecektir. Ülkede ilişkiler ve değerler açısından da dağılma ve çürüme yaşanacaktır."[80]

er-Râhib'in Suriye'deki siyasi ve sosyal durum hakkındaki tahminlerinin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Suriye'nin yönetimine Hafız Esad'ın 1970'teki askeri darbeyle gelmesinden bu yana er-Râhib'in Suriye'deki genel durumlar ile ilgili tahminlerinin inanılmaz bir şekilde gerçekleştiği denilebilir. er-Râhib, ülkenin geleceğini ve askeri

[80] "el-Vebâ... Suriye'nin diktatörlük altındaki geleceğini tasvir eden bir roman" 486 (13 Haziran 2021).

yönetim altındaki durumların neye dönüşeceğini keskin bir şekilde görebilen bir vizyona sahipti. Özellikle son on üç yılda Suriye'nin şiddetli bir savaşa, cinayetlere ve katliamlara tanık olduğu dönemde, olaylar ve gelişmeler er-Râhib'in sözlerinin doğruluğunu kanıtladı.

Suriye'deki siyasi ve sosyal gelişmeler hakkındaki tahminleri, şiddet ve çatışmalarla ilgili beklentileri açıkça gerçekleşmektedir. Suriye'nin geçmişte ve bu dönemde yaşadığı acılar, er-Râhib'in görüşlerinin ve bu şok edici olayları öngörme yeteneğinin doğruluğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.

IV. ROMANIN ÖZETİ

el-Vebâ romanı, 20. yüzyılın başından 1970'lere kadar Suriye toplumunda meydana gelen değişiklikleri incelemektedir. Bu değişiklikleri, Suriye'deki siyasi ve sosyal dönemeçlere odaklanarak, özellikle kırsal bölgeleri etkileyen büyük toplumsal dönüşümleri gözlemlemektedir.

Roman, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Fransızların Suriye'yi işgaline başladığı dönemde Lazkiye şehrinin eş-Şir köyünde ikamet eden "Sindiyan" ailesinin yaşamını merkeze almaktadır .

Roman, dört bölümden oluşmaktadır: "Güneş Batıyor", "Ekmek ve Özgürlük", "Miras" ve "Seferberlik".

Roman, ilk bölümünde, Şeyh Abdülcevad karakterine odaklanarak başlamaktadır. Şeyh Abdülcevad, aile üyeleri arasındaki mesafeyi ve özellikle kuzenleriyle olan ilişkilerindeki kopukluğu anlama konusunda zorlanmaktadır. Bu zorluklar, Lazkiye şehrine taşındıktan sonra yaşadığı uyum sorunları ve yabancılaşma hissi ile daha da artmaktadır.

Yazar, bu bölümde aynı zamanda, Şeyh Abdülcevad'ın oğlu Ahmed Selim'in yaşadığı hikâyeye de yer vermektedir. Ahmed, köyden uzakta yaşayan yabancı bir kıza aşıktır, ancak annesi bu ilişkiyi reddeder. Daha sonra Ahmed hastalanır, din adamlarından ve bitkilerden şifa arar, ancak sonunda yaşamını yitirir. Yazar, bu bölümde ayrıca Meryem, İsmail Sindiyan, devrimci Bedi' ve diğer bazı karakterlerin yaşamlarına da dikkat çeker.

Romanın ikinci bölümünde, yazar, Şeyh Abdülcevad'ın çocuklarına, Havle, Absi, Şeddad, Kenʿan, Eyyûb, Davud ve Sâlih'e odaklanmaktadır. Çocukların günlük yaşamlarına dair bir özet sunar, daha sonra ise özellikle üç ana karakterin (Absi, Şeddad ve Havle) hikayesine yoğunlaşır.

Havle, Şam'a taşınır ve Şekip adında birisiyle evlenir. Yedi yıl sonra Hayyan adında bir oğlan çocuğu dünyaya getirir, ancak evliliği başarısızlıkla sonuçlanır. Absi, askeri akademiye katılır, subay olur ve makamını maddi kazanç elde etmek için kullanır. Fedva ile evlenir. Bu evlilikten Sevsen, Rihab ve Ümeyme dünyaya gelir.

Şeddad, ailedeki en genç oğul olarak köyde kalmış, sonrasında Lazkiye Limanı'nda çalışmıştır. Zehra adında bir kadınla evlenir ve bir oğlu ile bir kızı olur. Şeddad, rejime ve yolsuzluğa karşı çıkan ve devrimci fikirlere sahip bir kişi olarak sık sık gözaltına alınır ve subay olan ağabeyi Absi tarafından serbest bırakılır.

Romanın üçüncü bölümünde yazar, Sindiyan ailesinin mülklerinin mirasını ve bu mülklerin kardeşler arasındaki bölüşümünü ele almaktadır. Aile üyeleri, bu mirasın varlığından haberdar değillerdir, ta ki İsmail Sindiyan tarafından hatırlatılana kadar. Yazar, bu bölümde mülkiyet ve miras konularının yanı sıra aile içi ilişkilerini de ele alarak, ailenin mirasın keşfi ve bölüşümü sürecindeki çatışmaları ve gelişmeleri anlatır.

Yazar, romanın son bölümünde, İsrail'e karşı savaşmak amacıyla Filistin'e giden Kenʿan'ın geri dönüşünü ele almaktadır. Ancak, aile üyeleri, 35 yıl süren yokluğu nedeniyle mahkemede ölümünü ilan ederek miras hakkını almasını engellemişlerdir. Roman, istihbarat güçleri tarafından vurularak öldürülen Şeddad'ın trajik ölümü ile sona erer.

Yazar, romanda Yusuf el-Azma ve Sâlih el-Ali gibi mücahit liderleri de içeren bir dizi tarihi olayı ve gerçek kişileri anlatmıştır. Aynı zamanda, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasındaki Suriye'nin durumunu, Mısır ile birleşme dönemini ve bu birleşmenin ülkeye etkilerini, ardından ayrılma dönemini ve bu sürecin siyasi sonuçlarını ele almıştır. Roman ayrıca genel olarak Suriye'deki darbeler dönemini de işlemiştir.

el-Vebâ romanı, aşk ve evlilik, erkek ve kadın, meydan okuma ve teslim olma, boyun eğme ve isyan, iyilik ve kötülük, çatışma ve uyum gibi karşıtlıkları de işlemiştir.

V. ŞAHISLAR

Hânî er-Râhib'in hikayeleri ve romanlarında ayrıntılara verilen önem ve siyasi sembollerin yoğunluğu göze çarpar. Eserler, günlük yaşamın monotonluğunu içerirken aynı zamanda derin politik ve düşünsel katmanları da barındırır. Arap toplumundaki hiyerarşik ve politik yapının yapılanışını betimlerken, içinde hüzün ve umutsuzluğun izlerini taşır.

Hânî er-Râhib'in yaratmış olduğu karakterler, içlerinde derin bir karmaşıklık, kaygı ve huzursuzluk barındırır. Onlar, baskı, sürgün ve dışlanma gibi zorluklarla mücadele ederken, yaratıcılığı ve ifade özgürlüğünü yok eden siyasi otoriteye karşı çaresizdirler. [81] *el-Vebâ* romanındaki karakterler, neredeyse benzer bir çizgide ilerlemektedirler.

Burada belirtilmelidir ki yazar, romanında antagonist (muhalif düşman) veya protagonist (başkarakter) karakterler arasında iyilik ve kötülüğü temsil eden çatışmalara dayalı bir anlatım kullanmak yerine, ana karakterler etrafında şekillenen bir olay örgüsü inşa etmiştir. Olayların bir bütün olarak işlenmesi için bir dizi yardımcı karakter de bulunmaktadır.

el-Vebâ romanı, temel hikâyenin merkezinde bulunan ana karakterlere odaklanarak, okuyucuların bu karakterlerin yaşamına ve deneyimlerine daha fazla derinlemesine dalmalarını sağlar. Bu şekilde, ana karakterlerin gelişimi ve ilişkileri olay örgüsünün temelini oluşturur. Ayrıca, romanda olan yardımcı karakterler, hikâyeyi zenginleştirir ve olayların daha büyük bir bağlam içinde gelişmesine katkıda bulunur.

A. Şeyh Abdülcevad

Romanın başlangıcında, ana karakter Şeyh Abdülcevad olarak tanıtılmıştır ve romanın ilk bölümlerinde odak noktası olmuştur. Yazar, Şeyh Abdülcevad'ı beyaz saçlı, beyaz giysiler giyen ve siyah gözlü bir şekilde tasvir etmiştir. [82] Ayrıca Şeyh Abdülcevad'ın terzi olarak çalıştığını ve bu mesleği çocuklarına miras bıraktığını belirtmiştir.

[81] Şakir Ferid Hasan, "Kirâetun fi'r-Rivâiyyi's-Suri Hânî er-Râhib", *Diwanalarab*, (27 Mart 2010).
[82] Hânî er-Râhib, *el-Vebâ* (Beyrut: Menşûratü Dari'l-âdab, 1988), 7.

Karakter, erdemli, dindar ve Allah'tan korkan bir kişi olarak betimlenmiştir. Onun diğer önemli bir özelliği, nazik ve herkesi seven biri olmasıdır. Çocuklarına karşı adil davrandığı ve hepsine aynı sevgi ve ilgiyi gösterdiği vurgulanmıştır.

Şeyh Abdülcevad'ın altı oğlu ve bir kızı vardır ve bu çocuklar Ahmed Selim, Eyyûb, Davud, Sâlih Isa, Şeddad, Kenʿan ve Havle olarak isimlendirilmiştir. Şeyh Abdülcevad, babalık görevini sevgi dolu bir şekilde yerine getiren ve çocuklarına rehberlik eden bir baba figürü olarak tanımlanmıştır.

Ancak, oğlu Eyyûb'un ölümü ve Kenʿan'ın kaybolması sonrasında, Şeyh Abdülcevad'ın davranışlarında bir değişiklik yaşanmış ve daha içe dönük bir yaşam tarzı benimsemiştir. Bu dönemde daha sessiz ve içe kapanık bir hayat sürmüş ve 1950 yılında vefat etmiştir.[83]

B. Ummu Ahmed

Ummu Ahmed, Şeyh Abdülcevad'ın eşi olarak tanımlanır. İkisi beraber Lazkiye'ye göç eder. Lazkiye'de bir süre kaldıktan sonra eş-Şir'e geri dönerler. Ummu Ahmed, çocuklarının geleceğini güvence altına almak için arazi ve ev satın almak ister. Ancak kocası, sık sık düzenlediği davetler ve harcamalar nedeniyle bu isteği yerine getiremez.

Ummu Ahmed evin mali işlerinden sorumlu bir kadın olarak bilinir, para konularına titizlikle yaklaşır. Gereksiz harcamalardan kaçınmayı tercih eder ve her harcamanın bir amaç veya mantıklı bir nedeni olması gerektiğine inanır. Ummu Ahmed, romanda belirgin bir rol oynamamakla birlikte hakkında çok az bilgi verilmiştir.

C. Ahmed Selim

Ahmed Selim, romanın karakterleri arasında görece daha az öne çıkan bir karakterdir ve hikâyenin ana gelişimini büyük ölçüde etkilememektedir. Yardımcı karakter olan Ahmed, Şeyh Abdülcevad'ın oğludur ve yaşamına sıradan bir şekilde başlar. Ancak hayatında önemli bir dönüm noktası, farklı bir şehir ve kültürden gelen bir genç kıza duyduğu aşkla gelir. Annesi, bu kızın farklı bir şehirden geldiği ve farklı kültürel

[83] er-Râhib, *el-Vebâ*, 24.

köklere sahip olduğu gerekçesiyle bu ilişkiye karşı çıkar. Ancak Ahmed Selim, bu gizli aşkını üç yıl boyunca sürdürür.

Sonunda, Ahmed Selim ciddi bir hastalığa yakalanır ve ilaç tedavisi arayışına girer, ancak hastalığına çare bulunamaz. Ardından, sağlığını geri kazanabilmek umuduyla sâlih kişilerin mezarlarını ziyaret eder ve dualar eder, ancak bu çabalar da sonuçsuz kalır. Sonunda hayatını kaybeder.

Hikâyenin içerisinde sadece yardımcı karakter olarak yer alsa da Ahmed Selim'in yaşadığı içsel çatışmalar ve yaşamın kaçınılmaz sonuyla ilgili okur zihninde derin düşüncelere yol açmıştır.

D. Absi

Absi küçük yaşlarında ebeveynleri için gurur verici bir oğlan çocuğuydu. Eğitimini tamamlayarak liseyi başarıyla bitirir ve ardından askeri eğitim almak için başvuruda bulunur. Humus Askeri Koleji'nde okumaya hak kazanır ve bu kolejden mezun olduktan sonra askeri kariyerine başlar.

Subay olarak göreve başlamasıyla birlikte zaman içinde rütbesini yükselterek albay olur. Bu dönemde, cana yakın bir kişiliğe sahip olan Fedva adlı burjuva bir ailenin kızı ile tanışır. Fedva'nın ailesi, Humus şehrinde önemli bir mülke sahipti. İkili evlenir ve bu evlilikten üç kız çocuğu dünyaya gelir.[84]

Absi, ailesini, özellikle de kardeşi Şeddad'ı savunmak için askeri görevini kullanma eğilimindeydi. Kardeşi Şeddad birkaç kez hapishaneye girer ve Absi'nin subay olarak sahip olduğu etkili pozisyon sayesinde serbest bırakılır.

Absi askeri kariyeri boyunca maddi kazanç elde etmek için de pozisyonunu kullanır ve böylece askeri görevine başladığında fakir iken birkaç yıl içinde büyük bir villa sahibi olur.

Romanın ana karakterlerinden biri olan Absi, eserin dört bölümünde sürekli bir varlık gösterir. Suriye rejimi içerisinde, kişisel maddi çıkarları için orduyu ve askeri

[84] İman Lakliti - İman Maskam, *el-Binaü's-Serdî fi Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib* (Cezayir: Mohamed Boudiaf - M'sila Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021), 67.

pozisyonunu kullanmış olan komutanları sembolik bir şekilde temsil eder. Ancak, aynı zamanda bu rejime ve otoriter yönetim biçimine karşı yumuşak bir muhalefet sergiler.

Absi karakteri, Suriye'nin toplumsal ve siyasi gerçeklerini anlamamız için bir sembol olarak işlev görür. Onun karmaşık kişiliği, sadece kendi çıkarlarını gözetmeyen, aynı zamanda mevcut sisteme fikri olarak karşı çıkan ve yolsuzluğu kısmen de olsa düzeltmeye çalışan bir karakteri yansıtır. Bu, okuyuculara hikâyenin derinliklerine inme ve karakterlerin içsel çatışmalarını daha iyi anlama fırsatı sunar. Absi'nin varlığı, romanın temalarını ve mesajlarını daha karmaşık bir hale getirir ve okuyuculara farklı perspektifler sunar.

E. Şeddad

Romanın ana karakterlerinden biri olan Şeddad, Absi'nin kardeşi ve karakter olarak tamamen zıt bir kişiliğe sahiptir. İki kardeş, siyasi olaylar karşısındaki farklı görüşleri ve farklı yorumları nedeniyle sürekli çatışmaktadırlar.

Şeddad, ailenin en küçüğüdür ve sürekli olarak siyaset ve devrim hakkında konuşur, kendisini bir devrimci olarak görür. Kendi düşüncelerini geliştirmek için sürekli olarak okur ve kitaplara ilgi duyar.

Şeddad, sade bir yaşam süren zâhid bir adamdır. Kullanılmış giysiler giyer, zenginlik ve dış görünüşe önem vermez. Devrimci düşünceleri nedeniyle birkaç kez hapse girer ve her seferinde kardeşi Absi tarafından hapisten çıkarılır.

Terzilikle uğraşır ve daha sonra Lazkiye'nin limanında çalışmaya başlar. Basit bir evde kır ile şehir yaşamının ortasında yaşar. Zehra ile evlenir ve bu evlilikten Meryem ve Bedi adında iki çocuğu olur.

Yazar, genellikle Absi ve Şeddad'ın sık sık çatıştığı, bitmek bilmeyen tartışmalarını vurgulamak istemiştir. Bir araya geldiklerinde çoğu defa birinin ortamı terk etmesi ile konuşmaları son bulmuştur. Genellikle Havle, ikisini barıştırma aracı olmuştur.[85]

[85] Lakliti - Maskam, *el-Binaü's-Serdî fi Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib*, 68.

Yazar, Şeddad ve Absi arasındaki çatışma vasıtasıyla o döneme özgü farklı düşünce ve fikir ayrılıklarını ifade etmeyi hedeflemiştir.

Şeddad, başlangıçta prensiplere ve ahlaki değerlere sahip bir kişilik olarak bilinir ve yasalara veya devlete zarar vermekten kaçınmaya yönelik bir tutum sergiler. Ancak sonradan yetkililerin baskısı altında, mevcut düzene boyun eğme kararı alır ve yaygın yolsuzluğa dahil olur, rüşvet kabul etmeye başlar ve bunları "hediye" olarak adlandırır.

Eşi rüşvet karşıtı bir tavır sergiler ve yasaların uygulanmasını savunurken yolsuzluğa karşı çıkar, bu nedenle bu haksız kazançları eleştirir. Ancak Şeddad, tavrını sürdürmeye devam eder.

Yazara göre Şeddad karakteri, toplumsal baskıların ve sistemin bireyler üzerindeki etkilerini yansıtan bir örnektir. Şeddad'ın ilkelerinden sapması, onun çevresel şartların etkisi altında nasıl değişebileceğini göstermektedir.

F. Kenʿan

Romanın son bölümünde yardımcı karakter olarak karşımıza çıkan Kenʿan, Şeyh Abdülcevad'ın oğullarından biridir. Yaşı genç, oldukça zeki ve hızlı öğrenen bir çocuktur. Kuran-ı Kerim'i kısa bir sürede ezberlemiş, daha sonra terzilik mesleğini babasından öğrenmiştir. Kendi isteğiyle askere yazılarak Beyrut'ta görev yapmış ve Filistin işgali sırasında İsrail ordusuna karşı savaşmıştır. Ancak 35 yıl boyunca ailesi tarafından kayıp zannedilmiş ve hatta öldüğü düşünülmüştür.

Savaşın sona ermesinin ardından Suriye'ye geri döndüğünde, kimliği konusunda büyük bir belirsizlikle karşılaşmıştı. Çünkü ailesi, mirası paylaşmak amacıyla onun öldüğünü mahkemeye bildirmişti. Ayrıca, Suriye yetkilileri Filistin'deki kimliğini tanımadığı için kimlik sorununu çözmek için büyük zorluklarla karşılaşmıştı.

Kenʿan Filistin'deki adaletsizliği protesto ve mağdurları savunma amacıyla vatanını, malını ve ailesini geride bırakan bir karakteri temsil etmektedir. Ancak, geri döndükten sonra ne bir kahraman gibi karşılanmış ne de gazi muamelesi yapılmıştır. Bu karakter, yazarın Suriye'deki siyasi sistemi eleştirdiği bir sembol işlevi görmektedir.

Bu bağlamda, yazar, Kenʿan aracılığıyla ülkeye vatandaşların ulusal çapta yaptıkları katkıları ve başarıları yeterince takdir etmeyen bir düzenin varlığına işaret

etmektedir. Yaratıcı ve başarılı bireylerin rejim tarafından takdir edilmemesi ve desteklenmemesi Suriye'de yaygın bir olgudur. Bu konuya bir örnek olarak, Arap dünyasının ikinci ve Suriye'nin ilk uzay yolcusu olan Muhammed Fâris'i gösterebiliriz. Fâris, 1987 yılında uzaya çıkarak yaklaşık 8 gün boyunca birçok bilimsel çalışma ve deneyi başarıyla gerçekleştirmiştir. Ancak, dönüşünden sonra Hafız Esad tarafından yeterince takdir edilmemiş ve hak ettiği gibi bir muamele görmemiştir. Bu durum, Hafız Esad'ın, Muhammed Fâris'in mensup olduğu Sünni kesime karşı uyguladığı ayrımcılıkla ilişkilendirilebilir. 2011'de başlayan Suriye halkı ayaklanmasının ardından rejime muhalif olduğu için, Muhammed Fâris Türkiye'ye sığınarak hayatını ve çalışmalarını burada sürdürmektedir.[86]

G. Havle

Havle, romanın ana karakterlerindendir ve Şeyh Abdülcevad'ın tek kızıdır. Yazar, onu çocukluk döneminde "yılan" olarak nitelendirmiştir.[87] Çünkü genç yaşlarda babasıyla sık sık inatlaşmıştır. Ancak yaş ilerledikçe, Havle olgunlaşmış ve sevgi dolu bir kişilik geliştirmiştir. Özellikle kardeşlerinin bir arada kalmasına büyük önem veren bir arabulucu rolü üstlenmiştir, bu da özellikle Absi ve Şeddad arasındaki sık sık ortaya çıkan anlaşmazlıklarda belirgin hale gelir.

Yazar, Havle'nin karakterini özellikle kardeşleri arasındaki anlaşmazlıkları çözme ve aile birliğini koruma konularında vurgulamıştır.[88]

Havle, hassas bir kişilik yapısına sahiptir ve özellikle kardeşlerini kaybetme endişesi taşır. Özellikle Şeddad'ın tutuklandığı zamanlarda Absi'ye başvurur ve Şeddad'ın serbest bırakılması için yardım talep eder. Havle, özellikle boşandıktan sonra kardeşlerinin varlığının kendisine güç, destek ve koruma sağladığını hisseder.

Havle, Şekip adında biriyle evlenir, yedi yıl çocuksuz kaldıktan sonra sonunda Hayyan adında bir oğlu olur ancak bu evlilik başarısız bir şekilde sona erer. Evlilik sona erdikten sonra terzilik işiyle uğraşır ve oğlu ile kendi geçimini sağlar.

---

[86] Yasir el-Bedevi, "Muhammed Fâris.. Râidu Fedâin İttese'at Lehü's-Semâ' ve Dâkat bihi Beleduh", *doc.aljazeera.net*, (20 Mart 2023).
[87] er-Râhib, *el-Vebâ*, 26.
[88] Lakliti - Maskam, *el-Binaü's-Serdî fi Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib*, 69.

Roman içinde Havle'nin öne çıkarılmasının temel nedeni, aynı anda birkaç farklı kadın karakterini temsil etmesidir. Havle, kocasının zalimliğine ve şiddetine sabır gösteren bir kadını sembolize ederken, aynı zamanda boşanmış bir kadın olarak, ailesini geçindirmeye ve çocuğunu beslemeye çalışan bir kadını da temsil eder.

Yazar, Havle karakteri vasıtasıyla, zorlu yaşam koşulları altında boşanmış bir kadının karşılaştığı zorlukları ve mücadelesini resmeder. Ayrıca, Suriye toplumunun boşanmış kadınlara yönelik bakış açısını, Havle ve kardeşi Absi arasında geçen bazı diyaloglarla yansıtır. Bu konuya dair tezimizin ilgili bölümünde daha fazla ayrıntı sunulacaktır.

H. Şekip

Şekip, Havle'nin kocasıdır. İlk iki yıl, Şam'da sorunsuz bir şekilde mutlu bir yaşam sürerler. Ancak daha sonra çeşitli sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Başlıca nedenlerden biri Havle'nin çalışmıyor ve gelir getirmiyor olmasıdır. Ayrıca cinsel ilişkiden kaçınması da sorunları artırmaktadır. Bu nedenle kocası hoşnut değildir.

Havle, evde terzilik yapmaya başladığında gelir elde etmeye başlar ve bu, maddi sorunları bir ölçüde çözer. Ancak kocası, maddi sıkıntıları olduğunu iddia ederek Havle'den para ister ve bazen de çalar ve parayı kişisel zevklerine harcar. Bu durum, tartışmalara ve eşler arası şiddete yol açar.

Havle, durumu Absi'ye şikâyet eder ve boşanma talebinde bulunur. Daha sonra oğlu Hayyan ile birlikte Lazkiye'de yaşamını sürdürür. Havle'den ayrıldıktan sonra Şekib'in hayatı nasıl devam ettiğine dair bilgi bulunmamaktadır.

İ. Meryem

Meryem, eş-Şir topluluğunun erkekleri ve kadınları arasında sürekli olarak konuşulan güzel bir genç kızdır. Onun güzellik ve cazibesi, her mecliste dilden dile dolaşır. Meryem, eş-Şir'in zenginlerinden biri olan Hasan el-Gafri ile evlidir. Ancak Meryem kocasından gizlediği gayrimeşru ilişkileri ve sadakatsizliğiyle ün salır.

Köy sakinleri, Meryem'in köydeki gençlerle olan aşk ilişkilerini bildikleri halde, kocası, karısını bu söylentilerden temizlemeye kararlıydı. Fakat toplum, ona zinakâr lakabını takar.

Hayatının sonunda Meryem, tüberküloz hastalığına yakalanarak yalnız bir şekilde ölür. Köy sakinleri, annelerinin günahını çocuklarına yükleyerek onları köyden sürerler.

J. İsmail Sindiyan

İsmail Sindiyan, Şeyh Abdülcevad'ın kardeşi Abdülhadi'nin oğluydu. Babasının altı kızından sonra tek erkek çocuğuydu. İsmail, köyün gençlerinin gözdesi olarak tanınır ve toplum tarafından olumlu bir şekilde hatırlanırdı. Fiziksel çekiciliği ve güçlü yapısıyla dikkat çekerdi.

Meslek olarak bir makineci olarak çalışır, evlenir ve üç kız çocuğu sahibi olur. İsmail, akrabalarıyla iletişimi sürekliydi ve onlarla iyi ilişkilere sahipti. Aile değerlerine büyük önem verir ve ailenin bir arada kalmasını sağlamak için çaba harcar. Ayrıca, Sindiyan ailesinin büyük dedenin bıraktığı arazi mirasının geri alınmasına sebep olan kişi oydu, çünkü bu konuyu ilk hatırlayan ve kuzenleriyle araştıran kişiydi.[89]

Romanın gelişimine katkı sağlayan ancak ana olay akışında temel bir işlevi olmayan bir dizi yardımcı karakter mevcuttur. Bu karakterler, romanın atmosferini zenginleştirerek ve ana karakterlerin etrafında dönen olayları daha zengin ve gerçekçi kılarak, hikâyenin dokusunu oluşturan önemli unsurlardır.

Eyyûb, Yunus Milhem, Hasan el-Gafri, Davud, Abdülhadi Sindiyan, Zehra, Fedva gibi karakterler yardımcı karakterlere örnektir. Bu yardımcı karakterler, ana tema ve ana karakterlerle etkileşim halinde olsa da eserin ana hikayesinin bel kemiğini teşkil etmezler.

Yardımcı karakterler, öykünün gelişimine katkıda bulunur ve ana karakterlerle ilişkiler kurarlar, ancak ana tema ve hikâye örgüsünün merkezine oturan karakterler değillerdir. Onların varlığı, eserin derinliğini artırma ve okuyuculara farklı perspektifler sunma konusunda önemli bir rol oynamıştır.

Kanaatimizce yazar, karakter seçimlerinde büyük bir ustalık sergileyerek Suriye'nin gerçekliğini karakterler aracılığıyla dikkatle yansıtmıştır. Ayrıca, karakterlerin toplumsal durumlarını farklılaştırarak toplumsal çeşitliliği ve gerçekliği daha iyi yansıtmıştır.

[89] Lakliti - Maskam, *el-Binaü's-Serdî fi Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib*, 70.

Kadın karakterlere baktığımızda çalışan, boşanmış, istikrarlı bir evliliği olan, mağduriyet yaşayan ve fakir bir ailede yaşayan gibi farklı toplumsal statülere sahip karakterlerin varlığı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda, lüks bir yaşam süren zengin bir kadın karakter de metinde yer almaktadır.

Bireyler açısından, roman içinde gücünü mevkiinden alan zengin bir subayın yanı sıra rüşveti reddeden ve vatanını seven fakir bir karakterin tasviri yer almaktadır. Ayrıca, yolsuzluğu teşvik eden ve bundan faydalanmaya çalışan karakterlerin yanı sıra haksızlığa katlanmayı reddeden vatansever bir karakter de karşımıza çıkmaktadır.

Çocuklar açısından, yazar farklı toplumsal sınıflardan gelen çocukların yaşamlarını çeşitli düzeylerde ve ayrıntılı bir şekilde tasvir ederek toplumun bu kesimlerine dair detaylı bir bakış sunmaktadır. Bu çocuk karakterler aracılığıyla, zengin bir subayın çocukları ile uzak bir köyde yaşayan fakir bir memurun çocukları ve annelerinin eylemleri nedeniyle köyden sürülen bir fahişenin çocukları gibi farklı yaşam öykülerini incelemek mümkündür.

Ancak, yazarın eserindeki birçok yardımcı karakterin varlığı, ana hikâyenin bütünlüğünü ve odak noktasını zayıflattığı görülmektedir.

VI. ROMANDA ZAMAN

A. Vaka Zamanı

Vaka zamanı, edebi metinlerde özellikle romanlarda olayların gerçekleştiği zaman dilimini ifade eder. Yani, metinde anlatılan olayların geçtiği zamanı gösterir.[90]

Romanda vaka zamanı net bir tarih olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, en eski tarih olarak 18. yüzyılın başları verilmiştir. Bu dönem büyük Sindiyan şeyhinin yaşadığı dönemdir. Ancak bu döneme ilişkin çok fazla detay verilmemiş, hızlıca 19. yüzyılın sonlarına doğru ilerlenmiştir. Romanın sonunda da belirli bir tarih belirtilmemiş ancak son tarihsel olay olarak 1973 yılında meydana gelen Tişrin Savaşının (Yom Kippur Savaşı) topluma etkileri anlatılmıştır. Bu da romandaki olayların vaka zamanının yaklaşık olarak 1700 ile 1975 yılları arasında geçtiğini göstermektedir. Roman, 1700 ile 1900

[90] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019), 131.

yılları arasındaki geçen olaylar ve ülkenin genel durumları hakkında ayrıntılı bilgi vermemektedir. Bunun yerine, odak daha çok 1916 ile 1975 arasındaki döneme kaymıştır.

Romanda, sadece eş-Şir'de büyük Sindiyan şeyhinin yaşadığı dönemin bazı durumları anlatılmıştır. Bu şekilde, yazar, romanın ana zaman dilimini ve odaklandığı dönemi vurgulamış ve diğer tarih aralıklarını arka planda bırakmıştır.

er-Râhib, romanın özellikle ilk bölümünde zaman atlaması tekniğini kullanarak olayların zaman açısından kesintisiz bir şekilde ilerlemesi yerine, farklı zaman dilimlerine geçiş yapmıştır. Bu, yazarın diğer romanlarında da sıkça kullandığı bir tekniktir.

Örneğin romanın başlangıcında 18. yüzyılın eş-Şir'den bahsederken aynı sayfada 20. yüzyılın başlarına geçmiştir.[91] Bir sonraki sayfada 1916'daki Suriye'nin durumlarını anlatırken iki sayfa sonra 1920 yılına geçmiştir.[92] Bu teknik sayesinde yazar, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında geçiş yaparak metne çeşitlilik ve dinamizm kazandırmıştır.

Zaman atlaması tekniği, ilk bölümde kullanılmış olmasına rağmen, kalan bölümlerde neredeyse hiç kullanılmamıştır. Romanın kalan kısımlarında zaman akışı daha sıradan ve ardışık bir şekilde ilerlemiştir.

Yazar, romanın başlangıcında bölgenin geçmişini anlatan bir anlatım kullanır veya zaman zaman tarihle iç içe geçen karmaşık bir anlatım tarzı tercih eder. er-Râhib, öncelikle anlatmak istediği yılı belirterek, o yılın en önemli siyasi olayını başlık altında belirtmiştir. Ardından, söz konusu tarih hakkında ülkenin genel durumunu anlatmış, bazı karakterlerden bahsetmiş ve daha sonra farklı bir zamana geçmiştir.

"Yıl 1916: Birinci Dünya Savaşı Suriye'ye ulaştı."[93]

"Yıl 1920: Fransa ordusu Suriye'yi işgal etti."[94]

"Yıl 1941: o yılda Paris düştü ve İngiliz askerleri Dunkirk sularında mücadele ediyordu."[95]

Bazen de bir tarihi olayı adlandırıp, romanda geçen bir olayla ilişkilendirmiştir.

---

[91] er-Râhib, *el-Vebâ*, 8.
[92] er-Rahib, *el-Vebâ*, 9-11.
[93] er-Râhib, *el-Vebâ*, 9.
[94] er-Râhib, *el-Vebâ*, 11.
[95] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.

"Yıl 1939: Hitler, dünyaya savaş ilan etti ve Ahmed Selim el-Hayyat hayatını kaybetti. " [96]

Romandaki olayların özetli kronolojik sıralaması şu şekilde sunulabilir:

- 18. Yüzyılın başları: O dönemde büyük Sindiyan Şeyhinin toplum içindeki dini liderlik ve sosyal etkisi, ailenin köydeki sosyal konumu ve durumu hakkında bilgi verilmektedir.[97]
- 18. Yüzyılın sonları: el-Anz olarak adlandırılan yabancı bir ailenin köye gelmesi ve Sindiyan ailesinin onlarla köydeki mülkler üzerinde mücadele etmesi anlatılmıştır.[98]
- 1885: Şeyh Abdülcevad'ın doğum yılı olarak geçmektedir.[99]
- 1916: Birinci Dünya Savaşı'nın Suriye'ye ulaşması ve Osmanlı Ordusu'nun Suriye'den çekilmesi sonucunda meydana gelen kaos, fesat ve ortaya çıkan kıtlık yanında bazı eş-Şir ahalisinin Lazkiye'ye göç etmesi hakkında bilgi verilmektedir.[100]
- 1920: Fransa'nın Suriye'yi işgal etmesine yüzeysel olarak değinilmiştir.[101]
- 1930: Köyün zenginlerinden olan Muhammed Ağa el-Gafri'nin vefat yılı olarak geçmektedir. el-Gafri'nin köyde yaptıkları, Şeyh Abdülcevad ile tutumları, yetiştirdikleri çocukların durumları ve sosyal statüsünden bahsedilmiştir.[102]
- 1939: İkinci Dünya Savaşı'nın ve Hitler'in savaş ilanının da bahsedildiği ancak bu büyük siyasi olayları hakkında detaylı bilgilerin verilmediği görülmektedir. Şeyh Abdülcevad'ın oğlu Ahmet Selim el-Hayyat'ın vefatı aynı yılda gerçekleşmiştir.[103]

[96] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.
[97] er-Râhib, *el-Vebâ*, 7-8.
[98] er-Râhib, *el-Vebâ*, 8.
[99] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.
[100] er-Râhib, *el-Vebâ*, 9.
[101] er-Râhib, *el-Vebâ*, 11-12.
[102] er-Râhib, *el-Vebâ*, 27.
[103] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.

- 1940’lar: Yazarın ifadesinde olduğu gibi, 20. yüzyılın kırklı yılları, aşk olgusunun köyde yayıldığı ve eş-Şir’deki kızların kendi güzellikleri ve kılık kıyafetleriyle daha çok ilgilendikleri dönemlerdir.[104]
- 1941: Paris’in düştüğü ve İngilizlerin Dunkirk limanından çekildiği bir başlık halinde zikredilmiştir ancak olayın teferruatına yer verilmemiştir.[105]
- 1943: eş-Şir’in tarihinde en çok nişanın gerçekleştiği yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı yılda köy, çok güçlü bir rüzgâra hedef olmuş ve bu olağanüstü rüzgârın doğurduğu sonuçlar da anlatılmıştır.[106]
- 1944: Bu yıl, çekirge ordularının köye saldırdığı ve bu saldırının köyde bıraktığı yıkıcı etkilerin yanı sıra, insanların nasıl başa çıktığı da romanda bahsedilmiştir. Aynı zamanda köyün zeytin sıkma festivali bu yılda gerçekleşmiştir.[107]
- 1945: İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıldır. Savaş sonrası Suriye'deki durumlar, toplumun nasıl değiştiği ve ortaya çıkan yeni olgular detaylı bir şekilde aktarılmıştır.[108]
- 1950: Bu yıl Şeyh Abdülcevad’ın vefat yılı olarak geçmektedir. Şeyh Abdülcevad'ın vefat yılına kadar, çocukların durumları, her bir çocuğun nereye gittiği ve ne iş yapmaya karar verdiği, kimin kiminle evlendiği, karşılaştıkları zorluklar ve yerleştikleri yerler hakkında detaylı bir anlatım yapılmıştır.[109]
- 1953-1954: Subay Edib Çiçekli’nin askeri darbesini gerçekleştirdiği yıllardır. Yazar romanda, bu darbe sonrasında ülkenin siyasi ve sosyal durumunu anlatmaktadır. Çiçekli'nin yönetiminin sona ermesinin ardından, ülkenin genel seçim atmosferi de dile getirilmiştir.[110]
- 1958-1961: er-Râhib, Suriye ile Mısır'ın birleşerek oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti dönemini konu almıştır. Bu birleşme sürecinde romanın

[104] er-Râhib, *el-Vebâ*, 41.
[105] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.
[106] er-Râhib, *el-Vebâ*, 43-45.
[107] er-Râhib, *el-Vebâ*, 46-47.
[108] er-Râhib, *el-Vebâ*, 62.
[109] er-Râhib, *el-Vebâ*, 1-24.
[110] er-Râhib, *el-Vebâ*, 126-130.

karakterlerinin görüşlerini aktarmış ve bu birliğin ardından Suriye'deki durumları ele almıştır.[111]

- 1967: Yazar, romanda Altı Gün Savaşı olarak bilinen Arap-İsrail savaşına bir yerde değinmiş, fakat ayrıntılı bilgi vermemiştir. Ancak, bazı karakterlerin bu savaştan dolayı hayal kırıklığı yaşadıklarını vurgulamıştır.[112]
- 1973: Yazar, romanda Tişrin Savaşı ya da diğer adıyla Yom Kippur Savaşı'nın gerçekleştiği yıla değinmiştir. Savaşın ardından ortaya çıkan aşırı pahalılık ve diğer etkilerinden kısaca bahsetmiştir.[113]

Bu olaylar, roman içerisinde açıkça belirtilmiş yıllara sahiptir. Yazar, bu olayları vurgulayarak kendi özel üslubuyla betimlemiştir, bu da okuyucuya romandaki farklı zaman dilimlerini, bu zamanların karakterler ve Suriye toplumu üzerindeki etkilerini daha iyi anlama fırsatı sunmaktadır.

Bu olaylar, Suriye'nin çağdaş tarihine yönelik hızlı bir özet niteliğindedir. Yazar, belirli yıllarla ilişkilendirilmiş çeşitli olayları seçici bir şekilde anlatarak, ülkenin siyasi ve sosyal evrimini anlamayı kolaylaştırmıştır. Bu olayların seçimi ve kısa anlatımı, Suriye'nin modern tarihini ayrıntılı bir şekilde ele almak yerine ana hatlarıyla kavranabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sebeple *el-Vebâ* romanı, Suriye'nin modern tarihi için küçük bir ansiklopedi olarak nitelendirilebilir.

B. Anlatma Zamanı

Anlatma zamanı, roman veya hikayedeki olayların, anlatıcının gözlemlediği, öğrendiği ve yaşadığı zamanın ardından, kendi seçimleri ve olanakları doğrultusunda okuyucuya aktarıldığı zamandır.[114] Roman ilk kez 1981 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayınlandı. Daha sonra 1988 yılında aynı yayınevinde ikinci baskısı yapıldı. Dolayısıyla, romanın anlatma zamanı 1981 yılı olarak belirlenebilir.

Yazarın 1939 yılında doğmuş ve 2000 yılında ölmüş olması, romanda anlatılan olayların önemli bir kısmını kendi yaşamında deneyimlemiş olduğu anlamına gelir.

---

[111] er-Râhib, *el-Vebâ*, 130.
[112] er-Râhib, *el-Vebâ*, 150.
[113] er-Râhib, *el-Vebâ*, 190.
[114] İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikaye, Roman, Tiyatro)* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 76.

Dolayısıyla, bu durumda yazarın romanda anlatılan olayların büyük bir kısmına doğrudan şahitlik ettiği söylenebilir. Ancak yazarın doğrudan yaşamadığı, 1939'den önceki döneme dair bilgileri ise muhtemelen ailesi veya dönemin tanıkları aracılığıyla edindiği düşünülebilir. Bu şekilde, yazar, romanında hem kişisel deneyimlerini hem de geçmişe dair edindiği bilgileri kullanarak zengin bir anlatım sunmaktadır.

VII. ROMANDA MEKÂN

Mekânlar, romanların ana unsurlarından biri olarak karşımıza çıkar. Sadece olayların geçtiği fiziksel alanları değil, aynı zamanda karakterlerin ruh halini, duygularını ve düşüncelerini yansıtan birer araçtır. Yazar, mekânları tasvir ederken, karakterlerin özelliklerini ve kimliklerini de anlatma görevini üstlenir. Dolayısıyla, mekânlar romandaki olayların temel taşıdır.

Mekânlar, sadece bir sahne olmanın ötesinde, karakterlerin yaşadığı çevreyi, iç dünyalarını ve algılarını ortaya koymada önemli bir rol oynar. Bir ev, bir sokak, bir şehir veya bir doğal ortam; her biri, romanın atmosferini, duygusal yükünü ve hikâyenin gidişatını etkiler. İçerdiği detaylar, okuyucunun hikâyenin derinliklerine dalmasını sağlar ve olayların gerçekleştiği yerleri canlı bir şekilde hayal etmelerine yardımcı olur.[115]

Romanlarda mekân türlerini belirten birçok kavram vardır. Ancak *el-Vebâ* romanında sadece Açık ve kapalı mekân olmak üzere iki mekân türüne rastlanmaktadır. Açık mekanlar, genellikle doğal ortamları temsil eder. Bu mekanlar açık havada veya geniş bir alanda olabilir. Örneğin, bir orman, bir sahil, bir çayır veya bir dağ açık mekanlara örnek olarak verilebilir. Açık mekanlar genellikle geniş bir perspektif sunar, özgürlük, macera ve keşif hissi uyandırabilir. Karakterlerin serbestçe hareket edebildiği, doğayla iç içe oldukları ve genellikle nefes kesici manzaraların yer aldığı sahneler açık mekanlarda geçer.

Kapalı mekanlar ise, daha sınırlı bir alana işaret eder. Bu mekanlar genellikle yapılar içerisinde geçer. Örnek olarak bir ev, bir ofis binası, bir hapishane veya bir gemi iç mekanlara örnek verilebilir. Kapalı mekanlar, daha yoğun bir atmosfer ve sınırlı hareket özgürlüğü sunar. Burada karakterlerin davranışları ve etkileşimleri daha yakından

[115] Mehmet Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/7 (01 Mayıs 2002), 98-105.

gözlemlenebilir. Ayrıca, kapalı mekanlar genellikle gizem, gerilim ve iç çatışmalara zemin oluşturmaktadır.[116]

A. Açık Mekân

1. Lazkiye (اللاذقيَّة)

Lazkiye, "Suriye sahilinin gelini" olarak bilinen, Suriye'nin Akdeniz kıyısında bulunan bir şehirdir. Suriye'nin önemli ticaret ve liman merkezlerinden biri olarak kabul edilir. Şehir, Suriye'nin başkenti Şam'ın yaklaşık 348 kilometre kuzeybatısında yer alır. Lazkiye, tarihi boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Farklı dönemlerde Aramiler, Persler, Helenistik Krallıklar, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular, Memlükler ve Osmanlılar gibi çeşitli güçler tarafından kontrol edilmiştir.[117]

Romanda Lazkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin Suriye'ye ulaşmasıyla birlikte çoğu olayların geçtiği eş-Şir köyünde ortaya çıkan kaos ortamından kaçan insanlar için bir sığınma yeri oldu.

"Seferberlik kuvvetleri ana yola ulaştığında sevinçle nefes aldılar ancak Şeyh Abdülcevad durakladı. Ailesi, yorgunluktan bitkin düşmüştü ve Lazkiye hala uzaktaydı. Birdenbire, gökyüzü bulutlarını sel gibi yağmurlarla göndermeye karar verdi. Yorgun bedenler, suların altında kayboldu, adeta boğuldu." [118]

Daha iyi bir yaşam arayışıyla ailesiyle birlikte Lazkiye'ye kaçmaya çalışan Şeyh Abdülcevad, kötü koşullar nedeniyle oğlu Davud'u Lazkiye'ye giden yolda bir köprü altında bırakmak zorunda kaldı.

"Aile, yarı yıkık bir taş köprüye sığındı. Dev kemerin altında, her an çökecekmiş gibi, anne, baba ve çocukları bir araya geldi ve göksel seli beklemeye başladılar." [119]

2. eş-Şir Köyü (قرية الشِّير)

eş-Şir, Lazkiye'nin 7 kilometre doğusunda, dik kayalıklardan oluşan bir tepede bulunan tarihi ve arkeolojik bir köydür. Binlerce yıl öncesine dayanan geçmişiyle, köy,

[116] Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", 100.
[117] "Lazkiye", *ar.wikipedia.org*, (04 Ekim 2023).
[118] er-Râhib, *el-Vebâ*, 10.
[119] er-Râhib, *el-Vebâ*, 10.

insanların uzun zaman önce buraya göç etmesiyle tarihi bir öneme sahiptir. Köyde yapılan kazılarda, binlerce yıl öncesine ait kalıntılar ve taş aletler keşfedilmiştir.[120]

eş-Şir, romandaki olayların geçtiği ve Sindiyan ailesinin büyük evinin bulunduğu köydür. eş-Şir'deki arazilerin çoğu, zengin Sindiyan ailesine aitti. Romanda anlatıldığına göre köyde, Sindiyan ailesinin büyük evi, ailenin büyük şeyhinin mezarı ve tekkesi ile birlikte birçok velinin mezarları bulunmaktadır. Köyde, Sindiyan ailesinin büyük dedesinin mezarının bulunduğu için salgınlardan korunmuş bereketli bir köy olarak anılmaktadır.

"eş-Şir köyü, muhtemelen tek başına, salgından korunmuş bir sığınaktı. Türk askerlerinin yorgunluktan köyü ele geçirememeleri, gerçeküstü bir durumdu. Kimse tarafından inanılmazdı. Türk askerleri, ayı bile yerinden oynatabilecek güce sahipti. Hayır, eş-Şir, Sindiyan Dedesinin burada yatması sayesinde korunmuştu. Köy, deniz kıyısından doğu ormanlarına uzanan diğer köyler arasında tek başına sağlam duruyordu." [121]

3. **Lazkiye Sahili- Korniş (الكورنيش)**

Güney Korniş, Lazkiye şehrinin semtlerinden biri olup Suleyba mahallesinde bulunmaktadır. Korniş, kuzeyden güneye doğru deniz kıyısına paralel bir şekilde uzanmaktadır. Güney Korniş'te birçok kafe, restoran ve turistik tesis bulunmaktadır. Batı Korniş ise Lazkiye şehrinin bir semti olup Güney Korniş'in bir uzantısıdır.[122]

Korniş, Lazkiye halkı için ruhsal bir kaçış noktası olarak sayılmaktadır. Deniz manzarası, insanlara iç huzuru sağlayan bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, Lazkiye halkı, Korniş'te yürüyüş yapma geleneğini sürdürmektedir. Stres veya rahatsızlık hissedildiğinde, genişliğiyle Korniş'e sığınılarak, temiz deniz havasının ve açık alanın ferahlığıyla birlikte huzura erişilmektedir.

Romanda bu geleneği en belirgin şekilde temsil eden örnek, muhalif görüşleri ve hükümete karşı olan tutumu sebebiyle tutuklanan Şeddad'ın yaşadığı durumdur. Açlık, dayak ve çeşitli işkence yöntemleriyle büyük acılar çeken Şeddad, hapisten çıktığında

[120] "Kariyetü'ş-Şir", *ar.wikipedia.org*, (25 Mart 2023).
[121] er-Râhib, *el-Vebâ*, 9.
[122] "Kornişu'l-Lazkiye", *ar.wikipedia.org*, (10 Mayıs 2020).

travmayı atlatamamış ve düşüncelere dalarak sahilde kendiyle baş başa kalmak için Korniş'e gitmiştir.

"Şeddad, gece boyunca uyuduktan sonra sabahleyin kalkıp kahvaltısını yaptı ve ardından bisikletine atlayarak limana indi. Ancak öğleden sonra, hala sıkıntılı bir halde geri döndü. Geçen yirmi dört saat boyunca özgürlüğünü hissetmeye cesaret edememişti. Dışarıda, açık havada, evde, limanda ve Korniş'te olsa da kalbi hala bir hapishane hücresindeymiş gibi hissediyordu."[123]

4. **el-ʿAnnabe Çarşısı (سوق العنَّابة)**

el-ʿAnnabe Çarşısı Lazkiye'deki en önemli eski pazarlardan biridir. Eskiden üzüm ve üzüm şurubu üreten ve satan dükkânlarla doluydu. Bu nedenle el-ʿAnnabe (üzümcüler) Çarşısı adını almıştır.[124] Bu çarşı romanda birkaç defa zikredilmiştir. el-ʿAnnabe Çarşısı, Şeyh Abdülcevad'ın kızı Havle'nin terzilik malzemeleri ve ev eşyaları aldığı çarşıdır.

"Ebu Ahmet (Şeyh Abdülcevad) arabadan indi, Havle de indi ... O'nu el-ʿAnnabe Çarşısı'na götürdü ve şöyle dedi: Pazarı biliyorsun. İhtiyaçlarını al, ipliklerle iğneleri unutma. Sağa sola sapma!" [125]

5. **Güney Kum Mahallesi (حارة الرَّمل الجنوبي)**

Lazkiye şehrindeki en alçak bölgelerden biri olarak sayılan Güney Kum Mahallesi, şehrin doğu tarafında yer almaktadır. Hem kumlu hem kayalık bir sahile bakan bu mahallenin nüfusunu Suriye vatandaşları ile Filistinli mülteciler oluşturmaktadır. Mahalle, yoğun nüfustan oluşmuş olup hizmetlerden yoksun ve aynı zamanda şehirdeki en yoksul ve yaşam standartları açısından en düşük bölgelerden biri olarak kabul edilir.[126]

Bu mahallenin sahilinde, turistlere veya şehir sakinlerine yıllık olarak kiralanabilen birçok villa bulunmaktadır. Mahalle, Sindiyan ailesinin miras tartışması bağlamında romanda bahsedilmiştir. Bazıları, villa satın alarak yatırım yapmayı ve para kazanmayı planlamaktadır. Şeddad ve kuzeni İsmail Sindiyan, miras konusundaki anlaşmazlık sonrasında, Şeddad'ın bu meseleye duyarsızlığından kaynaklanan üzüntüsü nedeniyle derin bir yıkım yaşamaktadır.

---

[123] er-Râhib, *el-Vebâ,* 262.
[124] ʿAlise Ahmet, "Sukü'l-ʿAnnâbe", *npasyria.com,* (14 Temmuz 2019).
[125] er-Râhib, *el-Vebâ,* 104.
[126] "er-Reml el-Cenûbi", *ar.wikipedia.org,* (08 Temmuz 2023).

"Şeddad'dan ayrılan İsmail, derin düşüncelere dalmak için sahilin kenarına gitti. İsmail, denize doğru ilerlerken, adeta bir gölge gibi göründü. Sonra ana yoldan saparak Güney Kum Mahallesine doğru ilerledi." [127]

Havle, miras haberini duyunca çok sevinmişti zira plajda bir villa satın alıp kiraya vererek para kazanmayı ve daha iyi bir hayat sürmeyi hayal ediyordu.

"Havle, haberi coşkuyla karşıladı... Sonra şöyle dedi: Artık bir villa satın almak mümkün... Şeddad ona hangi villadan bahsettiğini sordu. O da şöyle cevapladı: Nasıl olur? Yapılacak villa projesini duymadın mı? Sen de miras parasıyla bir villa satın alabilirsin artık. Bu devasa bir projedir. İnsanlar birbirleriyle yarışıyorlar. Büyük Nehir ile Filistinli mültecilerin kampı arasında akıl almaz villalar bulunacak."[128]

6. **Mar Tekla Parkı (حديقة مار تقلا)**

Mar Tekla Mahallesi, adını Azize Tekla'nın anısına ithafen almaktadır ve Lazkiye'nin köklü mahallelerinden biridir. Mahallede şehrin zenginleri ve önde gelenleri yaşamaktadır. Mar Tekla mahallesinde Lazkiye'nin eski belediye binası ve birkaç okul bulunurken, mahalle aynı zamanda birçok tarihi esere ev sahipliği yapmaktadır. Mar Tekla Parkı'nda Azize Tekla'nın mezarı bulunmaktadır.[129]

Romandaki bağlamdan anlaşıldığı üzere Havle, evinin balkonundan denizi görebildiği Mar Tekla Parkı'nın yanında yaşıyordu. Havle için evin balkonu, sıkıntılı hayatın ve baskıların kaçış noktasıydı. Dar olmasına rağmen, kahve fincanı ve sigarası eşliğinde dünyevi sorunları unutuyordu. Bu nedenle, balkonundan denizi görmesini engelleyen uzun bir ağaç kaldırıldığında sevinç duydu.

"Havle, odasına geri dönerek, sigaraları ve kahve fincanını aldı, dar balkona çıktı. Denize doğru bakan karşıdaki küçük sokak, ona ekstra bir rahatlama sağlıyordu. Önceden, yan binalar arasında sağladığı açıklık, Mar Tekla Park'ında devasa bir ağaç tarafından engelleniyordu. Bu ağaç, denizi gözlerinden gizleyen rahatsız edici bir engel olarak duruyordu. Neyse ki, bir askeri kamyon çarparak ağaç devrildi ve gözleri denize doğru açıldı." [130]

---

[127] er-Râhib, *el-Vebâ*, 164.
[128] er-Râhib, *el-Vebâ*, 167.
[129] "Hadikatü Mar Tekla", *ar.wikipedia.org*, (18 Temmuz 2023).
[130] er-Râhib, *el-Vebâ*, 169.

7. **Antakya Caddesi (شارع أنطاكيا)**

Antakya Caddesi, Lazkiye şehrindeki tarihi sokaklardan biridir. Cadde, birçok ticari dükkân ve yerel pazarlara ev sahipliği yapmakla beraber, denize bakan Mar Tekla Mahallesi'nde sona ermektedir. Absi ve ablası Havle, miras konusunu görüşmek üzere Mar Tekla Mahallesinde bulunan Absi'nin villasına giderken Antakya Caddesinden geçmişlerdir.

"Absi, şoföre kendisini arabayla takip etmesini emretti. Antakya Caddesi'nin dar ve sessiz bir sokağından geçtiler… Sokağın kenarından denize doğru açılan bir manzarayla karşılaştılar. Nihayet, Mar Tekla Bahçesi'ne ulaştılar ve villaya girdiler."[131]

8. **Şeyh Dahir Meydanı (ساحة الشيخ ضاهر)**

Şeyh Dahir Meydanı, Lazkiye şehrinin merkezinde bulunan ve idari olarak Şeyh Dahir Mahallesi'ne bağlı olan tarihi bir meydandır. Meydanın adının kaynağı ve Şeyh Dahir'in kim olduğu konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bazı anlatılara göre, adın kökeni, Osmanlı Devleti'ne karşı çıkmaya ve Suriye'yi ele geçirmeye çalışan Akka Valisi Şeyh Dahir el-Ömer el-Zeydani'ye dayanmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise Şeyh Dahir, 19. yüzyılın sonlarında Lazkiye'de yaşayan ve orada vefat eden mübarek bir zattır.[132]

Romanın bağlamında, Şeyh Dahir Meydanı, Şeddad'ın günlük hayatında önemli bir rol oynayan bir mekandır. Evi şehir merkezinden biraz uzakta olan Şeddad, çalıştığı limandan gelirken Şeyh Dahir Meydanı'nda durur, bisikletine biner ve evine doğru yolculuğuna başlar.

Yazar, Şeddad aracılığıyla işçilerin buluşma noktası, şehir içi ve şehirlerarası seyahat eden araçların kalkış noktası, şehir halkı ve köylülerin alışveriş yaptığı bir bölge olarak bilinen Şeyh Dahir Meydanı'nın önemini betimlemek istemiştir.

"Şeddad, bisikletini sözü geçen birinin arabasının üzerine yerleştirdi. Bundan dolayı araba kontrol noktasında aranmadı. Şeddad, Şeyh Dahir Meydanı'na geldiğinde arabadan indi. Bisikletini indirip arkasına bir kutu bağladı ve evine doğru yolculuğuna devam etti." [133]

---

[131] er-Râhib, *el-Vebâ*, 186.
[132] Gazvan Yusuf, "Şeyh Dahir Sâhatu'ş-Şeyhi'l-Celil emi'l-Mücâhidi'l-Kadîm?", *esyria.sy*, (22 Ağustos 2009).
[133] er-Râhib, *el-Vebâ*, 195.

Romanda bahsettiğimizden daha fazla açık mekân bulunmaktadır, örneğin Mavi Plaj, Safitta, Dimserho, Hanano Caddesi, Gassan Caddesi gibi. Ancak, burada üzerinde durduğumuz mekânlar hem romanda hem de gerçek hayatta öne çıkan mekânlardır.

B. Kapalı Mekân

1. Tekke (الصَّومعة)

Tekke, bir şeyhin rehberliğinde tasavvuf eğitiminin verildiği mekân olarak tanımlanırken, bir başka tanıma göre ise dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri ve bazen inzivaya çekildikleri mekânlardır.[134]

Romanda ise büyük Sindiyan Şeyhi'nin inzivaya çekildiği, dünyevi zevklerden vazgeçerek yaşadığı ve sürekli ibadet ettiği yerdir. Ancak, Şeyh öldüğünde aynı Tekkede defnedilir. Daha sonra eş-Şir halkı aynı yeri, köydeki ölülerin mezarlığı haline getirir.

"O mekân, geçmişte unutulmaz güzellikteydi ve muhtemelen hafızalardaki en güzel yerdi. Köydeki en özel ve etkileyici mekanlardan biriydi. Ancak zaman içinde unutulmaya yüz tuttu ve köy halkı tarafından sevdikleri ölülerin son istirahatgâhı olarak kullanılmaya başladı. Çevresi doğal ve canlı çiçeklerle dolup taştı. Bazı mezarların taşları kitabelerle ve ölülerin isimlerini taşıyan yazıtlarla süslüydü. Bazı mezarlar ise yerden biraz yüksekti. Birçoğunun izleri zamanla silindi, yerlerinde ise güzel çiçekler yeşermeye başladı." [135]

Romandan anlaşıldığı üzere, tekke yüksek bir tepe üzerindeydi ve köyün merkezine biraz uzak bir konumdaydı. Tekke, sürekli olarak hafif rüzgarların esip geçtiği bir noktadaydı.

"Rüzgâr, tekkeye doğru eser ve köşelerinde oynaşır, ardından köye doğru yol alır."[136]

Yazar, tekkenin önemine vurgu yaparak, onun köye göre tam olarak bulunduğu konumu da açıklamıştır.

---

[134] Mustafa Kara, "Tekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), 368-370.
[135] er-Râhib, *el-Vebâ*, 7.
[136] er-Râhib, *el-Vebâ*, 7.

"Tekkenin Kuzeyinde devasa bir meşe ağacı, doğusunda yol, Remim Vadisi ve uzak dağ ormanlarına doğru uzanırdı. Güneyinde ise arazi alçalır ve büyük nehre kadar uzanırdı ... Batısında ise incir ağaçları, uzun yol ve doğu mahallenin sokakları bulunurdu." [137]

2. **el-Batarnî Mezarı (مقامُ البَطَرني)**

el-Batarnî Mezarı, 675 /1277 yılında vefat eden, Fas kökenli Şeyh Ebu Bekir el-Batarnî el-Endelûsî'nin defnedildiği yerdir. Kendisi, Sultan Baybars'ın amirali ve donanma komutanı olarak görev yapmıştır. Lazkiye fethedildikten sonra Baybars'ın vekili olarak şehre vali atanmıştır. el-Batarnî, vefatından önce, cenazesinin Lazkiye'de defnedilmesini vasiyet etmiştir ve bu isteği yerine getirilmiştir. Yıllar sonra mezarının yanında ismini taşıyan bir cami inşa edilmiştir.[138]

el-Batarnî Mezarı, Lazkiye'nin tarihinde önemli bir yere sahip olsa da romanda sadece bir kez bahsedilmiştir. Şeyh Abdülcevad, kızı Havle ile birlikte el-ʿAnnabe Çarşısına gittiğinde, onu alışveriş yapması için pazarda bırakmıştır. Ardından, Şeyh Abdülcevad, el-Batarnî'nin bereketinden yararlanmak ve kendi iyiliği için dua etmek amacıyla mezarına gitmiştir.

Yazar, Lazkiye halkının şehirde bulunan evliyaların ve sâlih kişilerin kabirlerini ziyaret etme geleneğine dikkat çekmektedir.

"Gidiyorum Batarnî'ye ve Tabiyat'taki veli mezarına. Öğlen namazından sonra arabada buluşalım. Allah'a emanet ol." [139]

3. **Büyük Ev (البيتُ الكبير)**

Büyük ev, Şeyh Abdülcevad'ın, eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşadığı yerdir. Aynı zamanda köy halkını davet ettiği, yemeklerin ve ziyafetlerin yapıldığı yerdir. Bu ev, geniş aile evi olarak da adlandırılır. Şeyh Abdülcevad, Lazkiye'ye göç ettikten sonra şehir hayatına alışamayıp köylerine geri döndüğünde, ailesiyle birlikte bu büyük evde yaşamıştır.

---

[137] er-Râhib, *el-Vebâ*, 7.
[138] Hale Aslan, "el-Batarnî Camii", *Suriye Arkeoloji Ansiklopedisi* (Şam: Arap Ansiklopedisi Heyeti), 3/188.
[139] er-Râhib, *el-Vebâ*, 104.

"Büyük ev, hızla bulgur, yumurta, tavuk ve mutfak malzemeleriyle dolup taşıyordu. Şeyh iki veya üç kuzu alıyor, fiyatın tamamını ya da yarısını ödüyordu. Kadınlar yemek yaparken, erkekler yemek yiyorlardı... Büyük ev erkeklerle dolu olduğunda, namazlar ceviz ağacının altında kılınıyordu." [140]

Romanda bahsedilen kapalı mekanlar sayılmayacak kadar çoktur. Bunların büyük bir kısmı, evliyaların ve sâlih kişilerin kabirlerinden oluşmaktadır; örneğin Şeyh Ahmet Mezarı, Şeyh Ali b. Selman Mezarı ve Tabiyat mahallesindeki Veli Mezarı gibi. Diğer kapalı mekanlar arasında ise Şekib'in evi, Absi'nin villası, Şeddad'ın küçük evi gibi yerler bulunmaktadır.

Romanda belirli detaylar verilmemekle birlikte daha pek çok kapalı mekânın adı geçmektedir. Yazarın Lazkiye şehrinde doğup büyümüş olması, şehri coğrafi açıdan oldukça doğru bir şekilde tasvir etmesine yol açmıştır. Romanında, şehrin önemli sokakları, bahçeleri, tarihi ve önemli antik pazarları gibi yerleri belirtmek suretiyle şehri detaylı bir biçimde yansıtmıştır. Ayrıca, zengin subay Absi'nin Mar Tekla Mahallesi'nde yaşadığına dair verdiği bilgi gerçekle uyumludur. Zira bu mahalle daha önce bahsettiğimiz gibi, subaylar ve zenginlerin ikamet ettiği bir yer olarak bilinmektedir. Bu tür ayrıntılar, okuyucuya olayların ve mekanların gerçekçiliğini yansıtarak romanın gücünü artırmıştır.

Kanaatimize göre, yazar romanında sık sık mekanları betimlemiş ve özellikle olayların geçtiği Lazkiye şehrine odaklanmıştır. Bu tür ayrıntılı mekân tasvirleri, birincil olarak okurun daha derinlemesine bir görsel ve duyusal deneyim yaşamasına olanak sağlamıştır, böylece hikâyenin atmosferine daha yakından bağlanmalarına yardımcı olmuştur. Yazarın mekanlarının detaylarını anlatmış olması, roman için bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Sosyal, siyasi ve edebi önemine ek olarak bu roman, Lazkiye şehri ve tarihini tanımak isteyenler için önemli bir başvuru kaynağı haline gelmiştir. Yazarın sunduğu detaylı ve gerçekçi ayrıntılar sayesinde okuyucu, tarihi mekanları keşfedebilir ve şehrin kültürü ve mirası hakkında bilgi sahibi olabilir. Aynı zamanda roman, şehrin kimliğini anlama konusunda okuyucuya yardımcı olur.

[140] er-Râhib, *el-Vebâ*, 19.

Ancak aşırı mekân detayları, hikâyenin ana olaylarından sapma ve okurların dikkatini dağıtma riskini taşıyabilir. Bu durumu *el-Vebâ* romanında açıkça gözlemlemek mümkündür. Yazarın mekanlar hakkında verdiği ayrıntılar, zaman zaman hikâyenin ana örgüsünden uzaklaşarak okuyucunun ilgisini dağıtabilir. Bu, hikâyenin akıcılığına ve temposuna etki edebilir, bazı okurlar için hikâye ilerledikçe dikkatlerinin dağılmasına neden olabilir. *el-Vebâ* bu konuda eleştirilebilir ve yazarın mekânı betimleme ile olay örgüsü arasında daha iyi bir denge kurabildiği kanaatindeyiz.

VIII. HANİ ER-RAHİB'İN EDEBİ DİLİ

"*Roman, edebi mirasımızda hala yeni bir fenomen olarak kabul edildiği sürece, onun dil ve üslup yapısında yenilikler bulunmalıdır*" diyen er-Râhib, Suriye romanının yapısını geliştirme ve yeni üslup ve teknikleri kullanma konusunda öncü bir romancı olarak kabul edilir.[141] Lazkiye Kültür Merkezi Direktörü Ayman Yasin, Hânî er-Râhib'in yeni üslubu ve anlatım tarzı hakkında şu açıklamaları yapmıştır:

"*Geleneksel yazma tarzına karşı çıkarak yeni bir roman tarzı savunmuş ve eserlerinde milli sınırları aşan bir bakış açısı benimsemiştir. Kendi yazı tarzını belirleyerek, bağımsız bir yazar olarak edebiyat dünyasında ve özellikle Arap edebiyatında önemli bir konuma yükselmiştir. Bu dönemde birçok yazar, hikâye anlatıcılığı ve klasik roman türünde kalmışken, er-Râhib tarihi bir olayı kaydetme amacı taşıyan geleneksel yazım tarzından uzaklaşmıştır*."[142]

er-Râhib, Arap yazarlar arasında Batı tarzındaki anlatım tekniklerini başarıyla temsil eden önde gelen romancılardan biridir. Batı edebiyatı, özellikle İngiliz edebiyatıyla geniş bir şekilde ilgilenmiş olması sayesinde, farklı romanlarında bu tarzları ve teknikleri yetkin bir biçimde bir araya getirmiştir. er-Râhib, Arapça roman anlatım tekniklerinin yenilenmesini ve geleneksel kalıplardan ayrılmayı teşvik etmiştir. Romanlarında farklı ve özgün anlatım yöntemleri kullanarak Arap edebiyatında yeni bir tarz oluşturmayı hedeflemiştir.

[141] "Hânî er-Râhib.. Rivâ'iyün ve Hayâtun Eşbehu bi'r-Rivâye", *7br.online*, (25 Mart 2019).
[142] Şahin, "Hânî er-Râhib, Gaymetü'l-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Mâtira Ebeden".

Örneğin, William Faulkner'ın *The Sound and the Fury* adlı romanından anlatım teknikleri ödünç alarak, zamanı farklı parçalara ayırma yaklaşımını eserlerinde kullanmıştır.[143]

Hânî er-Râhib, gerçek zamandan ayrılarak anlatıya bağımsız bir zaman yaratma tekniğini başarıyla kullanmıştır. Bu yenilikçi yaklaşım, geleneksel anlatı kalıplarını aşarak metinde yeni bir zaman boyutunun oluşmasına imkân sağlamıştır. Yazar, montaj tekniği, çok seslilik tekniği, zamanların iç içe geçişi ve geri dönüşler (flashback) tekniği gibi çeşitli anlatım teknikleri bir araya getirerek eserlerine özgün bir anlatım tarzı kazandırmıştır. Yazar Abdülkerim Nasif, er-Râhib'in yenilikçi yaklaşımı hakkında şunları ifade etmektedir:

"er-Râhib, Arap roman sahasında taklit ve tâbi olma yoluna gitmekten kaçınmış, kendini yeni bir dönemin tanığı olarak görmüş ve bu dönemin toplumsal dönüşümlerini yansıtmıştır. Bu dönem, toplumun kökten değişimlere doğru ilerlediği bir dönemdi ve er-Râhib, bu değişimlerin nasıl yeni bir toplumun oluşumunu şekillendirdiğini göstermek amacıyla eserlerini yazmıştır." [144]

er-Râhib, Fransız yeni roman tekniklerinden de yararlanarak detaylı tasvirler ve olayların parçalı bir şekilde sunumuyla, diyalogları zaman zaman neredeyse tamamen ortadan kaldırarak yeni bir anlatım tarzı geliştirmiştir. Bu edebi teknikler, eserlerinde okuyucuya farklı bir estetik deneyim sunmuş ve Arap edebiyatında çağdaş bir dilin ve anlatım biçiminin gelişmesine katkı sağlamıştır.[145]

er-Râhib'in romanlarında kullanılan dil, yenilikçi ve özgün bir dil olması yanı sıra, o dönemin yaygın edebi dilinden farklıdır. Dil, içeriğe ve bağlama göre dinamik ve canlıdır. Bazı zamanlarda şiirsel bir nitelik kazanarak güzellikleri ve çarpıcı imgeleriyle parıldar, başka zamanlarda ise sade ve anlaşılır bir anlatımla olağan bir düzeye iner.

er-Râhib'in dilinin etkileyici yönlerinden biri de kurgusal karakterlerin kültürel ve psikolojik düzeyleriyle mükemmel uyum içinde olmasıdır. Kullanılan kelimeler,

[143] Abed İsmail, ‘’On Syrian Novelist Dr. Hânî al-Rahib (Arabic)’’, *Youtube* (05 Mayıs 2016), 00:00:46-00:03:25.
[144] Şahin, ‘’Hânî er-Râhib, Gaymetü’l-Rivâyeti’l-Arabiyyeti’l-Mâtira Ebeden’’
[145] *Nahda Gazetesi*, “Kitâbü Hânî er-Râhib Mübdiʿün Hârice Hudûdi’z-Zamân” (2012).

karakterlerin düşüncelerini ve duygularını yansıtarak, onların hayat deneyimlerini incelikli bir şekilde aktarır.[146]

er-Râhib, kullandığı kelimelerin anlamını iyi bir şekilde kavramaktadır. Anlamların derinliklerine nüfuz ederek yaratıcı bir şekilde herkese bariz olmayan iç anlamları keşfetmektedir.[147]

A. Romanda Kullanılan Dil ve Suriye Lehçesi

el-Vebâ romanın dili Fasih Arapçadır. Hem akıcı hem de sade olup okuyucular için anlaşılması kolaydır. Yazar, karmaşık ve anlaşılması güç kelimelerden kaçınmıştır. Orta düzeyde bir kültüre sahip okuyucu, sözlüğe başvurmadan metni anlayabilir ve bu durum, yazarın bütün romanlarında gözlemlenebilmektedir.

er-Râhib, romanında Fasih Arapça kullanılmasına rağmen, bazı günlük diyaloglarda Suriye lehçesinin yer aldığı görülmektedir. er-Râhib, Arap ülkelerindeki her halkın kendine özgü yerel lehçe ve kültürü olduğuna inanır. Bu nedenle yazarken bu lehçelerin dikkate alınması ve saygı gösterilmesi gerektiğini vurgular. Ancak tamamen lehçe kullanımının sadece belirli bir ülkeye odaklanarak okuyucu çevresini kısıtladığını belirtir.

er-Râhib'in Al-Arabi gazetesinde Talib Rifai ile yaptığı bir röportajda *"Arap edebiyatının ünlü yazarlarından Necib Mahfuz, Hanna Mina gibi, niçin Fasihleştirilmiş Ammiceyi diyaloglarda kullanma yolunu seçtiğini açıklar mısın?"* şeklindeki soruya şöyle cevap vermiştir:

"İlk olarak, yazarken hedef kitlenizi belirlemek önemlidir: Tüm Araplar mı, yoksa kendi ülkenizin vatandaşları mı? İkinci olarak, Arap kültürünün genel çerçevesi içinde yerel kültürlerin varlığını kabul etmek gereklidir... Örneğin, Körfez bölgesi lehçesiyle diyalog sunarsanız, Körfez dışındaki okuyucuların, bazı diyalogları ve kelimeleri kendi lehçelerine tercüme etmeye ihtiyaç duyabileceklerini bilmelisiniz. Fuad el-Tekerli ve Tayyib Sâlih gibi önemli yazarları ele alalım; onların eserlerinde kullandıkları şive beni bazı eserlerinden uzaklaştırmıştır."[148]

---

[146] Hasan Hamid, ‘’Ehlü'l-Kalem Hânî er-Râhib’’, *Youtube* (31 Aralık 2018), 00:34:00-00:35:00.
[147] *Nahda Gazetesi*, “Kitâbü Hânî er-Râhib Mübdiʿün Hârice Hudûdi’z-Zamân”.
[148] Talib Rifai, “Dr. Hânî er-Râhib ve Talib Rifai”, *Al-Arabi Dergisi* 443 (1995).

Romanda geçen ammice kelimeler ve açıklamaları:

- خَلِّصْنَا "haydi bitirelim" anlamına gelmektedir.[149]
- أَجَـدَب fasih Arapçada "verimsiz toprak" anlamına gelirken halk dilinde "aptal" demektir.[150]
- رُوحِي "git" anlamına gelir ve kadınlara hitap ederken kullanılır.[151]
- بَسْ "ama" anlamına gelen bir bağlaçtır.[152]
- تِسْتَاهِل "hakkedersin" anlamına gelmektedir.[153] Bu fiil, fasihte aslı olan bir fiildir. Klasik kaynaklar, bu fiilin "hakedersin" anlamına gelip gelmediği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. İbn Kuteybe, bu anlamda kullanılmasını yanlış görürken Ezherî, *Tehzîbü'l-Luga* kitabında doğru bir kullanım olarak görmüştür.[154]
- دَخِيل آبَائِك وَأَجدَادِك – دَخِيل أَهْلَك Bu ifade, bir şey istenirken elde edilmesi için yapılan rica ve yalvarma ifadesidir.[155]
- يُـعـطِـيـكَ الـعَـافِـيَـة الله "Allah sana sağlık versin" demektir. İfade, fasih kelimelerden oluşmasına rağmen söyleme biçimi ammicedir.[156]
- مَخْلُوقَة fasihte "yaratılmış dişi" anlamına gelirken ammicede asıl anlamına yakın olarak "bir kadın" anlamına gelmektedir.[157]
- وَلَـوْ Bu ifade, "rica ederim" veya bazen Türkçe'deki "estağfirullah" ifadesine karşılık gelmektedir.[158]
- الـحَـوَارِي "Mahalleler" anlamına gelmektedir. Ammice bir çoğul olup "mahalle" kelimesinin fasih çoğulu حَارَات.[159]
- رَمَى حَالَهُ – تَنْسَـى حَالَهَا "hal" kelimesi fasihte "vaziyet" anlamına gelirken ammicede "kendi" anlamına gelmektedir. Örnek cümlelerin tercümesi şöyledir: Kendisini attı – kendisini unutuyor.

[149] er-Râhib, *el-Vebâ*, 11.
[150] er-Râhib, *el-Vebâ*, 11.
[151] er-Râhib, *el-Vebâ*, 22,30.
[152] er-Râhib, *el-Vebâ*, 22,42.
[153] er-Râhib, *el-Vebâ*, 29.
[154] "Tistahil Maddesi", *arabdict.com*, (15 Ağustos 2023).
[155] er-Râhib, *el-Vebâ*, 29.
[156] er-Râhib, *el-Vebâ*, 29,55.
[157] er-Râhib, *el-Vebâ*, 31.
[158] er-Râhib, *el-Vebâ*, 31.
[159] er-Râhib, *el-Vebâ*, 33.

- خَلِّي fasihte "boşaltmak" anlamına gelirken ammicede fiillerden önce 3. tekil kişi için emir kipi olarak kullanılmaktadır. خَلّي يَلعَب – خَلّي يَشْتِغِل gibi ifadeler "oynasın, çalışsın" anlamındadır.[160]
- غَلِيظَ fasihte "kalın" anlamına gelirken ammicede "gıcık" anlamına gelmektedir.[161]
- صَفَنَ fasihte "ayakları sıralamak" anlamına gelirken ammicede "bir yere bakıp derince düşünmek" anlamına gelmektedir.[162]
- ذَا مِعْلَاقٍ كَبِير fasihte "karaciğerleri büyük olan" anlamına gelirken ammicede mecazen işgüzarlara denmektedir.[163]
- أُدْفُش bu fiilin fasih karşılığı "it" anlamına gelen اِدْفَع fiilidir.[164]
- قَامَتِ المَعَارِكُ (يَامَا) çoğaltma (teksir – تكثير) amaçlı kullanılan bir kelimedir.[165] Muhtemelen fasihteki çoğaltma anlamını veren يَا طَالَمَا ifadesinin kısaltılmış halidir.[166]
- يَا عَينِي يَا عَينِي Bu ifade iyi, kötü ve şaşkınlık durumlar karşısında kullanılan bir kalıptır.[167]
- خَلَاصْ "yeter" anlamına gelmektedir.[168]
- الزَّلَاغِيط kelimesi زَلغُوطَة kelimesinin çoğulu olup zılgıt demektir.[169] Zılgıt çekme, dili ağız içinde oynatarak sürekli bir ses çıkarma eylemidir.
- فِي ذمَّتِك – فِي دِينِك bu ifade, bir kişiyi yemin etmeye veya yeminini onaylamaya çağırmak için kullanılan bir ifadedir.[170]
- طَوِّلْ بَالَك ifadesi "sabırlı ol" anlamındadır.[171]
- (يَا ضِيعَانَ) عِلمِهِ bu ifade "bir şeye yazık" anlamına gelmektedir. Romanda geçen ifadenin tercümesi "ilmine yazık".[172]

[160] er-Râhib, *el-Vebâ*, 36.
[161] er-Râhib, *el-Vebâ*, 39.
[162] er-Râhib, *el-Vebâ*, 39.
[163] er-Râhib, *el-Vebâ*, 41.
[164] er-Râhib, *el-Vebâ*, 41.
[165] er-Râhib, *el-Vebâ*, 42.
[166] Munzer Abu Hawash, "'Yâmâ teksîriyye, Hel leha İstihdâmun fi'l-Fushâ?", *ahlalloghah.com* (2009).
[167] er-Râhib, *el-Vebâ*, 42.
[168] er-Râhib, *el-Vebâ*, 42.
[169] er-Râhib, *el-Vebâ*, 43.
[170] er-Râhib, *el-Vebâ*, 44.
[171] er-Râhib, *el-Vebâ*, 57.
[172] er-Râhib, *el-Vebâ*, 63.

- تْسِئ تْسِئ "hayır" demektir.[173]
- لَطَشَ "vurdu" demektir.[174]
- لَوْلَحَ "el salladı" demektir. Fasihte karşılığı لَوَّحَ fiilidir.[175]
- كَنْزَة "tişört" demektir.[176]
- قَرِيضَــة bu kelime, bir şeyi kınamak veya bir kişiye karşı beddua etmek amacıyla öfke anında kullanılan bir kelimedir.[177]
- طَلَعْتَ مِنْهُ إذَا (يَا رَبَّك) bu ifade "sana yazıklar olsun" anlamına gelmektedir. Fasihte karşılığı يَا وَيْلَكَ ifadesidir.[178]
- رَح eki ammicede geleceği ifade etmektedir.[179] Bu ek, fiillerden önce gelerek "acak/ecek" anlamına gelir. Fasihte ise karşılığı "سَــــوفَ" kelimesidir. رَح الـعَـب – رَح آكُـل gibi ifadeler "oynayacağım, yiyeceğim" anlamına gelir.
- فُوت "gir" demektir.[180]
- مَلَصَ رَقَبَتَهُ "boynunu çevirip kırdı" anlamına gelmektedir.[181]
- الصِّرْمَايَة "ayakkabı" demektir.[182]
- حِطْ بِـالخِرجْ "boş ver" anlamına gelen bu deyimin harfi anlamı "motorun deposuna koy."[183]
- خَانُم Osmanlıcadan geçen bu kelime "hanım" demektir.[184]
- سَفَر بَرلِك Osmanlıcadan geçen bu kelime "seferberlik" demektir.[185]
- قَـدّ kelimesi "kadar" anlamına gelmektedir. Roman metninde şu şekilde kullanılmaktadır: "قَدّ البَحر" deniz kadar demektir.[186]
- مَشْلُوحَة "atılmış" demektir.[187]

[173] er-Râhib, *el-Vebâ*, 64.
[174] er-Râhib, *el-Vebâ*, 67.
[175] er-Râhib, *el-Vebâ*, 67.
[176] er-Râhib, *el-Vebâ*, 75.
[177] er-Râhib, *el-Vebâ*, 83.
[178] er-Râhib, *el-Vebâ*, 83.
[179] er-Râhib, *el-Vebâ*, 83.
[180] er-Râhib, *el-Vebâ*, 98.
[181] er-Râhib, *el-Vebâ*, 100.
[182] er-Râhib, *el-Vebâ*, 151.
[183] er-Râhib, *el-Vebâ*, 161.
[184] er-Râhib, *el-Vebâ*, 209.
[185] er-Râhib, *el-Vebâ*, 215.
[186] er-Râhib, *el-Vebâ*, 220.
[187] er-Râhib, *el-Vebâ*, 287.

B. Anlatım Teknikleri

er-Râhib'in *el-Vebâ*'da kullandığı anlatım teknikleri çeşitlilik gösterir ve sadece tek bir türle sınırlı değildir. Bu çok çeşitli anlatım teknikleri, yazarın görüşünü ifade etmesine, okura mesajını daha zengin, etkileyici ve çeşitli bir şekilde sunmasına yardımcı olmuştur.

1. Özetleme Tekniği

Nesnel zamanda meydana gelen olayların ayrıntıya girilmeksizin veciz ve kısa bir şekilde anlatılması tekniğidir.[188] Yazar, bu tekniği, okuru gereksiz detaylarla uğraştırmamak için romanında birkaç defa kullanmıştır.

Yazar, eş-Şir köyünün eski tarihini ve köy dışından gelen el-Anz ailesinin Sindiyan ailesinin bazı topraklarını ele geçirmesini anlatırken, yıllar sonra Şeyh Sindiyan'ın oğlunun, bu gasp edilen toprakların intikamını almak amacıyla el-Anz ailesinden on kişiyi öldürdüğünü ifade eder.

"O akşam, Şeyh Sindiyan yedi yaşında bir kızla evlendi. Dokuz ay sonra, karısı bir erkek çocuğu doğurdu. On altı yıl sonra, oğlan ilk kez evlendi. Kırk yıl sonra, oğlan, el-Anz ailesinden on adamı öldürdü."[189]

Yazar, İsmail Sindiyan'ın Beyrut'a gitmesini ve beş gün boyunca orada kalmasını, ardından Şir köyüne dönmesini anlatır. Ancak Beyrut'a yaptığı ziyaret hakkında sadece sinemada filmler izlediği ayrıntıları verir. Daha sonra yazar, köyün geri kalmışlığını Beyrut'taki gelişmeyle karşılaştırarak konuyu ele alır.

Yazar, İsmail'in Beyrut'ta yaşadığı deneyimlerine dair herhangi bir olayı anlatmak yerine, şehir ile köy arasındaki karşılaştırmayı vurgulamak için özetleme tekniğini kullanmıştır.

"Üç altın lira ile İsmail Beyrut'a gitmeyi başardı. Orada beş gün geçirdi ve üç sinema filmi izledi, her birini beş kez. Ardından şaşkın bir şekilde eş-Şir'e geri döndü. Toprağa, evlere ve insanlara baktı. Ve anladı ki bu ülkede onun için bir gelecek yoktu... eş-Şir'de ne imkân ne de güç vardı... eş-Şir nerede, Beyrut neredeydi?"[190]

---

[188] Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 132.
[189] er-Râhib, *el-Vebâ*, 9.
[190] er-Rahib, *el-Vebâ*, 53.

2. Benzetme (Teşbih) Tekniği

Teşbih bir terim olarak, iki şey arasında benzetme edatı kullanarak veya kullanmaksızın bir benzerlik kurmaktır.[191] Teşbih, anlama açıklık kazandırır ve onu güçlendirir.[192]

Yazar, eserinde benzetme tekniğine sıkça başvurarak anlatımını zenginleştirmiş ve metni daha çekici hâle getirmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda okuyucunun metne daha derinlemesine bağlanmasını ve romanın içeriğine daha fazla katılımını sağlamayı hedeflemiştir. Yazarın neredeyse her sayfada benzetme tekniğini kullandığını görmekteyiz.

Romanda Meryem'in düğünü anlatılırken birçok benzetme kullanılmıştır. Yazar, düğün yemeğinin hazırlanması için yakılan ateşi, saydam turuncu yılanlara benzetmiştir. Bu benzetme, yemeğin hazırlık sürecine görsel bir derinlik katmak amacıyla kullanılmıştır. *"Göz kırpmasıyla, ateş alevleri yarı saydam turuncu yılanlar gibi alevlenir ve gökyüzüne doğru fışkırır."*[193] Ardışık davul vuruşları gök gürültüsüne, mızıka sesi ise yağmur damlalarına benzetilmiştir. *"Vuruşlar ardışık bir şekilde artar, nihayet nazik bir gök gürültüsü halini alırken, mızıka çalınışları birleşerek yağmur damlalarına benzer bir sese dönüşür."*[194]

Günlerden birinde İsmail Sindiyan tutuklanır ve rejime muhalif olan Şeddad'ın saklandığı yeri söylemesi için hapishanede işkence yapılır. Tutuklama sırasında bir subaydan çok güçlü bir yumruk yer. Yazar, bu yumruğu hızı ve şiddeti bakımından bir mermiye benzetir. *"Cellâdın karşısında dikildi ve sessizce şöyle haykırdı: "Şeddad'ın nerede olduğunu biliyorum, ama sana söylemeyeceğim; ne yaparsan yap!" Ardından yüzüne çarpan mermi gibi bir yumruk aldı."*[195]

3. Diyalog Tekniği

Diyalog, hikayelerin veya metinlerin önemli bir anlatım tekniğidir. Bu teknik, iki veya daha fazla karakterin bir konuyu veya düşünceyi karşılıklı olarak konuşarak ifade

[191] es-Seyyid Şerîf el-Curcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut, 1992), 81.
[192] Zafer Kızıklı, "Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih", *Dinî Araştırmalar Dergisi* 9/27 (2007), 232.
[193] er-Râhib, *el-Vebâ*, 28.
[194] er-Râhib, *el-Vebâ*, 28.
[195] er-Râhib, *el-Vebâ*, 51.

ettiği bir iletişim biçimidir. Diyaloglar, metindeki karakterlerin düşüncelerini, duygularını ve ilişkilerini derinleştirmeye ve okuyucuya daha fazla içgörü sunmaya yardımcı olur. Ayrıca, metindeki ağırlığı hafifletir ve okuyucuya daha etkili bir okuma deneyimi sunar.

Anlatıcı, diyaloglar sırasında genellikle arka planda kalır ve okuyucu, karakterlerin söylediklerini doğrudan takip eder. Bu sayede, hikâye daha canlı ve gerçekçi bir şekilde aktarılır.[196]

er-Râhib, günlük olayları ve insanların günlük hayatlarını ayrıntılı bir şekilde ele aldığı için romanda diyalog tekniğine sıkça başvurmuştur. Çalışmamızın diğer bölümlerinde birkaç örnek sunulduğu için burada sadece bir örnek verilecektir.

Şeyh Abdülcevad ve eşi Ummu Ahmed arasındaki bir diyalogda Lazkiye'ye göç ettikleri yolculuk sırasında ailenin diğer fertlerini korumak ve Lazkiye'ye güvenli bir şekilde varabilmek için çocuklardan hangisini yolda bırakacaklarını tartışmışlardır.

Şeyh Abdülcevad: "Ne yapmalıyız?" demiş.

Ummu Ahmed başını teslimiyetle sallamış: "Sen nasıl istersen".

"Bu şekilde devam edemeyiz, şehir uzak." demiş.

Gözleri yaşlı bir şekilde cevaplamış: "Karar senin".

"O zaman kimi bırakalım?" demiş.

"Sen istediğini seç" demiş Ummu Ahmed.

"Ahmed hasta, onun için endişeleniyorum ama...! Ya Rabbim! Bu nasıl bir imtihandır!

Beş yıl boyunca ona bakmışız, onu yetiştirmişiz... Onu mu bırakmalıyız? Davud'u mu bırakmalıyız?" demiş.

"Sen nasıl istersen" demiş Ummu Ahmed.

[196] Mustafa Karabulut, "Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies Dergisi* 7/1 (2012), 1380.

“Başka bir şey söyle, 'ne istersen' dışında,” demiş hırsla. "Bunlar aynı zamanda senin çocukların.”

Birden Ummu Ahmed önermiş: "Davud'u mu bırakalım"?

O şaşkın bir şekilde cevaplamış: "Davud mu"?

“Ahmed dediğim gibi ağırdır. Davud bebek olduğu için daha hafif.”

"O zaman Ahmed'i bırakalım".

"Davud'u bırakalım".

"Tamam tamam, Davud'u bırakalım ve konuyu kapat".

"O zaman onu buraya köprünün altına koy, Allah yardımcısı olsun."

Ummu Ahmed oğlu Davud’u bırakamamış, iradesizce ellerini ona koymuş ve sessizce ağlamaya başlamış.

"Sana bırak gidelim dedim" demiş Şeyh Abdülcevad

"Tamam tamam, biraz daha emsin. İnşallah onu iyi biri bulur da bizden sonra bakar ve sevap kazanır." demiş Ummu Ahmed.

Bir zaman geçtikten sonra Davud’un yokluğunu fark eden diğer kardeşleri şöyle demiş: "Anne! Davud’u unuttuk!"

"Sus! O’nu meleklere bıraktık, onlar besleyecekler."[197]

4. Geriye Dönüş Tekniği

Yazar, romanda zaman zaman geriye dönüş tekniğine başvurarak olayların nedenlerini açıklamak, belirsizlik içeren bölümleri aydınlatmak ve karakterlerin kimliklerini daha ayrıntılı bir şekilde çizmek amacıyla geçmiş ile ilgili bilgiler sunar. Yazarın bununla amacı, okuyucunun kafasındaki cevapsız soruları cevaplandırarak hikâyeyi daha anlaşılır hale getirmektir.[198] er-Râhib bu eserinde yeri geldikçe bu tekniğe de yer vermiştir.

[197] er-Râhib, *el-Vebâ*, 10-11.
[198] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1989), 78.

İbrahim Sindiyan, Şeyh Abdülcevad'ın köydeki dini liderliği ele geçirme niyetini taşıdığından şüphelenerek, sürekli evinde düzenlediği yemek şölenlerinin bu amaç için bir kılıf olabileceğini düşünmeye başladı. Yazar, okuyucuların bu kuşkuların kaynağını anlamalarına yardımcı olmak için geriye dönüş tekniğini kullanarak geçmişte Abdülcevad, İbrahim ve Abdülhadi Sindiyan arasında yaşanan Şeyh Sindiyan'ın kimin evinde ağırlanacağı konusundaki tartışmayı anlatarak bu konuyu açıklığa kavuşturmuştur.

"Kuşkusuz, İbrahim Sindiyan, kuzeni Şeyh Abdülcevad'ın köydeki dini liderliği ele geçirme niyetini hızla kınamıştı. Şeyh Abdülcevad'ın sürekli olarak evinde düzenlediği şatafatlı davetlerin, liderlik koltuğunu kapma girişimi olduğuna inanmıştı. Aralarındaki çatışma alevlenmiş ve hafızaları, dedeleri olan Şeyh Sindiyan'ın ölümünden önceki geceye geri dönmüştü:

Abdülhadi, onu baygın bir halde bulmuş, onu eşeğiyle evine taşımış ve orada korumuştu. Ardından huzurlu bir şekilde uyuyakalmıştı, çünkü Şeyh'in ertesi gün öleceğini biliyordu. Ancak gece yarısı, Abdülcevad bu hırsızlığı keşfederek öfkesi kabardı. Abdülhadi'nin evine hücum etti ve Şeyh'i büyük evine taşıdı. Kendisi de huzurlu bir şekilde uyuyakalmıştı, çünkü dedesinin ertesi gün öleceğine inanıyordu. Ancak, sabah ezanı öncesinde, İbrahim durumu fark etti ve öfkesi alevlendi. Şeyh'i yüklendi ve ormandaki evine taşıdı. Kendisi de huzurlu bir şekilde uyuyakalmıştı, çünkü dedesinin ertesi gün öleceğine inanıyordu. Ertesi gün, üç adam uyanıp geldi, ama Şeyh'in hiçbir izine rastlamadılar. Sonunda, hepsi bir yerde buluştular- orası, Şeyh'in öldüğü tekkeydi."[199]

Zinakâr Meryem hakkında mahkeme kararının çıkması ve hapse konulmasının ardından, haber eş-Şir halkına ulaşır. Daha sonra, Meryem'in kocasına karşı işlediği ahlaki suçlar ve ihanetleri hakkında Şeyh Abdülcevad'a anlatılır. Bunun üzerine Meryem'i lanetlemeye ve üzerine beddua etmeye başlar. Ancak birdenbire geçmişte yaşanan olaylar aklına gelir ve Meryem'e acımaya başlar.

"Şeyh Abdülcevad sessizleşti ve Meryem'i lanetlemeyi bıraktı. Üç yıl boyunca ölümün eşiğinde olmasına rağmen geri adım atmayan oğlu Ahmed Selim'i hatırladı.

[199] er-Râhib, *el-Vebâ*, 15.

Ansızın ölen Eyüp'ü hatırladı. Sonsuza kadar kaybolan Kenʿan'ı hatırladı. Elini Havle'nin yüzüne indirdiği günü hatırladı. Ahmed'in ölümünün kendi hak ettiği bir ceza olduğunu düşündüğü günü hatırladı."[200]

Havle, kocasıyla mutsuz ve istikrarsız bir hayat sürüyordu, bu nedenle bir gece eski günleri ve köyündeki ailesiyle olan anılarını düşünmeye başladı. Belki de bu anılar, gerçek hayattaki sorunlarını ve acılarını hafifletebilirdi.

"Sonra yalnız kaldı... Çocukluk anları ona hücum etmeye başladı... Selim ile yaşadığı günleri, babasının ona yalan söylememesi için uyarıları, annesinin ona duyduğu sonsuz güven, Eyüp ve komşuların bakışları, Yunus'u sevmediğini ve onunla yaşamak istemediğini fark ettiği o kritik an, bir çeşme başında Absi ile oturması... Hatıralarına şaşırdı, bu geçmiş yaşamının bu gizli tarafı neden şimdi, hiçbir neden yokken, aklına geldi ki?"[201]

5. İç Çözümleme Tekniği

Karakterlerin herhangi bir olay karşısındaki duygu, düşünce, hayal, korku ve heyecanlarının iç dünyalarında yarattığı ruhsal etkilerle birlikte, bu etkilerin davranışlarındaki değişikliklerin yazar tarafından okuyucuya aktarıldığı tekniktir.[202]

Bu teknikte, yazar kahramanların duygusal ve psikolojik durumlarını okuyucuya bir bütün olarak sunar. Ancak yazar, bunu yaparken kendi kişisel duygu ve düşüncelerini olaya karıştırmamalı, herhangi bir değerlendirme yapmamalı ve tamamen tarafsız bir bakış açısıyla okuyucuya sunmalıdır.[203]

Bu tekniğe İsmail Sindiyan'ın eşinin vefat etmesi sonrasında iç dünyasında yaşadığı psikolojik durumu ve bu durumun davranışlarına nasıl yansıdığını örnek verebiliriz:

"Eşinin vefatının ardından, İsmail'in iç dünyası darmaduman olmuş gibiydi. Artık hiçbir şeye aldırış etmiyordu… Hayat, solgun ve cansız gelmeye başlamıştı ona. At binmek bile bir zamanlar heyecan verici gelirdi, şimdi ise sıradan bir eyleme dönüşmüştü. Peki, at binmek ne anlama geliyordu ki? Anlamsız bir sıçrayış belki de… Sonrasında,

[200] er-Râhib, *el-Vebâ*, 38.
[201] er-Râhib, *el-Vebâ*, 146.
[202] Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 177.
[203] Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*, 81.

bulanık düşünceler gibi, onun içindeki her şey kayboldu. Artık bu ağırlığı kaldıramazdı. Ancak eşinin ölümü, içinde sessiz sedasız yatan bir toprak tabakasını açığa çıkardı… Babası, tekrar evlenmesi için defalarca önerilerde bulundu ama her seferinde tuhaf bir korku İsmail'in bedenini sarıverdi. Bu gizemli korku, zamanla net bir endişeye dönüştü. Topraklar, bahçeler, tarlalar ve onun için oyun alanı olan pınarlar, ölen eşiyle özdeşleşmeye başladı."[204]

eş-Şir'in gençlerinden biri olan Bedir, genç kız olan Hadra'yı ailesinden talep etmek için evine gelir. Hadra'nın basit bir çiftçi olduğunu düşünerek ondan fazla etkilenmeyi beklemezdi. Ancak ilk tanışmadan sonra kız, Bedir'in zihninde ve düşüncelerinde büyük bir etki bırakır, bu da onu birçok soru sormaya yönlendirir. Yazar, bu durumu iç çözümleme tekniğini kullanarak bizlere anlatmaktadır.

"O gece uykusuz kaldı. Kendi kendine şu soruları sordu: İnsan, güzel anların özünü bu kadar aniden ve hiçbir uyarı olmaksızın mı keşfeder? Ardından kahve sunumunun sahnesini tekrar hatırladı ve düşündü: Birdenbire neler olmuştu? Daha önceden ayrıntılarıyla bildiği bu sahnede nasıl bu denli etkilenmişti? İçinde ne tür bir değişim yaşanmıştı da sanki her şey ilk kez yaşanıyormuş gibi hissetmişti? Kızın gözlerinin büyüsüne kapıldığı sahneyi bir kez daha zihninde canlandırdı. Bu durumun mutluluğun bir işareti olup olmadığını düşündü; bir şaşkınlık ve karışıklık fırtınasıyla birlikte mi gelir? Bu eklemlerindeki ve sinirlerindeki gevşeklik bir aşk işareti miydi?"[205]

6. Montaj Tekniği

Montaj tekniği, yazarın belirli bir amacı gerçekleştirmek için genel kültür, anonim, bireysel ve hatta kutsal metinleri (Kur'an ayetleri gibi) eserine dahil ettiği bir yöntemdir.[206] Bu yöntem, metinlere renk katmak ve yazarın geniş bir kültürel birikime sahip olduğunu okuyucuya iletmek için kullanılır.

er-Râhib eserinde birçok yerde özellikle Kur'an-ı Kerim ayetlerini diyaloglara dahil ederek romanın metinlerini zenginleştirmiştir. Romanın tamamında bir kez olmak üzere eski bir Arap şiirine de yer vermiştir.

---

[204] er-Râhib, *el-Vebâ*, 50.
[205] er-Râhib, *el-Vebâ*, 53-54.
[206] M. Şahin Yavuzer, "Canan Tan'ın Yüreğim Seni Çok Sevdi Adlı Romanına Popüler Roman Açısından Bir Yaklaşım", *The Journal of Social Sciences Institute* 40 (2018), 138.

Şeyh Abdülcevad, iki oğlunun mezarlarının yanına oturup şunları söyledi: *(De ki: Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir).*[207] Yazar, ayette geçen "bize" ifadesini "sizin" ifadesiyle değiştirerek siyaka göre daha uygun hale getirmiştir.[208] Şeyh Abdülcevad, sanki ölen çocuklarına hitaben ayeti bu şekilde zikretmiş olabilir.

Bu tekniğe başka bir örnek olarak, romanın karakterlerinden Bedir, yaşadığı zorlukların üstesinden gelmek için *"Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz."*[209] ayetiyle kendini teselli eder.[210]

Havle, odun toplarken kuzeni İsmail onu görür ve odun toplamasını, Kuran'da odun toplayıcı olarak bahsedilen Ebu Leheb'in karısına benzetir ve aralarında şu diyalog geçer:

"Bu yapılmaz, bu yapılmaz! Sen Sindiyan soyundansın, odun topluyorsun! Hemen eve gel".

"Ben mutluyum, bu işi seviyorum".

"Hayır, hayır. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ipi olan birinin karısına benzetmelerine izin veremezsin, O'nu tanıyor musun?"

"Evet, Ebu Leheb'in karısı".

"Doğru, o zaman hemen eve!"[211]

Yazar, İsmail Sindiyan'ın yaşam hikayesini anlatırken Kuran'da "dünya hayatının süsü" olarak bahsedilen çocukların doğumları ve büyümeleriyle birlikte gelmesi gereken mutluluğun neden eksik olduğu sorusunu dile getirmiştir.

"İsmail, çocuklarının büyüdüğünü ve geliştiğini görürken, kendi boyutunun sabit kaldığını ve yaşının azaldığını hissetti. Onları elleriyle, çitlerin ve tavukların arasında, yerde ve yatakta gördü. Çocukların babalara nasıl büyük mutluluklar getirdiğini, servetin ve çocukların geldiği hayatta süsün nerede olduğunu sorgulamaya başladı."[212]

---

[207] er-Râhib, *el-Vebâ*, 23.
[208] *Kur'an Yolu* (Erişim 30 Kasım 2023), Tevbe 9/51
[209] *Kur'an Yolu* (Erişim 30 Kasım 2023), Bakara 1/216
[210] er-Râhib, *el-Vebâ*, 239.
[211] er-Râhib, *el-Vebâ*, 42.
[212] er-Râhib, *el-Vebâ*, 51.

Şeddad ve İsmail Sindiyan arasında ülkenin durumu ve siyasi koşullar hakkında bir diyalog sırasında İsmail, Cahiliye dönemi şairlerinden Amr b. Kamî'a'nın bir beytini Şeddad ile paylaşır ve halkın hükümetin uyguladığı adaletsizliği değiştirmek için hiçbir çaba sarf etmediğini vurgular.

"İmruülkays'in tedbirsiz ve kısa görüşlü olduğunu biliyor muydun? ama bir gün fırsat geldi ve o fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeye karar verip hayatını bu fırsata adadı. Hayatını feda etti. (نُحَاوِلُ مُلْكاً أَو نَمُوتَ فَنُعْذَرَا) Biz de ya yönetmeye çalışırız ya da ölürüz, böylece mazeretimiz olur. Ben ve sen, hepimiz ne yönetmeye çalıştık ne de öldük, bu yüzden mazeretimiz yok."[213]

7. Tasvir Tekniği

Tasvir tekniği, hikâyeyi oluşturan zaman, mekân, olaylar, karakterler ve nesneler gibi unsurların, sözcükler aracılığıyla detaylı bir şekilde betimlenmesi ve okuyucunun zihninde canlı bir görsel oluşturabilmesine olanak tanıyan bir sanat biçimidir.[214]

Bu eserde er-Râhib, tasvir tekniğini büyük bir ustalıkla kullanmış ve metni görsel ve duygusal açıdan zenginleştirmiştir. Yazarın bu tekniğinin bazı örneklerini sunmak faydalı olacaktır.

Şeyh Abdülhadi Sindiyan'ın eş-Şir'deki evinin tasviri, bu tekniğin çok başarılı bir örneğidir.

"Şeyh Abdülhadi Sindiyan'ın evi, çevresi çiçeklerle süslü, duvarları sıvalı bir kuyuya sahiptir. Kuyu tabanı taşlarla döşelidir. Evin etrafında rüzgarla dans eden güller bulunur. Kuyu çevresinde elma, kayısı, şeftali ve erik ağaçları gururla dikilmiştir. Bu manzara, tüm eş-Şir'de benzeri olmayan bir güzellik sunar. Ağaçların arasında bolca gül ve çiçek bulunur. Tüm bu güzellikleri kamış ve sazdan bir çit çevreler. Burası kesin cennet gibidir."[215]

Havle'nin Şekip ile Şam'da yaşadığı eski evin tasviri, romanda geçen başka bir örnektir.

---

[213] er-Râhib, *el-Vebâ*, 162.
[214] Ahmet Mocan, "Yalnızız'da Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies Dergisi* 7/3 (2012), 1833.
[215] er-Râhib, *el-Vebâ*, 29.

"Kapı, delikler ve gediklerle dolu, herhangi bir gözün odanın içini gözlemlemesine izin verebileceği bir oda bulunmaktadır… Kapının hafifçe gıcırdadığı duyulur… Kapının hemen arkasında, kalın bir keten perde bulunur… Oda zemini ahşaptır ve böcekler ile fareler köşelerde yatmaktadır… Sağ tarafta, çamur ve ahşap karışımından yapılmış bir duvar vardır ve bu duvarda Arap tarzı iki pencere bulunur… Bu pencereler, komşu dört evin çatılarına bakarlar… Sol tarafta ise, çift cidarlı kalın bir duvar yer alır… Bu duvarda perdeli ve kapalı iki pencere bulunur … Pencereler, mutfak eşyalarının bulunduğu raflara bakar, ikinci pencere ise Havle ve Şekib'in giysilerinin sergilendiği raflara bakar… Dördüncü duvarın penceresi sokağa bakar ve yerde birkaç eşya bulunuyor ..."[216]

Yazar, romanın sonunda Şeddad'ın istihbarat birimleri tarafından takip edilip vurulma sahnesini ve ardından kan kaybederek geçirdiği yavaş ölüm sürecini çok etkileyici ve şefkat dolu bir şekilde tasvir etmiştir.

"Yürümeyi bıraktı ve fark etti ki sırtından bacaklarına doğru bir şey akmaya devam ediyordu. Bir an için korku dolu bir şekilde elini uzatıp giysilerinin içine soktu ardından aceleyle dışarı çıkardı. Artan sis nedeniyle gözleri göremiyordu. Bir anda o akan şeyin kan olduğunu anladı... vurulmuştu... Şimdi tarladan uzaklaşmalı, birinin onu görmesi ve yardım etmesi gerekiyordu. Dirseklerini sertçe toprağa bastırdı ve mısır sapına tutunmaya çalıştı. Kan, yavaşça akıyordu ve gözündeki sis gittikçe yoğunlaşıyordu. Bağırmaya başladı (Kimse yok mu? Beni kurtarın!) Ancak uzaktaki köpeklerin havlaması dışında hiçbir ses duyulmuyordu. Elleri iki mısır sapını sıkıca kavradı ve parmakları hiddetle sallandı. Bir an durup baktı, sonra hızla diğer sapları yakaladı. Ölüm sisini görmeye başladı... Kimse çığlıklarını duymuyordu çünkü henüz güneş doğmamıştı ve tarlalarda kimse yoktu... Kan akışı hızlandı ve çığlıklar "Durun, ölümü durdurun... Yardım edin!" şeklinde yankılandı, ancak tek cevap uzak köpeklerin havlamalarıydı. Ellerini mısır saplarına sıkıca kavradı ve öfkeyle sallamaya başladı. Bir an durdu, ardından endişeli bir şekilde parçalanan sapları yeniden yakaladı. Vücudunun her yerinde ağrı hissetti, alnını kolu üzerine düşürdü... Sonra başını kaldırdı, soluyamıyor ve gözyaşı döküyordu... Saplar sonunda kopuverdi. Elleri toprağa saplandı ve nefes alışverişi hızlandı. "Yardım edin," diye mırıldandı. Tozla dolu ağzını tıkadı, sertçe

[216] er-Râhib, *el-Vebâ*, 121-122.

çiğnemeye başladı ve titreyen seslerle "ölüyorum," dedi. Tozu tükürdü ve sürünmeye çalıştı. Ölüm köpükleri ağzından ve gözlerinden akmaya başladı. Toprağı ısırıp parmaklarını toprağa gömdü. Diğer parmakları da toprağın içinde kaybolmaya başladı.

Sonunda sakinleşti. Bedenindeki yük hafiflemeye başladı. Kafası ağırlaşmıştı. İçinden bir şeyin çıkıp gittiğini, göğsünden yükseldiğini, hafiflediğini hissetti. Bir an sonra sanki uçuyormuş gibi hissetti. Aslında, gerçekten de (ruhu) uçtu ve uzaklaştı."[217]

IX. ROMANDA KADIN TEMASI

el-Vebâ romanı, özel olarak Suriye toplumunun kadınlara bakış açısını anlatmayı hedeflememiştir. Ancak bir tarihi ve sosyal roman olarak, yazar, bazı aktardığı diyaloglar aracılığıyla toplumun kadın türüne genel olarak bakışını resmetmiştir. O dönemin kadınlarının toplumdaki rolüne ve algısına ışık tutan yazar, kadınların yaşadığı zorluklar, toplumsal normlara uyma baskısı ve kadınların hayata bakış açısı gibi konuları ele almıştır.

A. Gelinin Vasıfları

O dönemde, Suriye toplumu, köy veya şehir dışından gelen bir kızla evlilik fikrini kabul etmekte zorlanmaktaydı. Bu düşünce, günümüzde de kısmen mevcut olsa da yaygınlığı azalmıştır. Toplum (الَّذِي يَأْخُذُ مِن غَيْرِ مِلَّتِهِ يَمُوتُ بِعِلَّتِهِ) "Kim milleti dışında biriyle evlenirse sıkıntılarla ölüp gider" şeklindeki yaygın bir atasözüyle bu düşünceyi ifade eder ve bu atasözünde geçen "millet" kelimesi, dine değil, köy, şehir veya ülke kavramına işaret eder.

Aynı bağlamda, gelinin damattan daha güzel olması fikri, özellikle bazı anneler tarafından, evliliğin gerçekleşmemesi için yeterli bir neden olarak görülürdü. Buna ek olarak kızın ailesinin statüsü erkeğinki ile aynı olması şarttı.

"Hayatının son beş yılında Ahmed komşularının kızına âşık oldu. Bu yüzden, Ahmet'in annesi büyük bir öfkeye kapıldı. Nasıl olur da oğlu, şeyh kızı olmayan birine âşık olur? Ayrıca, kız bilinmeyen uzak bir şehirden gelmişti; daha çok Trablus'a yakındı

[217] er-Râhib, *el-Vebâ*, 302-303.

Lazkiye'ye değil. Giyindiği fistanın altında pantolon bile yoktu. Bir süre sonra ekledi: "(O (Ahmed) bile ondan (kızdan) daha güzel...)"[218]

B. Kadına Danışmama

Suriye toplumunda büyük kararlar genellikle kadınlar tarafından değil, erkekler tarafından alınır. Eğer eş, kocasından daha sağlam ve zekice bir fikir önerirse, bu durum erkekte eksiklik olarak algılanırdı. Bu algı daha çok eğitimsiz ve uzak köylerde yaygındır.

Şeyh Abdülcevad'ın eşi, Lazkiye'den eş-Şir'e dönüp bir ev ve arazi satın alma fikrini önerdi. Ancak kocası, sadece eşi önerdiği için bu fikri kabul etmekte ve uygulamakta tereddüt etti.

"Şeyh Abdülcevad, eşinin görüşlerinin doğru olabileceğinden dolayı korkuya kapıldı. Çünkü kadınların saçları uzun, akılları eksiktir ve görüşlerinin hatalı olması kaçınılmazdır... Ancak mantık ve zafiyet işini yaptı. Şeyh'in inancı شَـــاوِروهنَ لِتُخَـالِفُوهُنَ *"Kadınlara danışın ama onların dediklerinin tersini yapın" şeklindedir. Buna rağmen, eşinin zekâsı ve kuvvetli analizi karşısında çaresiz kaldı."*[219]

Danışmama olgusu sadece normal işlerde değil, bazı aileler evlilik konusunda da kızına kabul veya ret hakkını tanımamaktadır. Havle, Yunus'u beğenmediği ve ondan hoşlanmadığı için onunla evlenmeye ikna olmamıştı. Ancak korku ve çekingenlik nedeniyle bunu ne babasına ne de annesine açıklayamadı. Özellikle babası ve erkek kardeşleri damadı onayladığından dolayı, onunla zorla evlendirileceğini biliyordu. Bu nedenle içinde bulunduğu durumu zorlu bir çıkmaza dönüşmüştü.

"O, annesiyle konuşmak için uygun bir zamanı kollamak zorundaydı. Ancak fırsatlar bir bir geçip gidiyordu. Hepsi elinden kaçıyordu. Böyle bir durumda, kader onu adeta bir ateşin içine sıkıştırmıştı. Annesiyle bile konuşamıyordu. Evlilik düzenlemeleri hızla ilerliyordu. Konuşmalar yapıldı, akit yapıldı ve tarihler belirlendi. O, tıpkı bir ateşin içinde sıkışmış bir durumdaydı. Yaklaşan tehlikeden dolayı kendisini çaresiz hissediyordu, herhangi bir eylemde bulunmaktan acizdi… Nasıl reddedebilirdi ki? Reddedebilmesi için babasının kabul edebileceği bir sebep yoktu. Zaten babası söz

[218] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.
[219] er-Râhib, *el-Vebâ*, 14.

sahibiydi. Eğer reddederse, babası ona, sanki cinler musallat olmuş gibi bakabilirdi. Zaten kızların kabul veya reddetme hakkı yoktu."[220]

C. Erkek Çocuğu Kız Çocuğuna Tercih Edilmesi

Suriye toplumunda, erkek çocukların kız çocuklarına tercih edilmesi oldukça yaygın bir olgudur. Bu tercih hem ekonomik hem de sosyal nedenlere dayanmaktadır. Ekonomik açıdan, erkeklerin daha güçlü, dayanıklı ve üretken olduğu düşünülerek ailenin geçimini sağlama ve destekleme konusunda onlara daha çok güven duyulur. Bu nedenle, erkek çocukların aile ekonomisine daha fazla katkı sağlayabileceği düşüncesiyle daha çok tercih edilirler. Sosyal açıdan, kadınlar sürekli bir itibar tehdidi olarak algılanırken erkekler, aile onurunu ve itibarını koruyan savunucular olarak görülürler.

Bu olgunun toplumda çeşitli yansımaları vardır. Örneğin, bazı babalar kız çocuğu doğduğunda hayal kırıklığı yaşarlar. Bazı çiftler, sadece kız çocukları doğurdukları için, bir erkek çocuğa sahip olana kadar çocuk sahibi olmaya devam ederler ve ardından çocuk yapmayı durdururlar. Bazı babalar, eski eşleri sadece kız çocukları doğurduğu için, erkek çocuğu yapmak için başka bir kadınla evlenirler.[221]

Yazar, bu olguyu romanında birçok kez vurgulamıştır. Ancak bu olguyu tarafsız bir şekilde sunarak, olumsuz veya olumlu bir değerlendirmede bulunmadan mevcut bir gerçek olarak ele almıştır.

Şeyh Abdülcevad'ın kuzeni Şeyh İbrahim, köydeki büyük dini lider Şeyh Sindiyan'ın halefiydi. Şeyh İbrahim'in yaşlanması ve erkek çocukları olmaması nedeniyle, Şeyh Abdülcevad dini liderlik rolünü devralacak olan oğullarını yetiştirmeye başlamıştı. Şeyh İbrahim doğal olarak bu hazırlıklara razı olmamıştır. Bu bağlamda, yazar, Şeyh İbrahim'in kız çocuklarının ardından utanç duyduğunu ve erkek çocuk sahibi olması için neredeyse eşini öldüreceğini ifade etmiştir. Sonrasında, eşinin, erkek çocuk sahibi olması için başka bir kadınla evlenme konusundaki ısrarından bahsetmiştir.

"Şeyh İbrahim, o ana kadar utanç verici bir dizi kız çocuğu dışında çocuk sahibi olmamıştı."[222]

---

[220] er-Râhib, *el-Vebâ*, 92.
[221] Mansur Umari, "Tafdîlu'l-Mevlûdi'z-Zeker", *Enab Baladi* 458 (2020).
[222] er-Râhib, *el-Vebâ*, 14.

"Bir akşam, Şeyh İbrahim'in sinirleri adeta kudurmuştu. Ağaçları kesmek için kullandığı satırı eline geçirerek mutfağa hücum etti ve eşinin boynunu sıkıca kavradı. Üç kez ant içti; bundan sonra eğer bir kız çocuğu doğurursa, onu ve kızını öldüreceğini haykırdı. Aradan altı ay geçti ve altıncı kız çocuğu dünyaya geldi... Kadın, ona "evlenebilirsin" dedi, fakat o reddetti. Kadın ısrar etti, tekrar reddetti. Birkaç gün sonra yeniden denedi, ama bu sefer de reddetti."[223]

Yazar, Şeyh Abdülcevad'ın kızı Havle'nin altı erkek çocuğundan sonra dünyaya gelmiş olmasına rağmen olayın sıradan bir şekilde karşılandığını ve hiçbir kutlama veya tören yapılmadığını belirtmiştir.

"Havle dünyaya geldi. Eğer o bir erkek çocuk olsaydı, İsmail Sindiyan'ın dünyaya geldiği günkü gibi büyük düğün ve törenler düzenlenecekti. Ancak şimdi, durum böyle olmadı."[224]

Küçük kız çocukları temsil eden Havle'nin sadece bir kız olduğu ve ona karşı fazla naz yapılmasının hak etmediği şu diyalogda anlatılmıştır.

- Abu Ahmed: oğlum, sen Havle'yi çok fazla şımartıyorsun. Yapma o sadece bir kızdır.

- Selim: Kız erkek gibidir. Belki de daha iyidir.

- Ummu Ahmed: Bir erkek olsun, yüz kız olmasın. Allah kızların kökünü kurutsun.[225]

D. Kızların Zayıf Karakterli Yetiştirilmesi

Yazar, Şeyh Abdülcevad ile kızı Havle arasında geçen bir diyalogda, kızların sorunlarla karşılaştıklarında cevap vermemeleri, hiçbir şekilde tartışmamaları, her durumda boyun eğmeleri ve sürekli itaat etmeleri gerektiğini ve buna göre yetiştirildiklerini anlatmaktadır.

Şeyh Abdülcevad: Yüzüme karşı konuşmaya cesaret ediyorsun!

[223] er-Râhib, *el-Vebâ*, 15.
[224] er-Râhib, *el-Vebâ*, 17.
[225] er-Râhib, *el-Vebâ*, 80.

Havle: Evet, sen benimle konuşuyorsun!

Şeyh Abdülcevad: Konuşuyorum, evet, konuşuyorum. Ben istediğimi söylerim, çünkü ben babanım. Babalar istediğini söyleyebilirler. Kız ise her durumda konuşmasını düzgün ve itaatkâr bir şekilde yapar. Sana verilen hak bu kadar. Sen bir kızsın.

Kızının vereceği tepkiyi görmek için bekledi ama kız hiçbir şey söylemedi. Suskun kaldı. Tam olarak istediği gibi ve her kadının olması gerektiği gibi, tamamen boyun eğerek sustu. Bunun üzerine sesi yatıştı.[226]

"Ancak, kız çocukları küçük yaşlarından itibaren kendilerini önemsiz ve utanç kaynağı olarak bilirler." [227]

E. Kızlara Miras Hakkının Verilmemesi

Suriye'nin kırsal bölgelerinde şehirlere kıyasla çoğu Hıristiyan, Alevi ve Dürzi topluluklar olmak üzere, kadınlar genellikle miras haklarından tamamen mahrum bırakılırken, Sünni topluluğa mensup olanların çoğunlukla İslam şeriatına göre miras dağıttıkları gözlenmektedir.

Birçok baba, hayatta iken mal ve servetini genellikle erkek çocuklarına devretmeye meyillidir. Kadınların itiraz etmeleri durumunda ailenin dışlanma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Ancak şehirlerde, kadınların durumu biraz daha iyidir ve genellikle hukuki mücadele yoluyla miraslarını alabilmektedirler.[228]

Miras hakkının kadınlara verilmemesinin temel nedeni, bazı bölgelerdeki ailelerin, tarımsal mülkiyeti aile içinde koruma isteğidir. Onlara göre, kadınların miras yoluyla alacağı mülkler başka bir aileye geçecek ve bu da aile mülklerinin bölünmesine yol açacaktır.[229]

Sakinleri çoğunlukla alevi olan eş-Şir köyünde durum aynı şekildedir ve babalar, kız çocuklarına hiçbir şekilde miras vermeme eğilimindedirler. Gelenekler ve adetler, kadınların miras haklarını talep etmelerini engeller. Alevi liderler bu konuda şeriatı takip

[226] er-Râhib, *el-Vebâ,* 22.
[227] er-Râhib, *el-Vebâ,* 151.
[228] Rihada Abduş, "Hakku's-Suriyyâti fi'l-İrsi: Gâibun fi'l-Eriyâf ve Nisfu Mutabbakun fi'l-Mudun", *Mediterranean Network For Feminist İnformation*, (2022).
[229] Sirin Şahin, "Hakku'l-Mer'ati fi'l-Mirâs: Mu'adelatu'l-Muctema' ami'l-Kanûn", *7al.net,* (2022).

etmeyi ve kadınlara miras hakkını engellememeyi vurgulasa da gelenekler ve görenekler şeriatın üzerindedir ve bu konuda şeriatın sesini dinleyenlerin sayısı oldukça azdır.[230]

Yazar, köylerde oldukça yaygın olan bu olguya dikkat çekmektedir. Ağa Muhammed el-Gafri, beş kız çocuğu olmasına rağmen, tüm mal varlığını 15 yaşındaki oğlu Hasan'ın adına aktarmıştır ve kız çocuklarına hiçbir şekilde miras hakkını vermeyi kabul etmemiştir.

"Hasan, Ağa el-Gafri'nin beş çocuğunun tek hayatta kalanıydı. Rivayete göre o dönemde on beş yaşındaydı. Elleriyle sonu olmayan mallar biriktirmişti. Çünkü babası beş kızına miras hakkını vermeyi reddetmişti."[231]

"Evet, gelenek budur. Kızlar miras alamaz."[232]

F. Toplumun Boşanmış Kadınlara Bakış Açısı

Suriye toplumunda, boşanmış kadınlar aşağılayıcı bir bakış açısına maruz kalmaktadırlar. Genellikle boşanmış kadınlar, aile içi çatışmaların sebebi olarak görülmekte ve boşanma olayından sorumlu tutulmaktadırlar. Toplumun bir kesimi ise boşanmış kadınları isyankâr, bencil, düşüncesiz, hatalı ve başarısız olarak nitelendirerek, ilişkinin başarısızlığını onların üzerine yüklemektedir.[233]

Toplumda, talak bir sorunu çözme veya başarısız bir evliliğe son verme yöntemi olarak görülmemektedir. Talak, Allah'ın, en buğz ettiği helallerden olmaktan çıkıp kadın için lanetli bir sürece dönüşüp tekrar evleninceye kadar zor bir süreçle karşı karşıya kalabilmektedir.

Yazar, bu olguyu okuyucuya sunarken Havle'nin boşanma sürecini merkeze alarak, kendi parasından hırsızlık yapan, kendisine şiddet uygulayan, işsiz kalan ve çeşitli sorunları olan kocasından ayrılma hikayesini anlatmıştır. Romanda yazar birçok karakteri kullanarak toplumdaki boşanmış kadının karşılaştığı zorlukları ve toplumdaki imajını detaylı bir şekilde dile getirmiştir.

---

[230] Yusuf Celal, "Suriye: Tevrisu'l-Mer'ati leda't-Tâifeti'l-Aleviyyeti...el-'âdetu Te'lû 'ala'ş-Şer'i", *hunasotak.com*, (2021).
[231] er-Râhib, *el-Vebâ*, 27.
[232] er-Râhib, *el-Vebâ*, 61.
[233] Madlin Meşarka, "el-Mutallaka ve Nazrâtu'l-Muctema'", *aljazeera.net*, (2019).

- Şeddad: Görünen o ki, sen boşanmış olmandan dolayı suçluluk veya utanç hissediyorsun.

- Havle: Nasıl yani! Hayır, ben utanç hissetmiyorum.[234]

"Havle: Ey Şeddad, talak, tüyler ürperten bir durumdur. Ülkemizde, boşanmış kadın fahişe kadından daha fazla aşağılanmış bir şekilde görülür."[235]

"Absi: Şimdi o bir boşanmış kadın. Unutma! Merhamet göstermeyen bir toplumda, silahsız ve korumasız. Toplum, düşünmeden boşanmış kadına karşı duruyor."[236]

"Absi: Bu boşanma, eş-Şir'in tarihindeki üçüncü en büyük skandal olacak. Boşanmış kadın, suçsuz olsa de zelil kalacak."[237]

G. Bekâret Kontrolü

Bekâret Kontrolü, Suriye ve bazı bölgelerde yaygın olan, genç kızın ilk evlilik gecesinden sonra bekâretini tespit etme geleneğidir. Bu uygulamada, ilk defa cinsel ilişkiye girildikten sonra genç gelinden bakireliği ispatlayan kan alınarak bir mendile konulur. Daha sonra bu mendil, gelinin ve damadın ailesine gösterilir. Mendilde kan olması, kızın her türlü kusur ve ahlaksızlıktan arınmış olduğu anlamına gelir. Kanın bulunmadığı takdirde kızın her iki aile tarafından namusuyla suçlanmasına maruz kalabilir.

Daha çok köylerde yaygın olan bu uygulama, bilimsel ve tıbbi açıdan yanlış olduğu tespit edilmiş olsa da hala birçok aile tarafından benimsenmektedir. Yazar da bu geleneği romanda anlatmıştır.

"Meryem'in düğününde dans etmeyen, doymayan kalmamıştı. O gece, Hasan el-Gafri erkekliğini kanıtlamıştı. Ertesi sabah, Meryem'in annesi eve geldi ve gizlice kanlı bez parçasını aldı. Sevinç içinde köy sokaklarında yürüyerek ve zılgıt çekerek kızının bekâret kanıtını herkese gösterdi."[238]

---

[234] er-Râhib, *el-Vebâ*, 81.
[235] er-Râhib, *el-Vebâ*, 82.
[236] er-Râhib, *el-Vebâ*, 98.
[237] er-Râhib, *el-Vebâ*, 151.
[238] er-Râhib, *el-Vebâ*, 28.

H. Kadın Aklının Hafife Alınması

Kadınların erkeklerin işlerine karışmaması fikri, birçok toplumda yaygındır. Birçok erkek, kadınların eğitilmemesi ve okumaması gerektiğini düşünmektedir. Böylece kadınların şeriat ve kanunlarla sağlanan haklarını bilmeleri engellenir. Çünkü cahil ve bilgisiz bir bireyi kontrol etmek ve aldatmak daha kolaydır. Yazar, bu olgunun toplumda var olduğunu romanında çeşitli diyaloglarla göstermektedir.

"Evet, bilirsin ki ülkemizde kadınların aptal olması beklenir... Çünkü onlara hakları olmadığına inandırılarak yetiştirildiler."[239]

Absi ile ablası Havle arasında Havle'nin boşanması tartışılırken, yazar toplumun kadınlar üzerindeki uyguladığı baskıyı başarılı bir şekilde tasvir etmiştir.

Absi Havle'ye: Sen yanlış düşünüyorsun.

Havle: Ben kadın olduğum için haksızım. Sen erkek olduğun için haklısın. Eğer erkek karısını boşamaya karar verirse haklıdır. Erkek her zaman haklı olması mı gerekir? Söyle bana. Benim yaptıklarımdan daha çok yapabilen bir kadın var mı? Ben Şekib'e bile nafaka veriyorum. Her şeyden ben sorumluyum, kira, yemek, elbise, çocuk, mobilya, elektrik, su dahil. Kadını tanımanız için daha ne yapmamız lazım? Sürekli sen haklısın ben ise haksızım."[240]

İsmail Sindiyan eşiyle miras meselesini tartışırken, bazı erkeklerin eşlerinin bu konuya müdahil olmalarını istemediklerini ve eşlerinin düşüncelerini küçümseyebildiklerini gösteren şu diyalog geçti.

- Kadın sordu, "Neler oluyor?"

- İsmail: Biraz sabret. Düşüncelerim henüz tam olarak netleşmedi ve sana açıklayamıyorum. Belki de anlayamazsın. Anlayamazsın, çünkü kadınsın. Bu konu, senin aklının ötesinde. Bu, mirasla ilgili bir konu.

- Eşi: Miras mı? Hala senin bir mirasın mı var?

---

[239] er-Râhib, *el-Vebâ*, 150.
[240] er-Râhib, *el-Vebâ*, 156.

- İsmail: Bu senin aklının alamayacağı büyük bir konu. Bu, erkekleri ilgilendiren bir mesele. Erkekleri."[241]

Daha önce belirttiğimiz gibi yazar romanını sadece Suriye toplumundaki kadının rolünü yansıtmak amacıyla yazmamıştır. Romanın ana hedefi, kadınların toplumdaki görüntüsünü ve toplumun onlara yönelik bakış açısını sergilemek değildir. Ancak bu durum, romanın içindeki bazı olaylar ve diyaloglar aracılığıyla ortaya çıkarılabilir.

Kanaatimizce, bahsedilen olguların, Suriye halkının tüm kesimlerine genelleme yapılması doğru değildir. Hatta o dönemde bile herkes, romanda anlatıldığı gibi kadınlara aynı şekilde davranmamıştır. Ancak bu tür olguların bazı bölgelerde varlığı ve yaygınlığı inkâr edilemez.

Belirtilen olguların birçoğu toplumun ilerlemesi ve gelişmesiyle yok olmuştur. Birçok insan, dine ve mantığa aykırı olan gelenekleri ve adetleri artık kabul etmemektedir. Ancak bu gelenekler bazı yerlerde hala varlığını sürdürmekte, özellikle kırsal kesimde ve devlet tarafından eğitim ve bilinçlendirme almayan bölgelerde görülmektedir.

X. KARAKTERLERİN GÜNLÜK HAYATINDA DİNİ YANSIMALAR

Tarih boyunca din, Suriye toplumunda geleneklerden sanata, mimariden eğitime ve sosyal ilişkilere kadar geniş bir alanda etkisini göstermiştir. Toplumsal yapı, ritüeller, ibadet biçimleri ve toplumsal normlar gibi unsurların hepsi dinin etkisi altında şekillenmiştir. Özellikle sosyal ilişkilerde ve günlük hayatta dinin rolü oldukça etkili olup, bireylerin davranışlarını ve zihniyetlerini şekillendirmede belirleyici bir rol oynamaktadır.[242]

Yazar, romanında farklı karakterler aracılığıyla dinin, bireylerin davranışlarına, düşünce yapılarına ve olayları yorumlama biçimlerine nasıl nüfuz ettiğini aktarmakta ve dinin Suriye toplumunda nasıl bir rol oynadığına dair bir anlayış sunmaktadır.

---

[241] er-Râhib, *el-Vebâ*, 159.

[242] Denis Dragovıc, "Devru'd-Dîn fi İ'adeti Binâi Suriye: Dirâsetu Haleti'l-İslâmi's-Sunni", *Jusoor for Studies*, (2018).

A. Kader ve İlahi Ceza

Kader inancı, İslam dininin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilir. Suriye halkının çoğunluğu Müslüman olduğu için bu anlayış neredeyse tüm insanlar arasında yaygındır. İnsanlar, dindar olmayanlar dahil, sorunlarla veya musibetlerle karşılaştıklarında genellikle bunları ilahi iradeye veya Allah'ın takdirine bağlarlar. Bu şekilde düşen musibetin veya sıkıntının ağırlığını hafifletmeye çalışırlar.

Musibetler ise genellikle Allah'ın bir cezası ve müeyyidesi olarak görülür. Romanın ana karakterleri, hayatlarında bir dizi zorlukla karşı karşıya gelmişlerdir. Aslında, bu karakterler arasında rahat bir yaşam sürdüğünü söyleyebileceğimiz kimse yok gibidir. Ancak, kader inancı ve Allah'ın iradesine teslimiyetleri sayesinde bu zorlukları aşmışlar ve onları kabullenmişlerdir.

Şeyh Abdülcevad karakteri, roman içerisinde Allah'a en fazla teslim olan karakter olarak öne çıkar. Hayatındaki her olayı Allah'ın takdiri ile izah eder ve asla itiraz etmez. Bu özellik, onun karşılaştığı zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olan bir niteliktir.

Şeyh Abdülcevad, Sindiyan ailesinin büyükleri arasında yer alır ve aynı zamanda en dindar üyesidir. Diğer bazı karakterler ise bu inanca tamamen teslim olmayı reddederler ve yaşamın zorluklarına karşı çözüm arayışında olmanın daha uygun olduğunu savunurlar.[243]

"O, yaşadığı her şeyin hak ettiği bir ceza olduğundan kesinlikle emindi ve sadece razı olmaktan başka bir seçeneği yoktu."[244]

"O, yaşadığı her şeyin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu anlamaya başladı. Fakirlik, onu Ramazan Bayramı'nı kutlamayı bırakmaya zorladığında, hiçbir rahatsızlık veya karşı koyma belirtisi göstermedi. Her şeyi Allah'ın takdiri olarak kabul etti."[245]

"İnsan uygulayıcıdır, tasarımcı değildir."[246]

---

[243] Yara Murhic - Mustafa Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", *İda'ât Nakdiyye Dergisi* 42 (2021), 145.
[244] er-Râhib, *el-Vebâ*, 25.
[245] er-Râhib, *el-Vebâ*, 24-25.
[246] er-Râhib, *el-Vebâ*, 20.

Metinlerden anlaşıldığı üzere Şeyh Abdülcevad, kendi yaşamında karşılaştığı zorluklara ve sıkıntılara karşı bir teslimiyet anlayışı sergilemektedir. İlk metinde, Abdülcevad'ın yaşadığı her türlü kötü olayı kendi hak ettiği bir ceza olarak gördüğü ve bu nedenle sadece razı olmayı seçtiği ifade edilmektedir. Bu da bize Abdülcevad'ın kadercilik anlayışını yansıtmakta ve yaşadığı olumsuz deneyimleri Allah'ın iradesine bağlama eğilimini göstermektedir.

İkinci metinde ise, Şeyh Abdülcevad fakirlik gibi zor bir durumla karşılaştığında dahi herhangi bir rahatsızlık veya karşı koyma belirtisi göstermemekte, aksine bu durumu Allah'ın takdiri olarak kabul etmektedir. Bu, Şeyh Abdülcevad'ın zorluklara karşı sabır ve teslimiyetle yaklaştığını gösterir. Ayrıca, yaşadığı her şeyin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu anlamış gibi görünmektedir, bu da onun olaylara fatalistik bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Son metin ise bu iddiayı destekler niteliktedir.

Zorluklara karşı insanların bakış açısını temsil eden bir diğer örnek İsmail karakteridir. eş-Şir köyünde saygın bir şahsiyet olarak tanınan ve kendisine ait birçok mal mülk bulunan İsmail, evlendikten sonra ekonomik olarak darboğaza düşmüş ve artık yaşamını sürdürebilmek için mangal yaparak geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Bu mesleği seçerken, karlı bir iş olmaması ve genellikle işçi sınıfından müşterilere hizmet vermesi nedeniyle İsmail için bir ilahi imtihan olarak kabul edilir. Bu durum, İsmail için sadece basit bir imtihan değil, aksine Eyyûb peygamberin sabrıyla karşılaştırılabilen bir sınav olarak algılanmıştır.[247]

"Şeddad, liman işçilerinden oluşan bir grupla İsmail'in yanına gelirdi ve İsmail onlara evindeki misafirler gibi mangal yapar. Bir gün, Şeddad nazik bir şekilde dükkân işletmesinin pratik olmadığını belirttiğinde, İsmail içtenlikle gülümsedi: "Sanıyor musun ki ben bu iş için yaratıldım, yeğenim? Hayır. Ama Allah beni imtihan ediyor, tam da Eyüp peygamberi imtihan ettiği gibi."[248]

"İsmail: Ey amcaoğlu, sen hayatı bir trajedi olarak mı görüyorsun?

Şeddad: Vallahi bilmiyorum… Peki sen?

[247] Murhic - Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 145.
[248] er-Râhib, *el-Vebâ*, 143.

İsmail hüzünlü bir iç çekti ve şöyle söyledi: Allah'a imanım olmasaydı onu bir trajedi olarak nitelendirirdim."[249]

İlahi sınav, Suriyeli insanın kültürel ve dini kimliğinde ayrılmaz bir parça olduğu söylenebilir. Bu nedenle yaşadıkları zorluklar, bu ilahi sınavın bir sonucu olarak algılanır. Bu sınavı sabır ve imanla geçmek, aynı zamanda bir başarı olarak kabul edilir.

Ayrıca, ilahi ceza inancı da Suriye toplumunda derin bir kök salmıştır. İnsanlar kötülük veya günah işlediklerinde, hayatlarının olumsuz etkilenebileceğine ve bir şekilde Allah'ın cezasına tabi olabileceklerine inanırlar. Bu durum, uzun yıllar boyunca çocuksuz kalan Havle'nin hikayesi üzerinden görülebilmektedir.

Havle, uzun süre çocuk sahibi olamamanın Allah tarafından bir ceza olduğunu düşünmeye başlar. Zira tek çocuğu olan Hayyân'ı doğurduktan sonra çocuğunun bacağındaki bir sakatlık ve eksiklikle doğduğunu gördüğünde, bu sakatlığı da ilahi bir ceza olarak yorumlar.[250]

"Havle, sandalyede oturmuş sessizce düşünüyordu. Allah neden ona bir çocuk nasip etmemişti? Aklına, bu durumun bir tür ceza olduğu fikri gelmişti. Ancak hangi günahı işlediği konusunda şaşkındı ve neden Allah'ın ona ceza verdiğini anlamakta zorlanıyordu."[251]

"Ayak sakatlığı, neredeyse bir felaket kadar büyüktü. Çocuk, insanlar arasında nasıl büyüyecek ve yaşayacaktı ki? Bu felaketin bir ceza olduğunu fark etmesi pek uzun sürmedi."[252]

İlahi cezanın başka bir örneği, Meryem hikayesinde görülebilir. Meryem, meşru olmayan ilişkilere bulaşmış ve kocasını sürekli olarak aldatmış bir kadındı. Bu eylemlerinin sonucunda hapishane ve yoksulluk gibi bir dizi zorluğa maruz kalmış.

Sonuç olarak, çocukları yetim kalmış ve eş-Şir ahalisi tarafından dışlanmış, barınacak bir yer bulamamışlardır. Köy halkı, Meryem ve çocuklarının başına gelenlerin,

---

[249] er-Râhib, *el-Vebâ*, 161.
[250] Murhic - Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 146.
[251] er-Râhib, *el-Vebâ*, 130.
[252] er-Râhib, *el-Vebâ*, 142.

işlediği birçok zina suçu nedeniyle Allah tarafından verilen bir ilahi ceza olduğuna inanmaktaydı.[253]

"Köy halkı, üç kardeşin yaşadığı olayların, hak ettikleri bir ceza olduğuna inanıyordu. Allah, önce Hasan'ı, ardından Meryem'i cezalandırmış ve şimdi de onların soyunu cezalandırıyordu."[254]

"Bir gün gelecek ve Allah, onu hak ettiği şekilde cezalandıracaktır."[255]

B. Velilerin Türbelerinde Dua ve Tevessül Olgusu

Sözlükte "bir aracı vasıtasıyla maddî veya mânevî derecesi yüksek birine yaklaşmayı arzu etmek; iyi amellerle Allah'a yaklaşmayı ummak" anlamındaki v-s-l kökünden türeyen tevessül, bir Müslümanın işlediği sâlih amelleri Hz. Peygamber'i yahut velileri vesile yaparak Allah'a yakın olmaya çalışmasını ifade eder. Vesile, üstün konumdaki birine yaklaşmaya aracı olacağı umulan şey veya kimsedir.[256]

Suriye'de tevessül ve türbelerde dua olgusu halk arasında oldukça yaygındır. Bu olgu, sâlihlerin, velilerin ve sahabilerin mezarlarının bulunduğu bölgelerde sıkça gözlemlenmektedir. İnsanlar, duaların bu sâlih zatların mezarlarında yapıldığı için Allah tarafından kabul edileceği umudunu taşırlar. Bazıları ise kabirde yatan mübarek zatın hürmetine duanın kabul edilmesini ummaktadırlar.

Genellikle insanlar, kabirde yatan mübarek zatların dua etmesini talep ederler ve bazıları isteğin gerçekleşmesi için adakta bulunurlar. Velilerin mezarlarında tevessül ve dua olgusu, köylerde şehirlere kıyasla daha yaygın bir şekilde karşımıza çıkar. er-Râhib romanında, bu olgunun Suriye toplumu içinde ve özellikle köylerde nasıl yaygın olduğunu bize göstermektedir.

Şeyh Abdülcevad'ın karısı, doğum öncesi süreçte, doğumu zorlaştıran birkaç sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların çözülmesi amacıyla Şeyh Abdülcevad, Nureddin adlı bir velinin mezarını ziyaret etmiş, adak olarak 25 lira sunmuş ve sorunların

---

[253] Murhic - Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 146.
[254] er-Râhib, *el-Vebâ*, 74.
[255] er-Râhib, *el-Vebâ*, 82.
[256] Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2012), 6.

giderilmesi için mezarda dua etmiştir. Saygı amacıyla türbe kapısında ayakkabılarını çıkarmıştır.

"Işık, Nureddin adlı velinin türbesinin önündeki hasıra konulan bir kandilden geliyordu. Şeyh Abdülcevad, ayakkabısını çıkarıp içeriye girdi... Yerde diz çökerek elleri açık bir şekilde Fatiha suresini okudu... Yirmi beş lira adakta bulundu. Hafifçe mırıldanarak bir şeyler okudu ve dışarı çıktı."[257]

Şeyh Abdülcevad'ın oğlu, Ahmed Selim, ailesinin kabul etmediği bir kıza âşık olduktan kısa bir süre sonra hastalanır ve şifa bulabilmek amacıyla velilerin türbelerine başvurur.

"İki yıl süren bir aşkın ardından, beklenmedik bir şekilde ölüm getiren tuhaf bir hastalığa yakalandı. İlk başta boyun ağrısı şikayetiyle geldi, ancak acısı arttı. Günler geçtikçe boyun hareketleri zorlaştı. Tam bir yıl boyunca Şeyh Abdülhadi'yi ziyaret etmeyi reddetti. Sonunda gitmeye karar verdi, ancak ne yazık ki orada şifa bulamadı. Bir eşek kiralayıp, Peygamber Yunus'un mezarına gitti. Bu yüce tepe üzerinde üç gün boyunca mezarın hizmetini yaptı ve eşiğinde uyudu. Ancak burada da sağlığına kavuşamadı. Sonunda umutsuzluğa kapıldı ve ziyaretlerinin anlamsızlığına inanmaya başladı. Sonuç olarak, evine geri döndü. Ardından onu tüm mezarları ziyaret etmeye götürdüler ve her birinde üç gün geçirdi."[258]

Metinden anlaşıldığı üzere, insanlar mezarlar ve velilerle güçlü bir bağa sahiptir. Mezarlarda dua ederler ve sorunlarını çözmek için sıklıkla onlara başvururlar. Ahmed Selim'in hikayesinde olduğu gibi bazı insanlar, şifalarını umut ederek bu türbelere hizmet etmek, onları temizlemek ve adaklar sunmak gibi ritüelleri gerçekleştirmektedirler.

Yazar, bazı insanların bu fikre karşı çıktığını ve inanmadığını, ancak bu kültürün yaygınlaşmasından, toplumun baskısından veya alternatif çözümler bulunmamasından dolayı buna zorlandıklarını vurgulamaktadır.

Örneğin; Ahmed Selim'in Şeyh Abdülhadi'ye gitmeyi reddetme kararı ve Peygamber Yunus'un mezarını ziyaret etmesine rağmen şifa bulamayarak ziyaretlerini küçümseme eylemi, onun bu uygulamalara içten içe karşı olduğunu yansıtır. Ancak,

[257] er-Râhib, *el-Vebâ*, 17.
[258] er-Râhib, *el-Vebâ*, 12.

ailesinin ve çevresinin baskısı, aynı zamanda bu kültüre karşı direnme gücünü zayıflatan bir etken olmuştur. Ayrıca, alternatif çözümler bulamamış olması da onu bu yola itmiş gibi görünmektedir.

C. Kuran'ın ve Zikrin Günlük Hayatta Rolü

Romanın karakterleri, Kuran'ı günlük hayatlarında korku ve hastalık gibi farklı durumlarda kullanmışlardır.

"Abu Ahmed, kızının başının üzerine Kuran'ı okur ve onu hastalıktan kurtarması için Allah'a dua eder."[259]

"Baba, Kuran'ı eline alır ve hasta olan Havle'nin yanına gider ve okumaya başlar."[260]

"Bir ses duydu. Ani bir dönüşle bakışları çevresine yayıldı. Dilinden besmele döküldü. Fatiha'yı bitirdikten sonra Ayetel Kürsi'yi okudu."[261]

"Havle şöyle bağırdı: Cinler, bizim penceremizin altında bekliyor olabilir mi?! Allâhü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm, lâ te'huzühû sinetün ve lâ nevm, lehû mâ fi'ssemâvâti ve mâ fi'l-ard, men-ze'l-lezî yeşfe'u 'indehû illâ bi-iznih... ayetin kalanı neydi!"[262]

Romanın karakterleri, günlük yaşamlarının farklı anlarında hamd (Allah'a şükretme), tesbih (Allah'ı tenzih etme) ve istiğfar (Allah'tan bağışlama dileme) gibi farklı zikirler söyleyerek Allah'ı anmışlardır.[263]

"Elhamdülillah, ikisi sınavdan geçmiştir."[264]

"Dün Münteha kendini ed-Derukiyye kuyusuna atmış... Eûzu billahi mine'ş-şeytani'r-racim, Neden?"[265]

---

[259] er-Râhib, *el-Vebâ*, 125.
[260] er-Râhib, *el-Vebâ*, 93-94.
[261] er-Râhib, *el-Vebâ*, 49.
[262] er-Râhib, *el-Vebâ*, 123.
[263] Murhic - Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 154.
[264] er-Râhib, *el-Vebâ*, 117.
[265] er-Râhib, *el-Vebâ*, 55.

"Şam, adeta beyaz bir abaya bürünmüş gibiydi. Dağlarda, ilk defa canlılık belirtileri gözlemleniyordu; bitkiler, Guta ağaçları... Sübhanallah!"[266]

"Pişman olduğumu düşünme, yakın zamanda öleceğim inşallah, o zaman razı olacağım."[267]

D. Dua

Romanın bazı karakterleri, zayıf ve çaresiz anlarında, yaşadıkları sorunları aşmak için dua etme yoluna gitmektedirler. Örneğin, Havle, babası tarafından beğenmediği biriyle evlenmeye zorlandığında, çaresizlik içinde Allah'a dua etmiştir.

"Derin bir iç çekti, sanki göğsünde sabit bir kaya varmış gibi. Başını gökyüzüne kaldırdı ve şöyle dedi: 'Ya Rabbim, beni kurtar! Kurtar beni, Ya Rabbim! Sadece bu kez, sonra bir daha duamı kabul etme. Ya Rabbim!'"[268]

"Rabbim! sadece bu defa beni kurtar, duamın kabulünü erteleme!"[269]

Ölülere rahmet duası, Suriye toplumunun dini kimliğinin belirgin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.[270] Bir kişinin ölümünden bahsedildiğinde, genellikle isminden hemen sonra rahimehullah yani "Allah rahmet etsin" ifadesi eklenir. Bu dua bazen "rahmetullahi aleyh" şeklinde de kullanılır.

"Çünkü annen -Allah ona rahmet etsin-.."[271]

"Eyyûb -Rahimehullah- benzeri olmayan bir kardeşti."[272]

"Baban -Rahimehullah-.."[273]

Hânî er-Râhib'in *el-Vebâ* romanında din, Suriye toplumunun kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak tasvir edilmiştir. Roman, dinin Suriye toplumunun günlük yaşamının farklı yönlerinde nasıl etkili olduğunu ayrıntılı bir şekilde göstermektedir.

---

[266] er-Râhib, *el-Vebâ*, 121.
[267] er-Râhib, *el-Vebâ*, 108.
[268] er-Râhib, *el-Vebâ*, 92.
[269] er-Râhib, *el-Vebâ*, 127.
[270] Murhic - Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 154.
[271] er-Râhib, *el-Vebâ*, 168.
[272] er-Râhib, *el-Vebâ*, 113.
[273] er-Râhib, *el-Vebâ*, 97.

Din, bu bağlamda insanların kader inancı, Allah'ın cezasından duydukları korku, ihtiyaç anlarında dua etme, ibadet ve oruç tutma, korku ve hastalık anlarında Kuran okuma, Allah'ı sürekli anma ve ölülere dua etme gibi farklı yollarla kendini göstermektedir.

Ayrıca, roman, Suriye toplumunda velilere ve türbelere olan bağlılığın da önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ancak, romanın ilerleyen bölümlerinde, özellikle olayların zamanı 1980'li yıllara yaklaştıkça, karakterlerin dini bağlılıklarının ve ritüellerinin azaldığı, birçok karakterin şehre taşınmasının ardından dindarlık seviyelerinin zayıfladığı gözlemlenmektedir. Bu, yazarın dinin toplum üzerindeki etkisinin zaman içinde azaldığına dair eleştirel bir mesaj ilettiği bir durumu yansıtmaktadır.

Geçmişte din, insanların hayatlarında daha belirgin bir rol oynarken, Batı kültürünün ve medyanın etkisinin artmasıyla dinin Müslümanların yaşamlarındaki etkisinin azaldığını göstermektedir.[274]

XI. 20. YÜZYILIN SURİYE'DEKİ SİYASİ DURUMUN PORTRESİ

Suriye, 1516-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmış ve bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, geniş topraklara sahip olması ve yönetime meydan okuyabilecek bir muhalif gücün bulunmaması nedeniyle nispeten politik olarak istikrarlı bir duruma sahip olmuştur.

Osmanlı Devleti, 1918'de Suriye'den çekilmiş ve Emir Faysal bin Hüseyin'in kuvvetleri Suriye'ye giriş yaparak Suriye Arap Krallığı'nın kuruluşunu ilan etmiş, ancak bu krallık sadece iki yıl süren kısa bir ömre sahip olmuş ve 1920'de sona ermiştir.

1920'den itibaren Suriye, Fransız mandası altında kalmış ve fiili bağımsızlığını 1946 yılında elde etmiştir. Fransız işgali dönemi boyunca, Suriye'de çeşitli protesto eylemleri ve isyan girişimleri yanı sıra çatışma ve katliam olayları yaşanmıştır.

[274] Murhic - Musevi, "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 160.

1946 yılında, Suriye fiili olarak bağımsızlığını kazanmış ve Şükri el-Kuvvetli ilk bağımsız Suriye Arap Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Ancak, 1949 ile 1970 yılları arasında bir dizi askeri darbe gerçekleştirilmiş ve iktidar sık sık şiddet yoluyla el değiştirmiştir.

Hafız Esad'ın 1970 yılında gerçekleştirdiği askeri darbeyle birlikte bu girişimlerin sonuçlandığı ve Hafız'ın vefat ettiği 2000 yılına kadar iktidarda kaldığı görülmüştür. 1949-1970 yılları arasındaki dönem, 20'den fazla askeri darbe girişimi ve halkın iradesi dışında gerçekleşen şiddetli değişikliklerle karakterize olmuştur.[275]

Suriye'nin modern tarihini değerlendirdiğimizde, adaletsizlik, yolsuzluk, rüşvet, toplum sınıfları arasında ayrımcılık, eşitsizlik, eleştirileri bastırma ve özgürlükleri kısıtlama gibi olumsuz olgularla dolu olduğunu söyleyebiliriz.

Hânî er-Râhib, Suriye'nin çağdaş tarihine bizzat tanıklık eden bir yazardır. Hükümetin baskıcı uygulamaları ve bu uygulamaların halk üzerinde yarattığı psikolojik etkileri, onun gözleri önünde gerçekleşmiştir. Bu olumsuz durumlarla yoğun bir şekilde karşılaşması, romanda olayları daha derinlemesine ve detaylı bir şekilde anlatmasına zemin hazırlamıştır.

Yazar, bağımsızlık sonrası dönemden başlayarak ülkedeki siyasi ve kültürel durumdaki değişimi tasvir eder. Ayrıca, dilin içine giren yeni siyasi, felsefi ve kültürel terimlerin fazlalığını vurgular. Bu terimlerin genel halk tarafından anlaşılmasının zorluğunu da belirtir. İnsanlar arasında yaygın olarak kullanılan yeni terimlerin artışı, Suriye'deki bağımsızlık sonrası dönemde mevcut olan çeşitli düşünceler ve öğretilerin zenginliğine işaret etmektedir. Bu da bizi, bağımsızlık sonrası dönemde Suriye'de fikir ve ifade özgürlüğünün oldukça yaygın olduğunu söylemeye götürür. Yazar, metin aracılığıyla okuyucuya bu fikri aktarmayı amaçlamaktadır.

"Bağımsızlıktan sonra günlük yaşamın içine yeni kelimeler girdi, örneğin çiftçilik, çobanlık ve hasat gibi terimler. Lazkiye'ye her gün giden Ebu Haşim bile, bu kelimeleri anlamakta güçlük çekti; çünkü sürekli olarak şehirdeki haberleri dinliyordu. Toplumsal, ekonomik ve siyasi terimler arasında, onun zihnini meşgul eden terimler vardı: feodalizm,

[275] George Haddad, *Revolutions and Military Rule in the Middle East: The Arab States* (New York: Robert Speller, 1971), 181-290.

gericilik, gelir farkı, toplum sınıfları, sosyalizm, tarihselcilik ve buna benzer birçok terim. Bu duruma Ebu Hişam şu sözleriyle tepki verdi: "Bu kadar hızlı mı? Dün hala Fransa'nın işgali altındaydık!"[276]

İfade özgürlüğünün varlığı ve yeni fikirlerin yayılmasının yanı sıra yazar, bağımsızlık sonrası Suriye'de hızlı bir maddi gelişmenin meydana geldiğine dikkat çekmiştir. Örnek olarak, otobüs ve araç sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır. eş-Şir'den Lazkiye'ye giden otobüs sayısı birden üçe çıkmıştır. Bu gelişme, bu güzergâhta tek şoför olarak çalışan Ebu Haşim'in öfkesini uyandırmıştır.

"Aslında Ebu Haşim'i en çok rahatsız eden şey, eş-Şir-Lazkiye güzergâhında tek başına çalışan eski dolmuşunun yanı sıra artık kırk kişiye kadar yolcu taşıyabilen küçük bir otobüsün ve ayrıca Ebu Cabir'in on dört kişiyi alabilecek yeni dolmuşunun olmasıdır."[277]

Fransa'nın Suriye'den çekilmesinin ardından Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kuruluşu gerçekleşti. Ancak, yeni kurulan bu cumhuriyet beklenen güçlü ve sağlam bir yapıya sahip değildi. Özellikle siyasi iktidarın ve devlet kurumların istikrarı konusunda bir zayıflık gözlenmekteydi.

Bağımsızlık sonrası Suriye, kısa bir süre boyunca demokratik süreçler, seçimler, sivil yönetim ve kurumsal düzenin egemen olduğu bir dönem yaşadıktan sonra askeri yetkililerin ve komutanların devletin kritik noktalarını kontrol etmesi nedeniyle daha önce belirttiğimiz gibi bir dizi darbe gerçekleşti.[278]

Bir ülkede askeri gücünün ağırlığı ve silahlı kuvvetlerin yönetime karışması, sıklıkla hukukun üstünlüğünü sarsma, yolsuzluğun yaygınlaşmasına ve toplumsal düzenin bozulmasına yol açabilir.[279] Bu durumun somut örneğini Suriye'de gözlemlemek mümkündü.

Bu dönemde çeşitli yozlaşma örneklerinin artış göstermesiyle birlikte yazar, özellikle rüşvet olgusuna vurgu yapmaktadır. Rüşvet, yazarın ifade ettiği gibi, özellikle

[276] er-Râhib, *el-Vebâ,* 61.
[277] er-Râhib, *el-Vebâ,* 61.
[278] Beşir Zeynelâbidin, "An Suriye Ma ba'de'l-İstiklâl ve Kable'l-Baas" (Görüşmeci: Tammam Ebu el-Hayr, Görüşme 27 Mayıs 2020).
[279] Velid Şevşe, "Beyne'l-Hükmi'l-Askeri ve'l-Medeni.. Limâza Aleynâ an Nehtâra'l-Medenî?", *aljazeera.net* (2019).

askeri personel ve subaylar arasında geniş bir yaygınlık göstermektedir. Ayrıca, devlet dairelerinin tüm alanlarında, büyük veya küçük resmi işlemlerin tamamında da varlığını sürdürmektedir. Bu gerçek, yazarın metni kaleme aldığı dönemden günümüze kadar Suriye'de açıkça fark edilirken, bunun yanı sıra yazar, devlet makamlarının bireysel çıkarlar için istismar edilmesinin de oldukça yaygın olduğuna özellikle dikkat çekmektedir.

Yazar, bu gerçekleri romanda birkaç karakter üzerinden ifade etmiştir. Örneğin, Havle'nin eski kocası Şekip, önceden ordu görevinde bulunurken daha sonra polis teşkilatına transfer edilme kararı alınınca memnuniyet duymuştur. Çünkü polisler, trafik cezası yazmamak karşılığında insanlardan rüşvet alarak ek gelir elde edebilirler. Bunun yanı sıra, polisler kendilerini bu davranışı kendi bakış açılarından haklı çıkarmakta ve trafik cezasının zaten hükümete ödeneceğini düşünerek bu şekilde davranmaları haklı olduğunu savunmaktadırlar.

Yazar, Havle ile Şekip arasında geçen diyalog yoluyla, kişisel çıkarların kamu haklarından daha üstün tutulduğu ve rüşvetin artık sıradan bir olgu haline geldiği mesajını vermeyi amaçlamıştır.

- Hanım, beni polis teşkilatına transfer etmeye karar verdiler.

- Bu ne anlama geliyor?

- Bilmiyor musun?

Şekip bir sigara yaktı ve Havle'nin tepkisini bekledi. Tepki gelmeyince sigarayı parmağıyla vurdu ve şu diyalog aralarında geçti:

- Sen ne düşündüğünü söylemedin he?

- Benim düşüncem mi? Düşüncem mi olacak? Polisler, ordudan farklı. Belki.

- Hepsi aynı takım elbiseyi giyiyor. Ama poliste daha fazla fırsat var. Çok var.

- Nereden?

- Ceza ihlallerinden. Bazen beş lira bile kazanabilirsin.

- Nasıl? Nasıl kazanılır?

- Bir sürücü trafik kuralı ihlal eder, ona on liralık bir ceza keseriz. Ya da bize yirmi lira verip ona göz yumabiliriz.

- Hiçbir şey anlamıyorum, nasıl göz yumabilirsiniz?

- Eğer trafik kurallarını ihlal ederse, on veya yirmi lira ceza öder ya da bize birkaç lira ödeyerek bizi memnun eder.

- Yani sizi memnun ederse, hükümete para ödemez mi?

- Hayır.

- Peki, hükümetin paraları ne olacak?

- Hükümetin paralarına mı üzülüyorsun? Onların paralarını ateş bile yiyemez.

- Bu haramdır. Hükümetin paraları hükümetin kasasında kalmalı.

- Ben zaten hükümetin çocuğuyum.[280]

Bu diyalog, Şekip karakteri aracılığıyla kamu hizmetlerinin kişisel çıkarlar doğrultusunda istismar edilen, özensiz ve umursamaz bir polis memurunun rolünü yansıtmaktadır. Şekip, kamu kaynaklarına dikkatsizce yaklaşarak bireysel çıkarlarını kamu yararlarının önüne koymaktadır.

Öte yandan Havle, kurallara ve yasalara saygı gösteren dürüst bir vatandaşı temsil eden bir karakterdir. Havle, toplumda yaygın olan yolsuzluğun dalgasına katılmamayı seçer ve kamu menfaatini kişisel çıkarlarının üzerine koymayı tercih eder. Bu diyalog, farklı iki karakterin üzerinden toplumsal değerleri ve etik normları yansıtarak, rüşvetin sıradanlaşmasını ve bireysel çıkarların her şeyin önüne geçtiği durumu anlatmaktadır.

Yazar, rüşvet olgusunu ele alırken, bu sefer Lazkiye Limanı'nda görev yapan sıradan bir memur olan Şeddad karakterini kullanarak bir diğer örnek sunmaktadır. Limandaki stratejik konumu dolayısıyla Şeddad, rüşvet alma olasılığına sahiptir ve maddi açıdan fayda sağlayabilecek bir konumdadır. Ancak Şeddad, etik değerlere bağlı kalarak yasalara uygun bir çalışma ilkesini benimsemeye ve yaygınlaşmış yolsuzluk eğilimine karşı direnmeye karar vermiştir.

[280] er-Râhib, *el-Vebâ*, 120.

Üst mevkideki yetkililer, Şeddad'ı işten çıkarma tehdidiyle baskı altına almış ve sonuç olarak yasa dışı malların kaçakçılık yoluyla geçirilmesine aracılık etmeye zorlamışlardır. Karşılığında ise hediyeler ve rüşvet teklif edilen Şeddad, başlangıçta bu tür baskılara karşı direnç göstermiş olsa da zaman içinde bu mücadeleyi sürdürememiş ve nihayetinde rüşvet alanlar grubuna dahil olmuştur.

Bir gün Şeddad, iş adamlarından yasa dışı yollarla malları geçirmesi için aldığı bir hediye (rüşvet) ile eve geldi. Hediye, pahalı bir teypti ki Şeddad'ın alacak gücünün ötesindeydi ve ayrıca o dönemde Suriye'de teknoloji henüz yaygınlaşmamıştı, bu nedenle ülkede bulunma imkânı yoktu. Şeddad, bu teybi, rüşveti kesin bir şekilde reddeden eşinden gizlemeye çalıştı ancak sonunda bu çaba başarısızlıkla sonuçlandı. Bu durum üzerine aralarında şu diyalog geçti:

- Zehra: Şimdi bana söyle, bu başıma sarıp sarmaladığın belalar nedir?

- Şeddad, kadehini avucuna alıp hafifçe yudumladı ve umursamazca cevap verdi:

- Hangi belalar?

- Rüşvet

- Bu hediye, rüşvet değil.

- Dinle Şeddad, lafı uzatma. Hediye demek rüşvet demek. Neden rüşvet alıyorsun?

- Bağırmadan sinirlenmeden anlamak istiyor musun?

- Evet eğer dürüst olursan.

- Elbette dürüst olacağım. Herkes kaçakçılıkla uğraşıyor. Zaten kaçakçılıkla mücadele yasaları, devlet dışındaki servet sahibi insanları hedef alıyor, anladın mı? Birileri makam ve güç sahibi, birileri servet sahibi. İkisi de anlaşmalı. Servet sahipleri işlerini yürütebilmek için güç sahiplerine ihtiyaç duyar. Güç sahipleri de cebini doldurabilmek için servet sahiplerine ihtiyaç duyar. Doğal kanun, sivil kanunun ihlalidir artık. Anladın mı?

- Hayır, anlamadım. Bana neden rüşveti kabul etmek zorunda olduğunu söylemedin.

- Hesaplarımı yaptım ve içimden geçirdim: Ben aslında kimim? Bu düzenin bir dişlisiyim sadece. Sertleşirsem kırılırım. Onlarca insan stratejik pozisyonumu ele geçirebilmek için işten çıkarılmamı bekliyor. Eğer beni dışarı atarlarsa, nasıl yaşayacağımızı düşündün mü?... Şimdi anladın mı ?

- Hayır, hâlâ anlamadım. Sen dünya genelindeki kaçakçılığı kolaylaştırıyorsun ve 'Ben masumum çünkü rüşvet almadım' diyorsun. Maşallah, maşallah. Sen korkuyorsun, Şeddad!

- Korkmayayım mı? Elbette ki korkuyorum. Herkes gibi ben de korkuyorum.

- Şeddad, ya onlarla gidersin. Hem güç hem servet sahibi olursun. Ya da sadece servet sahibi olup kendini koruyabilirsin. Ya da bu işi bırakırsın.

- Ah!

- Evet. Yarı rüşvet olmaz. Yarı kaçakçılık da olmaz. Yarı hırsızlık da olmaz. Onlar kaçakçı, sen de rüşvetçisin. Eğer yaptığınız pislik açığa çıkarsa, ilk cezalandırılacak olan sen olursun. Sen delisin.

- Yok, hem de çok akıllıyım.

- Öyleyse işi bırak.

- İmkansız, işsiz kalamam. Yeni bir iş en az 100 bin lira gerektiriyor.[281]

Bu diyalog o dönemin Suriye'sinde genel sistemin işleyişini, yasadışı zenginleşmeyi, yozlaşmanın örneklerini ve sistem içine girmek zorunda kalan memurların zihniyetini anlamak açısından son derece önemlidir ve bize o dönem hakkında birçok şey anlatmaktadır.

Diyalogda, Suriye'deki sosyal ve ekonomik sistemin karmaşıklığına, siyasi gücün ve servetin birbirine bağımlılığına ve yaygın yolsuzluğun sosyal dokuyu nasıl etkilediğine dair önemli ipuçları bulunmaktadır.

Şeddad'ın ifadeleri, toplum içinde güç ve makam sahipleri ile servet sahipleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve bu ilişkinin kaçınılmaz sonuçlarını yansıtmaktadır. Söz

[281] er-Râhib, *el-Vebâ*, 195-197.

konusu ilişkide, güç sahiplerinin hukuki ve siyasi yetkileriyle, servet sahiplerinin ekonomik kaynakları arasında bir denge kurulmuştur. Bu denge, servet sahiplerinin işlerini yürütebilmek için güç sahiplerine ihtiyaç duymalarından, güç sahiplerinin de ekonomik refahlarını sürdürebilmek için servet sahiplerine ihtiyaç duymalarına kadar uzanmaktadır.

Kaçakçılıkla mücadele yasalarının, aslında servet sahipleri üzerinde odaklandığı ve devlet dışındaki bu aktörlerin hedef alındığı ifadesi, sistemin yozlaşmasının nedenlerini yansıtmaktadır. Bu durum yasa dışı faaliyetlerin sadece yüzeyde ele alındığını ve gerçek güç ve servet sahiplerinin etkilenmediğini göstermektedir.

Şeddad'ın *"Onlarca insan stratejik pozisyonumu ele geçirebilmek için işten çıkarılmamı bekliyor."* ifadesi, sosyal hareketlilik ve güç ilişkilerinin karmaşıklığını yansıtmaktadır. Bu, Suriye'deki toplumsal ve ekonomik düzenin dengesizliklerini ve haksızlık duygusunu yansıtırken, bireylerin kişisel güvencelerini korumak için içinde bulundukları zorunlulukları dile getirmektedir.

"Eğer beni dışarı atarlarsa, nasıl yaşayacağımızı düşündün mü?" ifadesi ise, bu tür bir sistem içinde yaşamanın getirdiği belirsizlikleri ve güvencesizliği dile getirmektedir. Bu ifade, bireylerin ekonomik ve toplumsal istikrarlarını nasıl sağlayacaklarını sorguladıklarını gösterirken, Suriye'de mevcut olan sistemdeki kırılganlıkların insanların günlük yaşamlarını nasıl etkilediğini açığa çıkarmaktadır.

Suriye'deki darbeler dönemi ve Hafız Esad'ın 1970'te iktidara gelmesi, sadece yolsuzluk ve rüşvetin yarattığı sonuçlarla sınırlı kalmamıştır; aynı zamanda adaletsizlik, korku kültürü, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve istikrarsızlık gibi etkileri de beraberinde getirmiştir. Bu dönem, askeri yönetimin iktidarı ele geçirmesi ve sivil yönetimin tasfiye edilmesi sonucunda doğal olarak ortaya çıkan bir durumdur.

Yazar, romanın farklı bölümlerinde bu diktatoryal ortamı ve istihbarat baskısını göstermiştir. Bu durumu tasvir etmek için genellikle, yolsuzluğa karşı olan görüşleri ile öne çıkan ve mevcut düzene karşı çıkan Şeddad karakteri kullanılmıştır.

"Olsun, korku içinde yaşamaya devam edelim. Kim bilir? Belki de gelecekteki çocuklarımız, bizim yapamadığımızı başarırlar. Belki de bir şeyler yapabilirler. Onların çocukları fırına gittiklerinde ekmeği kolayca alabilsinler. Okula gittiklerinde doğru

bilgiyi öğrenebilsinler. Doktora gittiklerinde ücretsiz tedavi alabilsinler. Hatalı bir şey gördüklerinde seslerini duyurabilsinler. En azından itiraz etme özgürlükleri olur. Başlarını çevirdiklerinde güzel bir bahçe görebilsinler. Düşüncelerini gözetleyen gözlerden ziyade."[282]

Yazar, bu metinde, o dönemin Suriye halkının psikolojik durumunu anlamaya yönelik önemli işaretler sunmuştur. Şeddad'ın *"Olsun, korku içinde yaşamaya devam edelim"* ifadesi, Suriye'nin siyasi atmosferindeki belirsizliği, güvensizliği ve insanların günlük yaşamlarını koruma arzusunu yansıtmaktadır. Bu, Suriye'de yaşayan bireylerin uzun süren siyasi istikrarsızlık etkisi altında olduklarını gösterirken, sadece günlük hayatlarına odaklandıklarını vurgulamaktadır.

"Kim bilir? Belki de gelecekteki çocuklarımız, bizim yapamadığımızı başarırlar. Belki de bir şeyler yapabilirler." ifadeleri, Suriye halkının umutlarını ve geleceğe dair beklentilerini yansıtmaktadır. Bu ifadeler, toplumun gelecekteki nesillerin potansiyelinde umut taşıdığını ve mevcut düzenin değişimi arayışında olduğunu gösterirken, mevcut zorluklara rağmen umutlarını korumaya devam ettiklerini belirtmektedir. Yazarın bu sözleri, Suriye'nin geleceğine dair doğru bir tahminde bulunduğunu göstermektedir. er-Râhib'in öngörüleri, 2011'de gerçekleşen Suriye Devrimi ile romanda tasvir edilen nesilden bir veya iki nesil sonra gerçekleştiğini göstermektedir.

"En azından itiraz etme özgürlükleri olur." ifadesi, Suriye halkının siyasi ve toplumsal özgürlük taleplerini vurgulamaktadır. Bu ifade, baskılara rağmen özgürce düşünme ve ifade etme isteğini yansıtırken, siyasi kontrol ve gözetim altındaki bir ortamda yaşamanın getirdiği sınırlamaları da göstermektedir.

"Düşüncelerini gözetleyen gözlerden ziyade" ifadesi, Suriye'nin her bir köşesinde faaliyet gösteren gizli istihbarat ağlarına dikkat çekmektedir. Yazar, aşırı gözetim ve takip korkusunun etkisini başka yerde de vurgulamıştır. Şeddad hapishaneden çıktıktan sonra amcaoğlu İsmail'in sözleri ile karşılaşır:

"Ey amcaoğlu, neden kendine böyle bir şey yaptın? Bu dönemde kimse siyasi meselelerde konuşmaya cesaret edemez. Kendi iç sesiyle bile konuşamaz hale geldik!"[283]

---

[282] er-Râhib, *el-Vebâ*, 197.
[283] er-Râhib, *el-Vebâ*, 224.

Daha önce de belirtildiği gibi, Hânî er-Râhib'in eserlerinde öne çıkan özelliklerden biri, gerçekliği doğru şekilde anlama kabiliyeti ve buna göre öngörüde bulunmasıdır. Yazar, *el-Vebâ*'da Suriye'nin gelecekteki siyasi manzarasını neredeyse 50 yıl önceden doğru bir şekilde öngörme yeteneğini sergilemiş ve günümüzde yaşanan olayları sanki anında tasvir ediyormuş gibi son derece keskin bir biçimde betimlemiştir.

"Öngörüde bulunuyorum ki, önümüzdeki yüz yıl veya elli yıl boyunca şiddet çağı yaşanacak. Dünya genelinde devlet baskısı artacak. Korkaklar, kendi kimliklerinden çıkıp şiddetin malzemesi haline gelecekler. Şiddetin gölgesi sarmalayıcı olacak, her yeri saracak. Devletlerin tiranlığı, hukuku sona erdirecek. Bizi barbarlığın uçurumlarına sürükleyecek. Değerlerimizin, yapılarımızın ve insan ilişkilerimizin dağılıp gittiği bir çöküş dönemi yaşanacak."[284]

Yazar, bu sözleri Şeddad'a atfederken, Suriye'nin bugünkü toplumsal ve siyasi durumu ile askeri yönetimin baskısının doğurabileceği sonuçları çarpıcı bir şekilde öngörmüştür. Metinde dile getirilen öngörüler, sadece Suriye'nin geleceğine dair değil, aynı zamanda uluslararası siyasi atmosfere dair de dikkat çekici bir bakış sunmaktadır.

İlk olarak, *"önümüzdeki yüz yıl veya elli yıl boyunca şiddet çağı yaşanacak"* ifadesi, Suriye'nin yakın geçmişinde ve günümüzde yaşadığı siyasi çalkantıların derinlemesine bir yorumu olarak öne çıkmaktadır. Esad rejimi, 2011 devrimi bastırmaya çalışırken ülke geneline yayılan yıkım, toplumsal ayrışma ve devlet otoritesinin zayıflaması, bu öngörüyü desteklemektedir. Yazarın öngörüsü, bu dönemdeki siyasi istikrarsızlığın sadece bir geçiş dönemi olmadığını, uzun vadeli bir şiddet çağının habercisi olduğunu işaret etmektedir.

"Dünya genelinde devlet baskısı artacak" ifadesi, günümüzde özellikle Arap ülkelerinde otoriter yönetimlerin yükselişi ve uluslararası arenadaki demokratik değerlerin sorgulanması ile uyumlu bir şekilde değerlendirilmelidir. Suriye'nin kendi iç dinamikleri ve dış müdahalelerle şekillenen siyasi atmosferi, bu öngörünün yansımasıdır.

er-Râhib, *"Korkaklar, kendi kimliklerinden çıkıp şiddetin malzemesi haline gelecekler."* ifadesiyle, korkunun yerini cesaretin alacağı, halkın bir devrim gerçekleştireceği, askeri yönetimle başa çıkmak için daha fazla cesaret göstereceklerini

[284] er-Râhib, *el-Vebâ*, 213.

ve taleplerini dile getireceklerini, ancak bunun karşılığında acımasız bir şiddetin hedefi olacaklarını ve isteklerinin karşılanmayacağını bizlere söylemektedir.

Yazarın bu sözlerinden sonra, Suriye'de iki ayrı devrim yaşandığını görmekteyiz. İlki 1980-1982 yıllarında Hafız Esad tarafından bastırılan ve binlerce kişinin hayatını kaybettiği devrimdir. Diğeri ise hala devam eden, yüz binlerce insanın ölümüne, binlercesinin işkence gördüğü hapishanelerde çile çekmesine ve milyonlarca Suriyelinin mülteci durumuna düşmesine yol açan 2011 devrimidir.

"Devletlerin tiranlığı, hukuku sona erdirecek" ifadesi, otoriter rejimlerin siyasi otoriteyi kullanarak hukukun üstünlüğü ilkesini zayıflatabileceğini öngörürken, bu durumun keyfi uygulamalara yol açabileceğine dikkat çeker. Bu öngörü, Suriye'nin siyasi tarihindeki otoriter yönetimlerin hukukun ve adaletin gerilemesine yol açan uygulamalarıyla uyumlu bir şekilde değerlendirilebilir.

Özellikle Beşar Esad'ın liderliği döneminde, 2011 devriminden sonra yapılan birçok araştırma hukukun neredeyse hiçbir şekilde etkili olmadığını göstermektedir. Bu durumun en çarpıcı kanıtlarından biri, Suriye ordusundan ayrılan bir askerin sağladığı görüntülerdir. Bu kişi, "Sezar" takma adıyla bilinir ve 2013 yılına kadar Suriye ordusunda askeri fotoğrafçı olarak görev yapmıştır. Rejimden ayrıldıktan sonra toplamda 55 bin fotoğrafı ifşa eden Sezar, kendi güvenliği için sahte bir isim kullanmıştır. Sızdırılan bu fotoğraflar, hapishanede mahkeme kararı olmadan çeşitli yöntemlerle idam edilen veya işkence sonucu hayatını kaybeden tutukluların cesetlerini göstermektedir. Ölen kişilerin bedenlerinde elektrik şokları, şiddet izleri, kırık kemikler ve çeşitli hastalıkların yanı sıra boğulma ve diğer işkence izleri bulunmaktadır.[285]

"Bizi barbarlığın uçurumlarına sürükleyecek" ifadesi, siyasi şiddetin ve toplumsal istikrarsızlığın uzun vadeli etkilerini öne çıkarır. Bu ifade, gelecekteki olayların toplumsal düzeni ciddi şekilde etkileyebileceğini ve insanlığın daha karanlık yönlerine doğru kayabileceğini öngörür.

"Değerlerimizin, yapılarımızın ve insan ilişkilerimizin dağılıp gittiği bir çöküş dönemi yaşanacak" ifadesi, toplumun temel değerlerinin, sosyal yapılarının ve insan ilişkilerinin çözüldüğü bir dönemi öngörür. Bu öngörü, Suriye'deki savaşın toplumsal

[285] *aljazeera.net*, "Men Hüve Kaysar (Sezar)?" (2020).

dokuyu tahrip eden etkileriyle örtüşürken, yaşanan çöküşün toplumsal ilişkileri de etkilediğini belirtir.

Hânî er-Râhib, sadece devlet içinde var olan haksızlık ve yolsuzlukların boyutlarını yansıtmakla kalmadı; aynı zamanda hapishanelerdeki mahkumların çektiği acıları ve içinde bulundukları psikolojik durumu, devrimci düşünceleriyle tanınan Şeddad karakteri üzerinden tasvir etti.

"Özgürlüğün kaybı, acı bir durumdur. İki adam gelir ve seni evinden alır. İşte böyle, basitçe. Adeta bir bisiklet gibi sessizce kayar gidersiniz. Ardından sizi bir depo gibi bir odaya taşırlar." [286]

Yazar, Şeddad'ın bu ifadeleri üzerinden tutuklanma olayını incelerken özgürlüğün kaybının insan üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Tutuklanma eylemi, "*acı bir durum*" olarak tanımlanmıştır, bu da bireyin özgürlüğünden mahrum kalmasının duygusal ve psikolojik zorluklarına işaret etmektedir.

"*İki adam gelir ve seni evinden alır*" ifadesi, tutuklanmanın aniden ve kişisel alanın ihlal edilerek gerçekleştiğini göstermektedir.

Şeddad'ın "*işte böyle, basitçe*" ifadesi ise, tutuklanmanın rutin ve hızla gerçekleştirilen bir eylem gibi sunulmasıyla, bireyin özgürlüğünün nasıl kolayca elinden alınabileceğine dikkat çekmektedir.

"*Bisiklet gibi sürüklenirsiniz*" ifadesi, bireyin kontrolsüz ve zorla bir yöne çekilişi ile tutuklanmanın aniden ve istem dışı gerçekleşen bir eylem olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, bireyin direnme şansının sınırlı olduğunu ve özgürlüğünün çiğnenmesini anlatırken, tutuklamanın şiddetini ve bireyin savunmasızlığını göstermektedir.

"*Depo gibi bir odaya taşırlar*" ifadesi ise, bireyin fiziksel ve mekânsal olarak sınırlarının daraltıldığını, özgürlüğünün sıkıştığını anlatarak tutuklanmanın etkisini vurgulamaktadır.

"Depolara konduğumuzda, korku dolu fare sürüsü gibiydik. İnsanlıktan çıkmış birer yığın haline geldik. Tanımadığınız insanlarla beraberdik, ama sanki onları çok iyi tanıyormuşuz gibi bir hisse kapıldık. Hepsi ekmek arayışındaydı. Bizleri mezbahaya,

[286] er-Râhib, *el-Vebâ*, 212.

durumlarımızın incelenmesi için götürdüler. Devletin böyle bir hâl alabileceğini hayal bile edemezdim."[287]

er-Râhib, Suriye'deki tutuklanma süreçlerinin insan hakları ihlalleri, psikolojik travma ve insan onurunun çiğnenmesi gibi yönlerini ele alırken, sembolik ve duygusal bir dille ifade etmektedir.

"*Depolara konduğumuzda*" ifadesi, tutukluların kamyonetlere hapsedilmesinin ve bu taşımanın insanlık dışı koşullarda gerçekleşmesinin altını çizerken, tutukluların maruz kaldığı koşulların sertliği ve insan haklarına aykırılığı belirtilmektedir.

"*Korku dolu fare sürüsü gibiydik*" benzetmesi, tutukluların yaşadığı dehşetin ve savunmasızlığın derinliğini vurgularken, "*insanlıktan çıkmış birer yığın haline geldik*" ifadesi, tutukluların onurunun zedelendiği ve insanlık değerlerinin çiğnendiği bir durumu özetlemektedir.

"*Tanımadığınız insanlarla beraberdik, ama sanki onları çok iyi tanıyormuşuz gibi bir hisse kapıldık*" ifadesi, tutukluların acı ve zulüm altındaki ortak deneyimlerinin onları birbirine yakınlaştırdığını, empati duygularının yoğunlaştığını anlatarak, insanların dayanışmasını ve bir araya gelme gücünü vurgulamaktadır.

"*Hepsi ekmek arayışındaydı*" ifadesi aralarında suçsuz kişilerin de bulunduğu, siyasi çekişmelerden uzak durmuş bireylerin yer aldığını vurgulamaktadır.

"*Bizleri mezbahaya, durumlarımızın incelenmesi için götürdüler*" ifadesinde yazar, hapishaneyi mezbahaya benzetmesi ile hapishanenin dehşet veren bir ortama dönüştüğünü göstermekte ve tutukluların tıpkı koyunlar gibi muamele gördüğünü, insanlık dışı bir yaklaşım sergilendiğini vurgulamaktadır. Bu anlatımla aynı zamanda, tutukluların toplu şekilde işkence ve zulme maruz kaldığına da dikkat çekmektedir.

"Onların karşısında aşağılık ve korkak mıydım? Sanırım bu tür düşünceler orada kayboluyor. İnsan aniden korkusuz bir solucana dönüşüverir, her an ezilebileceğinden endişe eder. Kahraman değilim. Ama korkak olduğumu bilmiyordum. Korkunun boyutu cesaretin boyutunu aşıyordu."[288]

---

[287] er-Râhib, *el-Vebâ*, 212.
[288] er-Râhib, *el-Vebâ*, 213.

Yazar, bu metinde tutuklunun psikolojik deneyimini açıklarken, otoriteye karşı duyulan korku, özsaygının zedelenmesi, içsel çatışmalar ve öz değerlendirme gibi temaları işlemektedir. Tutuklu, kendini aşağılık ve korkak olarak değerlendirirken, bu düşüncelerin tutukluluk durumunda önemsiz hale geldiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda, her an ezilme endişesi taşıdığını belirterek, otoritenin baskısının ve acımasızlığının ne kadar baskın olduğunu vurgulamaktadır.

"*İnsan aniden korkusuz bir solucana dönüşüverir*" ifadesinde yazar, zor koşulların insanın kendini yeniden değerlendirmesine yol açabileceğini ve hatta kendi insanlığını bile sorgulama noktasına getirebileceğini aktarmaktadır.

"*Kahraman değilim. Ama korkak olduğumu bilmiyordum.*" ifadesi, tutuklunun kendi kimliği ve duygusal durumu arasındaki çelişkiyi yansıtmaktadır.

"*Korkunun boyutu cesaretin boyutunu aşıyordu*" ifadesi ise, tutuklunun içsel çatışmasını ve zorlu koşullar altında insanın nasıl zayıflayabileceğini belirtmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hânî er-Râhib, özellikle Suriye'de nadir bulunan Arap dünyasında ise özgün bir konuma sahip bir romancıdır. er-Râhib, geleneksel romanda bulunan klasik kalıpları reddederek ve yeni anlatım tekniklerini kullanarak edebiyat sahasında yenilikçi bir yaklaşım benimsemiştir. Yüksek öğrenimini İngiltere'de tamamlaması, dünya edebiyatına geniş bir perspektiften bakmasını sağlamış ve özellikle İngiliz edebiyatından pek çok edebi unsur ve üslubu eserlerinde kullanmıştır. Aynı zamanda somut gerçeklik temelleri üzerinden geleceği öngörme kabiliyeti ile siyasi olayları yorumlama ve anlama konusunda özgün bir yetenek sergilemiştir. Suriye ve Arap dünyasındaki önemli tarihsel olaylara tanıklık etmiş ve bu olayları eserlerinde yansıtmıştır. Bu bağlamda er-Râhib, 20. yüzyıla tanıklık eden yazarlarından biri kabul edilmekte ve Suriye romanını yeniden şekillendiren bir yazar olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmamızda incelediğimiz *el-Vebâ* romanı, yazarın en önemli romanlarından biridir. Arap Yazarlar Birliği tarafından en iyi 100 Arap romanlar arasında seçilen bu roman, çağdaş Suriye tarihini kısa ve öz bir şekilde ele almıştır ve Suriye'de çeşitli toplumsal sınıflardan ve ekonomik geçmişlerden gelen bireylerin yaşamlarını betimlemiştir. Romanda Suriye'deki adaletsizlik, baskı, sansür, tutuklamalar ve özgürlüklerin kısıtlanması anlatılmıştır.

Yazar bazı toplumsal meseleleri ele alarak toplumun gelenek ve göreneklerini eleştirmektedir. Romanda ele alınan en önemli temalardan biri kadın temasıdır. Yazar, kadın karakterlerin diyaloglar aracılığıyla Suriyeli toplumun kadınlara bakışını resmetmekte ve eleştirmektedir.

Ayrıca yazar, dinin Suriyeli insanların yaşamındaki rolünü, karakterlerin davranışları üzerinden göstererek ele almaktadır. Romanda anlatılanlara dayanarak, dinin Suriyeli insanların eylemlerini, düşüncelerini, dünya görüşlerini ve olayları anlama biçimlerini şekillendiren önemli bir etken olduğunu söylemek mümkündür. Birçok karakter, olayları ve zorlukları kendi kaderleri olarak görür ve sorunları çözmek için hiçbir çaba göstermez. Şeyh Abdülcevad ise kaderci görüşleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Romanın büyük bir kısmı Lazkiye şehri ve eş-Şir köyünde geçmektedir. Yazarın Lazkiyeli olması nedeniyle, şehrin mahallelerini, köşelerini, sokaklarını ve tarihi yerleri

son derece detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Bu nedenle, bu romanı Lazkiye halkının geleneklerini ve şehrin simgelerini incelemek isteyenler için bir başvuru kaynağı olarak düşünmek mümkündür.

Yazar, Suriye'deki siyasi durumun patlayacağını ve bir ayaklanmanın meydana geleceğini öngörmüş, yönetici sınıfın bu değişikliği kabul etmeyeceğini ve şiddet, kan dökme ve tutuklamaların artacağını tahmin etmiştir. Yazarın bu öngörüleri 1982 Hama Ayaklanması ve 2011'de başlayan halkın ikinci ayaklanması ile tam olarak gerçekleşmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda, *el-Vebâ* romanının 20. yüzyılın en önemli Suriye romanlarından biri olduğu sonucuna varabiliriz. *el-Vebâ,* tarihi, gerçekçi ve toplumsal bir roman olarak değerlendirilebilir. Tarihi açıdan, bu roman Suriye'nin modern tarihini ele alarak, akademik literatürde nadiren bulunan ayrıntıları okuyuculara sunmuştur. Toplumsal açıdan, roman, halkın günlük yaşantısını ve dönemin yaygın geleneklerini ele almış ve bunları sadece tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Ayrıca, romanın gerçekçi bir temele dayandığı ve insanların gerçek hayatlarından ve gerçek olaylardan ilham alınarak yazıldığı için, bu eserin gerçekçi romanlar içinde önemli bir konumda olduğunu belirtebiliriz.

KAYNAKÇA

Abbas, Hassan. *el-Cesedü fî Rivâyeti'l-Harbi's-Sûriyye.* Paris: Menşûratü'l-Me'hadi'l-Ferensi li'ş-Şerki'l-Evsat, 2021.

Abduş, Rihada. "Hakku's-Suriyyâti fi'l-İrsi: Gâibun fi'l-Eriyâf ve Nisfu Mutabbakun fi'l-Mudun". *Mediterranean Network For Feminist İnformation*. https://medfeminiswiya.net/2022/10/03/حـقّ-الســـوريـات-فـي-الإرث-غـائـب-فـي-الأريـاف-و/?lang=ar

Abu Hawash, Munzer. "'Yâmâ teksîriyye, Hel leha İstihdâmun fi'l-Fushâ?" *ahlalloghah.com* (2009).

Ahmet, ʿAlise. "Sukü'l-ʿAnnabe". *npasyria.com*. https://npasyria.com/29028/

Akbani, Ali. "Hânî er-Râhib Ellezi İhtara Hüviyyete'l-Musakkafi'l-İşkali". *Nizwa Dergisi* 37 (26 Temmuz 2009). https://web.archive.org/web/20110101112740/http://nizwa.com/articles.php?id=2870

Argunşah, Hülya Eraydın. *Türk edebiyatında tarihi roman (Türk tarihiyle ilgili)*. Marmara, Doktora, 1990.

Arslan, Adnan - Zor, Salih. "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması". *Journal* 38 (2021), 155-180.

Aslan, Hale. "el-Batarni Camii". *Suriye Arkeoloji Ansiklopedisi*. 3/67. Şam: Arap Ansiklopedisi Heyeti, ts. https://arab-ency.com.sy/artifacts/details/1241/3

Azmi eş-Şerbini el-Mursi Madi, Ula. "en-Nahdatu'l-Arabiyetu'l-Hadise fi'l-Edebi'l-Arabî Esbâbuhâ ve Mezâhiruhâ". *Mansoura Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 108/6 (Ekim 2019), 1917-1941. https://maed.journals.ekb.eg/article_132065.html

Badawi, M. M. *A Short History of Modern Arabic Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1. Basım, 1993.

Bedevi, Yasir el-. "Muhammed Fâris.. Râidu Fedâin İttese'at Lehü's-Semâ' ve Dâkat bihi Beleduh". *doc.aljazeera.net*.

Celal, Yusuf. "Suriye: Tevrisu'l-Mer'ati leda't-Tâifeti'l-Aleviyyeti...el-'âdetu Te'lû 'ala'ş-Şer'i". *hunasotak.com*. https://hunasotak.com/article/11596

Curcânî, es-Seyyid Şerîf el-. *et-Ta'rîfât*. Beyrut, 1992.

Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 16. Basım, 2019.

Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikaye, Roman, Tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Dakkak, Ömer. *Fununu'l-Edebi'l-Mu'âsır fî Suriye*. Beyrut: Dar'ş-şarki'l-Evsat li't-Tiba'ati ve'n-Neşri ve't-tevzi', 1990.

Dalbudak, Mesut. *Suriye Romanında Modern Akımlar (1946-1967)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.

Dragovıc, Denis. "Devru'd-Dîn fi İ'adeti Binâi Suriye: Dirâsetu Haleti'l-İslâmi's-Sunni". *Jusoor for Studies*. https://jusoor.co/ar/details/دور-الدين-في-إعادة-بناء-دولة-سوريا:-دراسة-حالة-الإسلام-السني

Esen, Uluç. *Johann Wolfgang Von Goethe'nin Faust Adlı Oyununun Çağdaş Bir Meddah Performansı Olarak Uygulaması ve Sahnelenmesi*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Tezi, 2017.

Frangieh, Bassam K. "Al-Waba' (The Epidemic) by Hani al-Rahib (1981)". *Banipal* Autumn/Winter/63 (2018).

Frangieh, Bassam K. "Hani al-Raheb and writing in the sands". *Banipal* Autumn (2000).

Hac İsmâîl, Haydar. *Fransis Merraş*. Londra: Riad el-Rayyes Books, 1. Basım, 1989.

Haddad, George. *Revolutions and Military Rule in the Middle East: The Arab States*. New York: Robert Speller, 1971.

Hadidi, Subhi. "Hudrâvât Hânî er-Râhib". *Al-Quds Al-Arabi* (2023). https://www.alquds.co.uk/خضراوات-هاني-الراهب/

Halebi, Abdurrahman el-. "Hânî er-Râhib 1939-2000". *Arap Ansiklopedisi*. 747. Erişim 13 Temmuz 2023. https://arab-ency.com.sy/ency/details/5022/9

Hamid en-Nessaj, Seyyid. *Panorama er-Rivâyeti'l-'Arabiyeti'l-Hadîse*. Kahire: Darü Garib li't-tiba'a ve'n-neşir, 2. Basım, 2007.

Hamza, Arif. "Diktatör ülkelerde polisiye romanı yoktur... Arap polisiye romanı neden yoktur?" *Aljazeera.net*.

Harb, Muhammed. "Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 260. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003. https://islamansiklopedisi.org.tr/mecmaul-lugatil-arabiyye--kahire

Hasan, Şakir Ferid. "Kirâetun fi'r-Rivâiyyi's-Suri Hânî er-Râhib". *Diwanalarab*.

Hatib, Hüsam. *Rivayâtün Tahte'l-Michar*. Şam: Manşurâtü İttihadi'l-Küttabi'l-'arabi, 1983.

Hatib, Hüsam. *Subülü'l-Mu'essirâti'l-Ecnebiyyeti ve Eşkâlüha fi'l-Kıssati's-Suriyyeti'l-Hadise*. Taiz: el-Mektebu'l-Arabî li't-Tensik ve't-Terceme ve'n-Neşr, 5. Basım, 1991.

İdlibî, Ülfet. "Devrimci Roman Yazarlarından Fransis Merraş ve Nu'mân el-Kasatlî". *el-Kıssa Dergisi* 5 (1964), 94.

Kakınç, T. *100 Filmde Başlangıcından Günümüze Gerilim/Polisiye Filmleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1. Basım, 1995.

Kâmil, Riyad. "Neş'etu'r-Rivâyeti's-Suriyyeti'l-Hadîse". *Diwanalarab*.

Kara, Mustafa. "Tekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 368-370. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011. https://islamansiklopedisi.org.tr/tekke

Karabulut, Mustafa. "Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri". *Turkish Studies Dergisi* 7/1 (2012), 1375-1387.

Kıntar, Seyfeddin. *el-Edebu'l-'Arabiyyu's-Surî ba'de'l-İstiklâl*. Şam: Menşûratü Vezaretü'-Sekâfeti, 1997.

Kızıklı, Zafer. "Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih". *Dinî Araştırmalar Dergisi* 9/27 (2007), 223-246.

Lakliti, İman - Maskam, İman. *el-Binaü's-Serdî fi Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib*. Cezayir: Mohamed Boudiaf - M'sila Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.

Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*. çev. Bedrettin Aytaç. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1. Basım, 1994.

Lejeune, Philippe. *es-Sîretu'z-Zâtiyye el-Misâk ve't-Târihu'l-Edebi*. çev. Ömer Hulli. Beyrut: el-Merkezü's-sekâfiyyü'l-arabî, 1. Basım, 1994.

Meşarka, Madlin. "el-Mutallaka ve Nazrâtu'l-Muctema'". *aljazeera.net*. https://www.aljazeera.net/midan/intellect/sociology/2019/11/6/المطلقة-ونظرة-المجتمع-لماذا-يخالف

Mocan, Ahmet. "Yalnızız'da Anlatım Teknikleri". *Turkish Studies Dergisi* 7/3 (2012), 1831-1841.

Murhic, Yara - Musevi, Mustafa. "Tahlîlu'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib". *İda'ât Nakdiyye Dergisi* 42 (2021), 139-161.

Musa, Halil. "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-ʿArabiyye fi Suriye". *el-Misbâh*. https://doroob.own0.com/t212-topic

Müʿasʿas, Riyâd. “er-Rivâyetü’s-Sûriyye fi ʾÂmiha’s-Semânîn”. *Şarkul Avsat* (2018). https://aawsat.com/home/article/1047406/الرواية-السورية-في-عامها-الثمانين
Naisa, Rima. “Hânî er-Râhib fi Zikrâ Rahilihi”. *Salehalali.com*.
Narlı, Mehmet. “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/7 (01 Mayıs 2002), 91-106. https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50349/652093#article_cite
Özdemir, Çağatay. “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?” *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (01 Aralık 2016), 81-102. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29144/311695#article_cite
Râhib, Hânî er-. *el-Vebâ*. Beyrut: Menşûratü Dari’l-âdab, 2. Basım, 1988.
Rifai, Talib. “Dr. Hânî er-Râhib ve Talib Rifai”. *Al-Arabi Dergisi* 443 (1995). https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/5096
Salame, Emire. “Hânî er-Râhib”. *discover-syria.com*. http://www.discover-syria.com/news/9576
Se’âfîn, İbrâhim. *Tatavvuru’r-Rivâyeti’l-’Arabiyyet’l-Hadise fî Biladişşam (1870-1967)*. Beyrut: Darü’l-Menahil, 2. Basım, 1987.
Selime, Abdurrahman. “Rivâʾiyyûn Suriyyûn Terekû Basmâtahim fi Harîteti’-Rivâyeti”. *sasapost.com* (2015).
Somuncuoğlu, Ecehan. “On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 3/1 (Mart 2015), 103-120. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1186
Süleyman, Mazen Aksem. “Suriyeli büyük yazar Hânî al-Rahib’in vefatının 20. Yılı”. *Mültaka’l-Urubiyyen*.
Sümman, Necme’d-Din. “Hasip el-Keyyâli 1921-1993”. *Syrianstory.com*. http://www.syrianstory.com/h.kayali.htm
Şahin, Kemal. “Hânî er-Râhib, Gaymetü’l-Rivâyeti’l-Arabiyyeti’l-Mâtira Ebeden”. *esyria.sy*.
Şahin, Sirin. “Hakku’l-Mer’ati fi’l-Mirâs: Mu’adelatu’l-Muctema’ ami’l-Kanûn”. *7al.net*.
Şevşe, Velid. “Beyne’l-Hükmi’l-Askeri ve’l-Medeni.. Limâza Aleynâ an Nehtâra’l-Medenî?” *aljazeera.net* (2019).
Şubane, Ömer. “Hadraʾ ke’l-Bihâr li’r-Rahib Nakdu’l-Müctemaʾ ve Teşrihü’l-ʾalakâti’l-İnsâniyye”. *Nizwa Dergisi*.
Tammar, Latife Casim. “Elfü Leyletin ve Leyletân – Hânî er-Râhib”. *alraimedia.com*. https://www.alraimedia.com/ampArticle/335259
Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1989.
Umari, Mansur. “Tafdîlu’l-Mevlûdi’z-Zeker”. *Enab Baladi* 458 (2020). https://www.enabbaladi.net/archives/434973
Usta, İbrahim. *Modern Suriye Şiiri Edebî Akımlar ve Temsilcileri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
Vauthier, Elisabeth. “1967’den günümüze Suriye’de çağdaş romanın ortaya çıkışı”. https://alantologia.com/blogs/57236/
Yavuz, Yusuf Şevki. “Tevessül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6. İstanbul, 2012.

Yavuzer, M. Şahin. “Canan Tan’ın Yüreğim Seni Çok Sevdi Adlı Romanına Popüler Roman Açısından Bir Yaklaşım”. *The Journal of Social Sciences Institute* 40 (2018), 125-144.

Yazıcı, Hüseyin. “Hikâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/479-485. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998. https://islamansiklopedisi.org.tr/hikaye#1

Yusuf, Gazvan. “Şeyh Dahir Sâhatu’ş-Şeyhi’l-Celil emi’l-Mücâhidi’l-Kadîm?” *esyria.sy*.

Zen el-âbidin, Beşir. “An Suriye Ma ba’de’l-İstiklâl ve Kable’l-Baas” (Görüşmeci: Tammam Ebu el-Hayr, Görüşme 27 Mayıs 2020). https://www.noonpost.com/content/37134

“Beledün Vâhidün Hüve’l-âlem”. *Goodreads.com*. https://www.goodreads.com/book/show/13557389

“Culture of Syria”. *Everyculture.com*. https://www.everyculture.com/Sa-Th/Syria.html

“el-Vebâ... Suriye’nin diktatörlük altındaki geleceğini tasvir eden bir roman” 486 (13 Haziran 2021). https://www.enabbaladi.net/archives/487690

“er-Reml el-Cenubi”. *ar.wikipedia.org*.

“Hadikatü Mar Tekla”. *ar.wikipedia.org*.

“Hânî er-Râhib.. Rivâʾiyün ve Hayâtun Eşbehu bi’r-Rivâye”. *7br.online*.

“Kariyetü’ş-Şir”. *ar.wikipedia.org*.

Nahda Gazetesi. “Kitâbü Hânî er-Râhib Mübdiʿün Hârice Hudûdi’z-Zamân” (2012). https://web.archive.org/web/20130925023724/http://www.alnhdah.com/الأخبـار/ثق افة-وفنون/كتاب-هاني-الراهب-مبدع-خارج-حدود-الزمن-يوثق-لتجربة-حداثية-في-السرد.html

“Kornişu'l-Lazkiye”. *ar.wikipedia.org*.

“Lazkiye”. *ar.wikipedia.org*.

“Men Hüve Hânî er-Râhib?” *Arageek.com*. https://www.arageek.com/bio/hani-alrahib

aljazeera.net. “Men Hüve Kaysar (Sezar)?” (2020). https://www.aljazeera.net/politics/2020/6/18/من-هو-قيصـــر؟-وكيف-وثق-وســـرب-صـــور-التعذيب

“Tistahil Maddesi”. *arabdict.com*.